Політичні науки
та публічне управління

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

SCIENTIFIC WORKS OF INTERREGIONAL ACADEMY OF PERSONNEL MANAGEMENT

POLITICAL SCIENCES AND PUBLIC MANAGEMENT

Випуск 6 (72), 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

УДК 34

Редакційна колегія

Семенець-Орлова І. А., кандидат політичних наук, доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, Міжрегіональна Академія управління персоналом **(головний редактор)**

Дакал А. В., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Жовнірчик Я. Ф., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національний авіаційний університет

Карасевич А. О., кандидат філософських наук, професор, професор кафедри соціальних і правових дисциплін, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Козирська А., доктор політичних наук, професор, керівник кафедри соціальної і культурної безпеки факультету наук про політику і безпеку, Університет Миколая Коперника у Торуні, Польща

Ковач В. О., доктор наук з державного управління, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу проблем фізичного захисту об'єктів критичної інфраструктури центру інформаційно-аналітичного та технічного забезпечення моніторингу об'єктів атомної енергетики, НАН України

Кондратенко О. Ю., доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Копанчук В. О., доктор наук з державного управління, доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Кульгінський Є. А., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри стоматології, Київський міжнародний університет

Лясота Л. І., кандидат політичних наук, доцент, член Соціологічної асоціації України

Монолатій І. С., доктор політичних наук, професор кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Орел М. Г., доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Пашина Н. П., доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин, Маріупольський державний університет

Радченко О. О., кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Твердохліб О. С., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління у сфері цивільного захисту, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Толуб'як В. С., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри менеджменту та публічного управління, Західноукраїнський національний університет

Шмаленко Ю. І., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

Яковлева Л. І., доктор політичних наук, професор, професор кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

Katarzyna Radzik-Maruszak, dr hab, profesor, Fac Polit Sci & Journalism, Maria Curie-Sklodowska University in Lublin (Lublin, Poland)

Marek Pietraś, prof. dr hab., Dyrektor Instytutu Nauk o Polityce i Administracji UMCS

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 9 січня 2024 (протокол № 1)

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1173 від 11.04.2024 року (Ідентифікатор медіа R30-03894).

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2) зі спеціальностей 052 – Політологія; 281 – Публічне управління та адміністрування.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2523-4625-2023-6(72)

Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління. 2023. Вип. 6 (72). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. 82 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку політики та публічного управління. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток політичної науки та публічного управління в Україні.

ISSN 2523-4625 (Print) © Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2023

ЗМІСТ

Вікторія БАРАНОВА
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ..... **5**

Олександр БОБОСЬ, Катерина МАЙСТРЕНКО
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ РЕСУРСИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ **10**

Алла ВОРОНКОВА, Костянтин ХРАПАЧ
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ МІНЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА: ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗАМ ТА ВИКЛИКАМ..... **16**

Ярослав ГАЛИЧ
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ..... **23**

Ірина КРИВОРУЧКО, Наталія ЩУР, Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ..... **33**

Микола ЛАДАН
ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ..... **44**

Владислав МОГИЛЬ
ДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИН..... **50**

Ірина П'ЯТНИЧУК
КАДРОВИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ..... **56**

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА, Наталія ЩУР, Іван СЕРВЕЦЬКИЙ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ПРИКЛАДІ ЗНИЖЕННЯМ РИЗИКУ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО І ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ..... **64**

Наталія СИДОРЕНКО
НОВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНИХ ОРГАНАХ..... **69**

Vladyslav FARAPONOV
ROLE OF THE HOUSE SPEAKER IN DETERMINING U.S. POLICY PRIORITIES..... **74**

CONTENTS

Viktoriya BARANOVA
PUBLIC MANAGEMENT OF PROVIDING PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PUBLIC SERVANTS IN TODAY'S CONDITIONS..... **5**

Oleksandr BOBOS, Kateryna MAISTRENKO
REGULATORY AND LEGAL RESOURCES FOR ENSURING THE PROTECTION OF CONSUMER RIGHTS IN UKRAINE..... **10**

Alla VORONKOVA, Kostyantyn HRAPACH
NATIONAL SECURITY IN A CHANGING ENVIRONMENT: PREVENTING THREATS AND CHALLENGES..... **16**

Yaroslav HALYCH
REFORMING THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM: APPROACHES TO DEFINING CONCEPTS AND FEATURES..... **23**

Iryna KRYVORUCHKO, Natalia SHCHUR, Inna SEMENETS-ORLOVA
CONCEPTUAL PRINCIPLES OF SECURITY ENVIRONMENT DEVELOPMENT IN UKRAINE..... **33**

Mykola LADAN
INTERNAL AND EXTERNAL CHALLENGES FACING THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE..... **44**

Vladislav MOGYL
TO THE PROBLEM OF ENSURING THE DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION UNDER EMERGENCY CIRCUMSTANCES..... **50**

Iryna PIATNYCHUK
PERSONNEL MECHANISM OF THE PUBLIC ADMINISTRATION OF HIGHER EDUCATION..... **56**

Inna SEMENETS-ORLOVA, Natalia SHCHUR, Ivan SERVETSKY
ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF PUBLIC REGULATION OF CIVIL PROTECTION ON THE EXAMPLE OF REDUCING THE RISK OF EMERGENCY SITUATIONS OF NATURAL AND MAN-MADE NATURE..... **64**

Nataliia SYDORENKO
THE NEWEST TOOLS FOR COMBATING CORRUPTION IN STATE BODIES..... **69**

Vladyslav FARAPONOV
ROLE OF THE HOUSE SPEAKER IN DETERMINING U.S. POLICY PRIORITIES..... **74**

УДК 352
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-1

Вікторія БАРАНОВА
кандидат психологічних наук, доцентка кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039,
заступник начальника Управління освіти і науки Білоцерківської міської ради, Управління освіти і науки Білоцерківської міської ради, вул. Тараса Шевченка, 122, м. Біла Церква, Київська область, Україна, 09109
ORCID: 0000-0002-8119-1675

Viktoriya BARANOVA
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, Ukraine, 03039,
Deputy Head of the Department of Education and Science of the Belotserkiv City Council, Department of Education and Science of the Belotserkiv City Council, 122, Taras Shevchenko str., Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine, 09109
ORCID: 0000-0002-8119-1675

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

PUBLIC MANAGEMENT OF PROVIDING PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PUBLIC SERVANTS IN TODAY'S CONDITIONS

У статті здійснено спробу проаналізувати стан наявності чи розробки механізмів державного управління забезпечення психологічної підтримки посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема в період воєнного стану в Україні. Події широкомасштабного вторгнення російського агресора в Україну засвідчили, що до категорії населення, яка може найперше наражатися на більший ризик, є і держслужбовці та посадові особи місцевого самоврядування, оскільки посадовці знані у своїх громадах і мають авторитет, тому примушування таких людей працювати на боці завойовника або демонстративна ліквідація посадових осіб перед мешканцями громад надає ворогу значний успіх в організації роботи з населенням окупованої території. Результати аналізу інтернет-джерел, нормативно-правових актів, цілі і завдання грантових проєктів тощо продемонстрував, що найменше уваги приділено психологічній підтримці державних службовців і, зокрема, посадових осіб місцевого самоврядування, котрі забезпечують функціонування та роботу пріоритетних і важливих для життєдіяльності громади галузей і підприємств. В основному винятком, але не правилом, є окремі проєкти громадських організацій, проте немає розробленого державного механізму із забезпечення психологічної підтримки працівникам самоврядування. Так, констатовано необхідність розробки не лише спеціальних програм формування стресостійкості та психологічної підтримки працівників місцевого самоврядування в умовах надзвичайних ситуацій, а й механізмів державного управління такою підготовкою.

Ключові слова: *механізми державного управління, посадові особи органів місцевого самоврядування, психологічна підтримка, програми підготовки, формування стресостійкості.*

In the article, an attempt was made to analyze the state of existence or development of mechanisms of state administration to provide psychological support to officials of local self-government, in particular during the period of martial law in Ukraine. The events of the large-scale invasion of the Russian aggressor into Ukraine proved that civil servants and officials of local self-government are among the population category that may be the first to be exposed to a greater risk, since officials are known in their communities and have authority, therefore forcing such people to work on the side of the conqueror or demonstrative liquidation of officials in front of residents of communities gives the enemy significant success in organizing work with the population of the occupied territory. The results of the analysis of Internet sources, legal acts, goals and objectives of grant projects, etc. showed that the least attention was paid to the psychological support of civil servants and, in particular, officials of local self-government, who ensure the functioning and work of priority and important industries and enterprises for the life of the community. The exception, but not the rule, are individual projects of public organizations, but there is no developed state mechanism for providing psychological support to self-government employees. Thus, the need to develop not only special programs for the formation of stress resistance and psychological support of local self-government employees in emergency situations, but also the mechanisms of state management of such training has been established.

Key words: *mechanisms of public management, local self-government bodies, psychological support, training programs, formation of stress resistance.*

© Баранова В., 2023

Постановка проблеми. Серед викликів, які постали перед Україною з 24 лютого 2022 року після повномасштабного вторгнення російської федерації, окрім соціально-економічних і територіальних утрат, нестачі озброєння та мобілізаційних питань, демографічної кризи, одним із ключових (важливість якого було визнано не відразу) стала потреба збереження психічного здоров'я громадян та психологічної підтримки і допомоги всім групам населення, зокрема від психоемоційних травм і посттравматичних стресових розладів, що стали наслідком воєнного агресії та/або виникли під час воєнного стану.

Згідно з підходами Всесвітньої організації охорони здоров'я [5] та власними розробками [1] Людмила Карамушка визначає, що психічне здоров'я особистості в умовах війни включає такі основні складові: 1) здатність справлятися з повсякденними стресами життя в умовах війни; 2) здатність налагоджувати стосунки з людьми в умовах війни; 3) здатність ефективно працювати на допомогу своїй організації, громаді та суспільству в умовах війни; 4) здатність реалізувати свої здібності в умовах війни [6].

У Женевській доповіді ВООЗ про охорону психічного здоров'я у світі (World Health Organization, 2022, June 16) акцентовано увагу на необхідності впровадження низки заходів щодо покращення якості життя населення у світі, захисту груп ризику (запобігання самогубствам, охорона психічного здоров'я на робочому місці тощо) та охорони психічного здоров'я на місцевому рівні (послуги за місцем проживання, збільшення масштабів обслуговування пацієнтів із найпоширенішими захворюваннями, деінституалізація лікування тяжких розладів тощо) [5]. За словами Ярно Хабіхта, представника ВООЗ в Україні, близько чверті населення України, тобто майже 10 млн осіб, можуть страждати від таких від таких розладів, як тривога, стрес і посттравматичний синдром. ВООЗ прогнозує, що до 2025 року практично кожен другий українець може мати проблеми у сфері ментального здоров'я [5]. Водночас окремі фахівці висловлюють думку, що загалом для психологічної реабілітації українців після війни може знадобитися до 20 років. Отже, після викликів ковідного періоду, ізоляції та дистанційних форм організації робочих місць і навчання [4] воєнні дії посідають перше місце серед зовнішніх чинників, які мають найбільш руйнівний вплив на ментальне здоров'я населення загалом.

Стан розробки проблеми. Безперечно, що війна є надзвичайним психологічним подразником для людини та суспільства, оскільки ми не маємо природного імунітету, здатного захистити від стресу, спричиненого бойовими діями, втратою близьких, житла, майна, усвідомлення можливості втрати своєї держави та нації загалом. Водночас існують методики і практики, які дозволяють сформувати стресостійкість і навчитися спокійніше сприймати ситуацію [8; 11]. У наших попередніх роботах ми зазначали, що міжнародні та вітчизняні громадські організації, фонди, волонтери, державні науково-методичні установи тощо пропонують різні програми підтримки населення у кризових ситуаціях, які в основному включають проведення тренінгів, роботу «гарячих ліній» для анонімного консультування та інше [13]. Для психологічної підтримки українців, які потерпають від наслідків збройної агресії росії, цілодобово працює інтернет-платформа психологічної допомоги «Розкажи мені» (tellme.com.ua), також розроблено бот https://t.me/friend_first_aid_bot першої психологічної допомоги, котрий допоможе в перші години після травматичної події, співробітники та волонтери Товариства Червоного Хреста України в різних областях України працюють над наданням підтримки різним категоріям населення [13].

Міжвідомчий постійний комітет (МПК), заснований у 1992 році в межах ухваленої Генеральною Асамблеєю ООН Резолюції 46/182, спрямованої на зміцнення координування у сфері надання гуманітарної допомоги, розробив Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації (Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації, 2017) з метою мінімального реагування для захисту і покращення психічного здоров'я, а також психосоціального благополуччя в розпалі надзвичайної ситуації. Проте залежно від природи надзвичайної ситуації не всі можуть зазнавати підвищеного ризику виникнення соціальних та/або психологічних проблем, адже в багатьох може спостерігатися психологічна пружність, стресостійкість (резильєнтність), тобто здатність відносно добре реагувати і діяти в складних умовах й обставинах [7].

У XXI сторіччі в Україні в умовах реформи децентралізації і водночас кризи державного управління та шляхів удосконалення цієї сфери вітчизняні науковці порушують питання підвищення ефективності діяльності державних службовців загалом та посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема в умовах ковідного і постковідного періодів та воєнного стану в різних галузях управління (О. Антонов, В. Бондар, Т. Буцька, О. Крушельницька, Н. Ніжник, І. Семенець-Орлова [2; 3], С. Серьогін, С. Соколовський, І. Розпу-

тенко, І. Хожило, А. Шипко та ін.). Суспільні трансформації, пов'язані з проєвропейською орієнтацією на гармонійні відносини між представниками державної влади та громадянами, які базуються на повазі до особистості платника податків, децентралізація, а також правовий режим воєнного стану зумовив створення ситуації, коли проблеми громадянина, особливо внутрішньо переміщених осіб і військовослужбовців, вимагають максимальної зосередженості та швидкого реагування від осіб, уповноважених на функції держави, тобто виконання професійних обов'язків повинно бути вищим за особисту зацікавленість, а іноді й безпеку. Таким чином склалася ситуація, коли державні службовці та представники місцевого самоврядування повинні працювати максимально ефективно, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій, проте механізмів державної підтримки їхнього психічного здоров'я або системи роботи з кадрами в контексті психічного здоров'я посадовців місцевого самоврядування наразі немає.

Мета. Метою статті є дослідження стану наявності чи розробки механізмів державного управління забезпечення психологічної підтримки посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема в період воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Події широкомасштабного вторгнення російського агресора в Україну засвідчили, що до категорії населення, яка може найперше наражатися на більший ризик, є керівники великих підприємств, установ, організацій, закладів освіти, а також і держслужбовці та посадові особи місцевого самоврядування, що продемонстрували трагічні події із викраденням, тортурами, катуванням, убивством міських і селищних голів та їхніх родин. Оскільки посадовці знані у своїх громадах і мають авторитет, тому примушування таких людей працювати на боці завойовника надає останньому значний успіх в організації роботи з населенням окупованої території [13].

Відкриті джерела інформації свідчать, що в чинному законодавстві України немає розробленого державного механізму забезпечення психологічної підтримки державних службовців, за виключенням військовослужбовців, та, зокрема, посадових осіб місцевого самоврядування, котрі забезпечують функціонування та роботу пріоритетних і важливих для життєдіяльності громади галузей і підприємств. Наразі реалізується низка проєктів міжнародних й українських громадських організацій, благодійних фондів тощо, у котрих працівники органів місцевого самоврядування можуть бути залучені опосередковано, на короткотривалий термін, наприклад, як учасники майстер-класів, консультувань, кількагодинних тренінгів (проєкт «Психологічна допомога жінкам і дівчатам Києва» Спілки жінок міста Києва за підтримки Українського Жіночого Фонду, проєкт «Психосоціальна і емоційна підтримка та поліпшення громадських служб психічного здоров'я», який реалізується Громадською організацією «Асоціація інноваційної та цифрової освіти» за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в межах Проєкту USAID «ГОВЕРЛА» та інше) [9; 13].

На думку членів Української школи урядування, саме професійний розвиток публічних службовців в часи воєнних реалій є важливим інструментом збереження дієвої системи державного управління. Для цієї цільової аудиторії організацією проведено у 2022 році проведено п'ять серій вебінарів (Психосоціальна підтримка публічних службовців в умовах воєнного стану : [практикум для тренерів], 2022). Водночас експертним і тренерським складом Української школи урядування протягом останніх років успішно розроблено та впроваджено низку програм підвищення кваліфікації щодо поведінки у кризових ситуаціях, розвитку лідерських якостей [12].

Водночас Вища школа публічного управління Національного агентства України з питань державної служби пропонує низку безкоштовних короткострокових курсів підвищення кваліфікації за дистанційною та очною формами для державних службовців категорій «Б» та «В», посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема працівників служб управління персоналом, із таких тем, як-от: «Психосоціальна підтримка працівників на робочому місці в умовах війни та у повоєнний період», «Підтримка ментального здоров'я під час війни» тощо (https://hs.gov.ua/).

Протягом березня-квітня 2023 року Управлінням освіти і науки Білоцерківської міської ради було проведено дослідження серед мешканців Білоцерківської міської територіальної громади, яке стосувалося вивчення стану розвитку резильєнтності особистості в умовах сьогодення. В опитуванні взяло участь 1590 громадян, серед яких 130 посадових осіб місцевого самоврядування далі, з яких 85 жінок і 45 чоловіків. Усі учасники опитування на час дослідження перебували на території громади, удома.

Якісний аналіз отриманих даних за категоріями посадових осіб місцевого самоврядування найбільшої громади Київської області

(до 210 тисяч населення), котра не зазнала окупації, демонструє досить високу професійну активність учасників, а саме: на високому рівні її вказують 56,9%, на середньому – 31,6%, 11,5% – на низькому. Високий рівень своєї працездатності визначають 60% респондентів, як середній – 28,5%, низький – 11,5%. Дещо вищі показники демонструють учасники, зазначаючи свій рівень бажання виконувати професійні обов'язки в цей момент, а саме: як високий – 66,2%, середній – 27,6%, низький – 6,2%. Дані щодо визначення показників власне резильєнтності в посадових осіб дають змогу констатувати, що респонденти демонструють переважно середній рівень резильєнтності, оскільки на високий рівень указали 46,1% учасників, на середній – 43,2%, на низький – 10,7%. Отже, у цілому учасники дослідження серед посадових осіб місцевого самоврядування територіальної громади демонструють достатньо високий і середній рівень стресостійкості, що є позитивним явищем і може пояснюватися тим, що територія Білоцерківської міської громади не потрапила під окупацію у 2022 році, але наявність показників низького рівня та значного відсотка середнього свідчить про те, що є потреба в підсиленні рівня резильєнтності працівників органів місцевого самоврядування як категорії, котра може бути в ситуації найвищого ризику, зокрема в умовах воєнного стану [13].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Діяльність персоналу в найбільш складні періоди може наближатися до граничних можливостей людини, що вимагає надзвичайного напруження уваги, пам'яті, мислення, емоційної стійкості, мобілізації волі і призводить до скорочення психофізіологічних резервів організму людини. Ніхто не знає напевно, коли завершиться війна, а тому всі громадяни, зокрема й посадові особи місцевого самоврядування, повинні навчитися жити під час війни й бути ефективними. Сьогодні Уряд ставить завдання перед обласними органами державної влади та місцевим самоврядуванням організацію та здійснення системного моніторингу психологічного стану населення, реалізацію програм із психологічної підтримки на робочих місцях, під час освітнього процесу, створення спільної стратегії з метою розширення доступу населення до послуг з психологічної підтримки та безпосередньої роз'яснювальної роботи з людьми для підвищення рівня їх обізнаності. Проте держава не розробила механізм такої підтримки власне для виконавців усіх цих завдання, тобто для посадових осіб місцевого самоврядування, котрі є рівноправними членами громад, але не мають можливості бути цільовою аудиторією в цих системах психологічної підтримки, оскільки є в них ключовими виконавцями.

Зважаючи на все вищезазначене, варто стверджувати про необхідність розробки не лише спеціальних програм формування стресостійкості та психологічної підтримки працівників місцевого самоврядування в умовах надзвичайних ситуацій, а й механізмів державного управління такою підготовкою.

Література:

1. Miliutina K., Trofimov A., Zelenin V., Andrushchenko T., Karamushka L. The Role of Pets in Preserving the Emotional and Spiritual Wellbeing of Ukrainian Residents During Russian Hostilities. Journal of Religion and Health, 2023, 62. 500–509. https://doi.org/10.1007/s10943-022-01669-4.

2. Semenets-Orlova I. Procedural aspects of educational changes: empirical findings at institutional level. *Advanced Education*, 2017, 64–67.

3. Semenets-Orlova, I. Klochko A., Shkoda T., Marusina O., Tepliuk M. Emotional intelligence as the basis for the development of organizational leadership during the covid period (educational institution case). *Studies of Applied Economics*, 2021, *39*(5).

4. Semenets-Orlova I., Klochko A., Tereshchuk O., Denisova L., Nestor V., Sadovyi S. Special Aspects of Educational Managers' Administrative Activity under Conditions of Distance Learning. *Journal of Curriculum and Teaching*, 2022, *11*(1), 286–297.

5. World Health Organization. World mental health report: transforming mental health for all. World Health Organization. License: CC BY-NC-SA 3.0 (2022, June 16). IGO. https://apps.who.int/iris/ handle/10665/356119.

6. Карамушка Л.М. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни: основні вияви і ресурси. *Вчені записки Університету «Крок».* 2022. № 3(67). С. 124–133. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-124-133.

7. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації. *Київ. Університетське видавництво Пульсари*. 2017. 216 с.

8. Науково-методичні основи психологічного супроводу діяльності вчителя в умовах реформування освіти (діагностика і корекція). Практичний посібник. авт. кол.: В. Г. Панок, І. В. Марухина, В. В. Рибалка, В. М. Горленко, Д. Д. Романовська, В. В. Предко, С. К. Шандрук, М. В. Саврасов, Н. В. Сосновенко; за наук. ред. В. Панка. *Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи НАПН України*, 2022. 192 с.

9. Організація послуг психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Асоціація інноваційної та цифрової освіти. Режим доступу: https://hromada.academy/courses/kurs-dlya-posadovih-osib-vidpovidalnih-za-socialno-gumanitarni-pitannya-v-gromadi-kurs-z-organizaciji-poslug-psihichnogo-zdorov-ya-ta-psihosocialnoji-pidtrimki-v-gromadi.

10. Психічне здоров'я працівників державних установ [монографія] Д. Власюк, Л. Засєкіна, О. Кихтюк та ін.; за заг. ред. Л. Засєкіної, А. Кульчицької. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 148 с.

11. Психологія воєнного часу: що робити з війною всередині нас. https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3421115-psihologia-voennogo-casu-so-robiti-z-vijnou-vseredini-nas.html.

12. Психосоціальна підтримка публічних службовців в умовах воєнного стану : [практикум для тренерів] Н. Алюшина, Ю. Жигуліна-Фаль, Н. Наулік та ін.; за заг. ред. проф. О. Редліха, С. Хаджирадєвої. Миколаїв: Ємельянова Т.В., 2022. 166 с.

13. Публічна політика як предмет викладання в галузях знань 03 «Гуманітарні науки» та 05 «Соціальні та поведінкові науки». Матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 6 березня-16 квітня 2023 року. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 88 с.

References:

1. Miliutina, K., Trofimov, A., Zelenin V., Andrushchenko T., Karamushka L. (2023).The Role of Pets in Preserving the Emotional and Spiritual Wellbeing of Ukrainian Residents During Russian Hostilities. Journal of Religion and Health, 62. 500–509. Retrieved from: https://doi.org/10.1007/s10943-022-01669-4.

2. Semenets-Orlova, I. (2017). Procedural aspects of educational changes: empirical findings at institutional level. Advanced Education, 64–67.

3. Semenets-Orlova, I., Klochko, A., Shkoda, T., Marusina, O., & Tepliuk, M. (2021). Emotional intelligence as the basis for the development of organizational leadership during the covid period (educational institution case). Studies of Applied Economics, 39(5).

4. Semenets-Orlova, I., Klochko, A., Tereshchuk, O., Denisova, L., Nestor, V., & Sadovyi, S. (2022). Special Aspects of Educational Managers' Administrative Activity under Conditions of Distance Learning. Journal of Curriculum and Teaching, 11(1), 286–297.

5. World Health Organization. (2022, June 16). World mental health report: transforming mental health for all. World Health Organization. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. https://apps.who.int/iris/handle/10665/356119.

6. Karamushka, L. (2022) Psykhichne zdorovia personalu orhanizatsii v umovakh viiny: osnovni vyiavy i resursy. [Mental health of personnel of organizations in conditions of war: main manifestations and resources]. Vcheni zapysky Universytetu «Krok» –Scientific notes of «Krok» University. Kyiv [in Ukrainian]. No. 3(67). P. 124–133, Retrieved from: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-124-133.

7. IPC Guidelines for Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Situations [Kerivnytstvo MPK z psykhichnoho zdorovia ta psykhosotsialnoi pidtrymky v umovakh nadzvychainoi sytuatsii]. 2017. Kyiv. Universytetske vydavnytstvo Pulsary.216 p. [in Ukrainian].

8. Naukovo-metodychni osnovy psykholohichnoho suprovodu diialnosti vchytelia v umovakh reformuvannia osvity (diahnostyka i korektsiia). Praktychnyi posibnyk. avt. kol.: V. H. Panok, I. V. Marukhyna, V. V. Rybalka, V. M. Horlenko, D. D. Romanovska, V. V. Predko, S. K. Shandruk, M. V. Savrasov, N. V. Sosnovenko; za nauk. red. V. Panka (2022). Kyiv: UNMTs praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty NAPN Ukrainy. 192 s. [in Ukrainian].

9. Orhanizatsiia posluh psykhichnoho zdorovia ta psykhosotsialnoi pidtrymky [Organization of mental health and psychosocial support services]. Asotsiatsiia innovatsiinoi ta tsyfrovoi osvity. Retrieved from: https://hromada.academy/courses/kurs-dlya-posadovih-osib-vidpovidalnih-za-socialno-gumanitarni-pitannya-v-gromadi-kurs-z-organizaciji-poslug-psihichnogo-zdorov-ya-ta-psihosocialnoji-pidtrimki-v-gromadi [in Ukrainian].

10. Psykhichne zdorovia pratsivnykiv derzhavnykh ustanov [monohrafiia]. D. Vlasiuk, L. Zasiekina, O. Kykhtiuk ta in.; za zah. red. L. Zasiekinoi, A. Kulchytskoi (2018). Lutsk: Vezha-Druk, 148 s. [in Ukrainian].

11. Psykholohiia voiennoho chasu: shcho robyty z viinoiu vseredyni nas. Retrieved from: https://www.ukrinform.ua/ rubric-ato/3421115-psihologia-voennogo-casu-so-robiti-z-vijnou-vseredini-nas.html [in Ukrainian].

12. Psykhosotsialna pidtrymka publichnykh sluzhbovtsiv v umovakh voiennoho stanu : [praktykum dlia treneriv]. N. Aliushyna, Yu. Zhyhulina-Fal, N. Naulik ta in.; za zah. red. prof. O. Redlikha, S. Khadzhyradievoi. Mykolaiv: Yemelianova T.V., 2022. 166 s.

13. Publichna polityka yak predmet vykladannia v haluziakh znan 03 «Humanitarni nauky» ta 05 «Sotsialni ta povedinkovi nauky» / Materialy vseukrainskoho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii, 6 bereznia-16 kvitnia 2023 roku. Odesa: Vydavnychyi dim «Helvetyka», 2023. 88 s. [in Ukrainian].

УДК 351
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-2

Олександр БОБОСЬ
кандидат ветеринарних наук, здобувач наукового ступеня доктора наук в галузі науки «Публічне управління та адміністрування», Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0009-0004-1827-5640

Катерина МАЙСТРЕНКО
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна академія управління персоналом, вул. Фрометівська 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-8586-9271

Oleksandr BOBOS
Candidate of Veterinary Sciences, Recipient of the Scientific Degree of Doctor of Sciences in the Field of Science «Public management and administration», Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0009-0004-1827-5640

Kateryna MAISTRENKO
Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-8586-9271

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ РЕСУРСИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

REGULATORY AND LEGAL RESOURCES FOR ENSURING THE PROTECTION OF CONSUMER RIGHTS IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню нормативно-правових ресурсів в Україні, пов'язаних з захистом прав споживачів, рекламою, якістю харчових продуктів та персональними даними. Наголошено на важливості цих правових актів для забезпечення прав та інтересів споживачів, заборони недостовірної реклами, забезпечення якості та безпеки харчових продуктів, а також конфіденційності персональних даних. Підкреслено підвищення свідомості громадян щодо їхніх прав та можливостей захисту, а також на визначення важливості дотримання вимог цих законів для створення довірчого та етичного споживчого середовища. У підсумку, підкреслено важливість цих законів для створення справедливого, безпечного та взаємовигідного споживчого середовища, закликано до дотримання та впровадження цих нормативно-правових ресурсів для забезпечення високого рівня захисту прав та інтересів споживачів, а також для зміцнення довіри між споживачами, бізнесом та державою. Визначено дотримання законів для створення безпечного та довірчого середовища споживання, сприяючи зміцненню взаємодії між споживачами, бізнесом та державою.

Ключові слова: *захист прав споживачів, реклама, якість харчових продуктів, персональні дані, нормативно-правові акти, безпека, конфіденційність.*

The article is devoted to the study of regulatory and legal resources in Ukraine related to the protection of consumer rights, advertising, food quality and personal data aimed at improving. The importance of these legal acts for ensuring the rights and interests of consumers, the prohibition of false advertising, ensuring the quality and safety of food products, as well as the confidentiality of personal data was emphasized. The emphasis is on raising citizens' awareness of their rights and opportunities for protection, as well as determining the importance of complying with the requirements of these laws to create a trusting and ethical consumer environment. In conclusion, the importance of these laws for creating a fair, safe and mutually beneficial consumer environment is emphasized, calls for the observance and implementation of these regulatory and legal resources to ensure a high level of protection of the rights and interests of consumers, as well as to strengthen trust between consumers, businesses and the state. Compliance with laws is determined to create a safe and trusting consumer environment, contributing to strengthening the interaction between consumers, businesses and the state.

Key words: *protection of consumer rights, advertising, food quality, personal data, regulatory acts, security, privacy.*

© Бобось О., Майстренко К., 2023

Постановка проблеми. Постановка проблеми полягає в тому, що в сучасному споживчому середовищі існують виклики, пов'язані з недостатнім захистом прав споживачів, недостовірною рекламою, низькою якістю харчових продуктів та можливим порушенням конфіденційності персональних даних. Однак ефективність їхнього впровадження та дотримання може потребувати подальших заходів та вдосконалення, щоб гарантувати повну захищеність прав громадян і забезпечити якість та безпеку продуктів і послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми ролі нормативно-правових ресурсів для забезпечення захисту прав споживачів в Україні досліджували такі науковці, як: І. Бєлова, Т. Горохова, Ю. Крегула, М. Муляра, Н. Піцурія та інші.

Мета статті. Метою даної статті є проаналізувати та розкрити ключові аспекти нормативно-правових ресурсів, які регулюють захист прав споживачів, рекламу, якість харчових продуктів та персональні дані в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Захист прав споживачів є важливим аспектом суспільного життя, і для цього в Україні існує система нормативно-правових ресурсів, яка регулює відносини між споживачами та постачальниками товарів та послуг.

Варто розглянути, основні нормативно-правові акти, що стосуються захисту прав споживачів в Україні, включають такі: «Конституція України» від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [3], Законами України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991р. № 1023-XII [8], «Про рекламу» від 03 липня 1996 р. № 270/96-ВР [9], «Про якість і безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини» від 06 вересня 2005р. № 2809-IV [10], «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 р. № 2297-VI [7].

Доречно наголосити, що Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [3], вона закріплює основні принципи правового статусу громадян, включаючи права споживачів на безпеку, інформацію, вибір і компенсацію за шкоду.

Доречно зауважити, що Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991р. № 1023-XII [8], є одним з основних нормативно-правових актів, який регулює відносини між споживачами та постачальниками товарів та послуг у сфері захисту прав споживачів. Цей закон прийнятий для забезпечення якості та безпеки товарів, а також захисту прав та інтересів споживачів в Україні.

Необхідно відмітити думку вченої Н. Пацурія [1, с. 194–202], яка розглядає основні положення цього закону:

– *сфера застосування:* закон застосовується до відносин, пов'язаних із захистом прав споживачів при придбанні, використанні або замовленні товарів та послуг для особистого, родинного, домашнього або іншого вжитку, який здійснюється в Україні;

– *основні права споживачів:* закон визначає права споживачів на інформацію, на безпеку, на вибір, на вимогу якості товарів та послуг, на захист від обману, на компенсацію шкоди в разі порушення прав;

– *інформація для споживачів:* закон встановлює вимоги до інформації, яка надається споживачам перед покупкою товару або послуги. Інформація повинна бути чіткою, правдивою та зрозумілою;

– *якість та безпека товарів та послуг:* постачальники зобов'язані забезпечувати якість і безпеку наданих товарів та послуг відповідно до стандартів та вимог законодавства;

– *право на відмову*: споживач має право відмовитися від товару в межах встановленого терміну після його придбання або отримання;

– *право на гарантійне та післягарантійне обслуговуванн*я: постачальники зобов'язані надавати гарантійний та післягарантійний сервіс для товарів;

– *відповідальність за порушення прав споживачів:* Закон передбачає відповідальність постачальників за порушення прав споживачів, включаючи відшкодування збитків.

Доцільно підкреслити, що Закон України «Про рекламу» від 03 липня 1996 р. № 270/96-ВР [9], є важливим нормативно-правовим актом, який регулює відносини в сфері реклами на території України. Його прийнято з метою забезпечення чесності, правдивості та етичності рекламної діяльності, а також захисту прав та інтересів споживачів.

Доречно розглянути думку вченого М. Муляра [5, с. 243], який розглядає більш детально цей закон:

– *визначення реклами:* закон визначає поняття реклами як інформаційної діяльності, яка здійснюється в будь-якій формі та за допомогою будь-яких засобів з метою стимулювання продажу товарів, послуг, прав чи обов'язків;

– *принципи реклами:* закон встановлює принципи, на яких має базуватися рекламна діяльність, зокрема принципи чесності, правдивості, точності, порівняння, гідності, об'єктивності та невживання маніпулятивних засобів;

– *заборонені види реклами:* закон встановлює заборони на рекламу, яка може завдати шкоди громадському здоров'ю, порушити гідність особи, викликати недовіру, вводити в оману, містити недостовірну інформацію тощо;

– *маркування реклами:* реклама повинна бути відзначена як така та вказана її ідентифікація. Також встановлюються вимоги до розміщення реклами в засобах масової інформації та в інших місцях;

– *відповідальність за порушення закону:* закон передбачає відповідальність за порушення вимог щодо реклами, включаючи адміністративні штрафи та інші санкції;

– *контроль та розгляд скарг:* закон визначає органи, які відповідають за контроль за дотриманням вимог рекламного законодавства та процедуру розгляду скарг споживачів.

Слід додати, що цей закон спрямований на забезпечення чесності та правдивості реклами, захист прав споживачів від обманливої інформації, а також заборони вживання маніпулятивних методів у рекламній діяльності. Регулювання реклами відіграє важливу роль у забезпеченні справедливої та етичної бізнес-практики та захисту прав споживачів в Україні.

Необхідно звернути увагу на Закон України «Про якість і безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини» від 06 вересня 2005р. № 2809-IV [10], є важливим нормативно-правовим актом, який регулює сферу якості та безпеки харчових продуктів на території України. Його прийнято для забезпечення високого стандарту якості та безпеки продуктів харчування, а також захисту прав та інтересів споживачів.

Варто більш детально розглянути зміст цього закону, щоб зрозуміти його ключові аспекти та вплив на сферу захисту прав споживачів:

– *визначення понять:* закон визначає поняття, пов'язані з якістю і безпекою харчових продуктів, такі як «харчовий продукт», «якість», «безпека», «декларація про відповідність», «генетично модифікований організм» та інші;

– *забезпечення якості і безпеки:* закон встановлює вимоги до якості та безпеки харчових продуктів, які включають стандарти щодо складу, маркування, пакування, зберігання, транспортування та реалізації;

– *маркування продуктів:* закон встановлює вимоги до обов'язкового маркування харчових продуктів, включаючи інформацію про склад, термін придатності, виробника, країну походження та іншу необхідну інформацію;

– *генетично модифіковані організми*: закон встановлює вимоги до маркування та інформування споживачів про використання генетично модифікованих організмів у харчових продуктах;

– *система контролю та нагляду:* закон визначає механізми державного контролю та нагляду за дотриманням вимог до якості та безпеки харчових продуктів, включаючи реєстрацію виробників та обов'язкові перевірки;

– *відповідальність за порушення:* закон передбачає відповідальність за порушення вимог до якості і безпеки харчових продуктів, включаючи адміністративні штрафи та інші санкції [11].

Варто наголосити, що цей закон спрямований на забезпечення високої якості та безпеки харчових продуктів, що споживаються на території України. Він має на меті захистити права та інтереси споживачів, запобігти поширенню низькоякісних та небезпечних продуктів харчування, а також підвищити рівень довіри до продуктів, які ми споживаємо.

Також слід зазначити, що Закон України «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 р. № 2297-VI [7] є важливим нормативно-правовим актом, який регулює обробку та захист персональних даних громадян на території України. Цей закон прийнятий для забезпечення приватності та конфіденційності особистої інформації, яка може бути зібрана та оброблена різними організаціями та особами. Основна мета закону – захист прав та свобод осіб у відносинах з обробкою їхніх персональних даних.

Варто наголосити, що закон визначає поняття, пов'язані з захистом персональних даних, такі як «персональні дані», «обробка персональних даних», «суб'єкт персональних даних», «оператор», «спеціальні категорії персональних даних» тощо. Закон встановлює принципи, на яких повинна базуватися обробка персональних даних, включаючи принципи легальності, справедливості, обмеження цілей, мінімізації, точності, обмеження зберігання, цілісності та конфіденційності [6, с. 196–201].

Крім цього, визначає права осіб, чиї персональні дані обробляються, такі як право на доступ до власних даних, право на виправлення, блокування або видалення неправомірно оброблених даних, право на вимагання зупинення обробки тощо. Встановлює обов'язки організацій та осіб, які здійснюють обробку персональних даних, включаючи зобов'язання забезпечувати належний захист даних, збирати дозвіл на обробку,

надавати інформацію суб'єкту даних тощо. Закон визначає правила обробки персональних даних за межами України та взаємодію з іншими країнами з точки зору захисту даних. Закон передбачає відповідальність за невиконання вимог щодо захисту персональних даних, включаючи адміністративні та кримінальні санкції [12, с. 34].

Отже, цей закон спрямований на забезпечення прозорості, приватності та конфіденційності обробки персональних даних громадян. Він встановлює стандарти та правила, які повинні дотримуватися організаціями та особами, що займаються обробкою персональних даних, для забезпечення належного захисту особистої інформації громадян.

Варто не погоджуватися с думкою І. Бєлова [1, с. 29–30], який вважає що ці нормативно-правові акти спрямовані на забезпечення прав та інтересів споживачів, регулювання відносин між споживачами та постачальниками товарів та послуг, а також забезпечення якості і безпеки продукції та послуг на ринку. Забезпечення захисту прав споживачів в Україні також включає діяльність різних органів та структур, які виконують контроль за дотриманням правил і стандартів:

– *Державна служба України з питань захисту прав споживачів:* орган, який здійснює державний контроль за дотриманням законодавства про захист прав споживачів, розглядає скарги та звернення споживачів, проводить розслідування порушень;

– *Міністерство економіки, торгівлі та розвитку:* орган, відповідальний за реалізацію державної політики у сфері захисту прав споживачів, розробку нормативно-правових актів та програм;

– *Антимонопольний комітет України:* відповідає за контроль за дотриманням антимонопольного законодавства та запобігання недобросовісній конкуренції на ринку;

– *Міністерство охорони здоров'я:* відповідає за контроль за якістю та безпекою медичних послуг та продукції, включаючи ліки та медичні вироби;

– *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг:* відповідає за контроль за якістю та безпекою енергетичних та комунальних послуг, які надаються споживачам;

– *Національний банк України:* здійснює контроль за дотриманням прав споживачів у фінансовому секторі, регулює відносини між банками та клієнтами;

– *судова система:* забезпечує захист прав споживачів через розгляд судових справ та винесення рішень у випадках порушень законодавства [4, с. 264].

Отже, це лише деякі з органів та структур, які залучені до забезпечення захисту прав споживачів в Україні. Зараз також дедалі більше уваги приділяється захисту прав споживачів в інтернет-просторі, в тому числі за допомогою додаткових нормативно-правових актів та ініціатив з покращення кібербезпеки.

Важно наголосити, що захист прав споживачів в Україні також включає в себе різні програми, ініціативи та організації, які працюють на благо споживачів: асоціація захисту прав споживачів, українська асоціація фінансових споживачів, проєкт «Я обираю здоров'я», електронні платформи для розгляду скарг, ініціативи з ознайомлення споживачів з їхніми правами, електронні сервіси для перевірки товарів [2, с. 45–54].

Слід додати, що ці ініціативи та організації сприяють підвищенню рівня свідомості споживачів, допомагають у вирішенні ситуацій з порушенням їхніх прав та стимулюють постачальників до дотримання стандартів якості та безпеки. Важливо бути свідомим споживачем і вміти використовувати ці ресурси для захисту своїх прав та інтересів.

Доречно зауважити, що захист прав споживачів в Україні − це важливий аспект, що стосується якості та безпеки товарів та послуг, які ми купуємо. Для забезпечення цього захисту існують правила та закони, які контролюють відносини між нами, як споживачами, і тими, хто нам надає товари та послуги.

Згідно думки вченої Г. Яновицької [13, с. 34], яка вважає, що необхідно виділити ключові принципи, які формують основу цього законодавства (табл. 1).

Отже, таблиця відображає ключові принципи законодавства про захист прав споживачів, які сформульовані згідно з думкою вченої Г. Яновицької. Ці принципи становлять основу для створення ефективної системи захисту інтересів споживачів та регулювання відносин між споживачами і постачальниками товарів та послуг. Принцип якості і безпеки підкреслює важливість встановлення стандартів та вимог до якості та безпеки продукції, щоб споживачі мали можливість отримувати товари та послуги, які відповідають визначеним нормам. Крім того, принцип інформації підтримує право споживачів на чітку та правдиву інформацію перед покупкою, що допомагає їм робити свідомий вибір і уникати недостовірної інформації.

Наглядно видно, що принцип права на відмову надає споживачам можливість відмовитися від угоди, якщо вони змінили своє

Таблиця 1

Ключові принципи законодавства про захист прав споживачів

Право	Основні обов'язки та можливості споживачів
Якість товарів і послуг	мають право на товари та послуги, які відповідають вимогам якості та безпеки; можуть вимагати заміну або повернення коштів, якщо продукт не відповідає стандартам
Інформація для споживачів	мають право на чітку та правдиву інформацію про товари та послуги перед покупкою; мають можливість зробити свідомий вибір на підставі наданої інформації
Право на відмову	мають можливість відмовитися від угоди протягом певного часу, якщо змінили своє рішення щодо покупки
Розгляд скарг	мають право звертатися до органів, які контролюють дотримання їхніх прав у разі, якщо мають претензії до товару або послуги

Джерело: складено та узагальнено на основі аналізу [13].

рішення щодо покупки, забезпечуючи їм додатковий рівень захисту. Принцип розгляду скарг закріплює право споживачів звертатися до відповідних органів для вирішення конфліктів та претензій стосовно товарів і послуг.

Отже, принципи є важливою основою для розвитку ефективної системи захисту прав споживачів і сприяють забезпеченню їхніх інтересів в різних сферах споживчого ринку.

Таким чином, також існують організації та ініціативи, які допомагають нам у цьому процесі, надають консультації, організовують навчальні заходи та допомагають розглядати скарги. Важливо бути освіченим споживачем і вміти використовувати ці ресурси для захисту наших прав та інтересів, коли це необхідно.

Висновок. Проаналізувавши вищезазначене, можна дійти висновку, що нормативно-правові ресурси в Україні, пов'язані зі захистом прав споживачів, рекламою, якістю і безпекою харчових продуктів та захистом персональних даних, грають важливу роль у забезпеченні прав та інтересів громадян. Ці нормативно-правові акти визначають права та обов'язки сторін, встановлюють принципи чесності, правдивості та конфіденційності, а також встановлюють механізми контролю та відповідальності за порушення вимог. Вони допомагають забезпечити якість та безпеку товарів і послуг, захистити споживачів від обманливої реклами, забезпечити прозорість та приватність обробки персональних даних.

Таким чином, за допомогою цих нормативно-правових ресурсів громадяни мають можливість здійснювати свої покупки та взаємодію з бізнесом на основі чітких правил, знати свої права і можливості захисту, а також бути впевненими в тому, що їхні персональні дані обробляються з належною обережністю та конфіденційністю.

Література:

1. Бєлова І. Соціально-правове забезпечення електронного бізнесу. Вектори інноваційного розвитку освіти, науки і бізнесу в умовах глобальних змін. IX міжнародна науково-практична конференція. Київ, 2020 р. С. 29–30.

2. Горохова Т.В. Вплив розвитку цифрових технологій на поведінку споживачів. *Вісник аграрної науки Причорномор'я. № 4,* 2021р. С. 45–54.

3. Конституція України: від 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Крегул Ю. І. Захист прав споживачів фінансових послуг. Київ, 2018 р. С. 264

5. Муляр М.С. Цивільно-правове регулювання споживчого кредитування в Україні. Київ, 2019 р. С. 243.

6. Пацурія Н. Окремі питання цифровізації відносин щодо захисту прав та законних інтересів споживачів та небанківських фінансових послуг. *Підприємництво, господарство і право*. № 8, 2020 р. Київ, С. 196–204.

7. Про захист персональних даних: Закон України від 01 червня 2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text

8. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991р. № 1023-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text

9. Про рекламу : Закон України від 03 липня 1996 р. № 270/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text

10. Про якість і безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини: Закон України від 06 вересня 2005р. № 2809-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15#Text

11. Сатир Л. М. Захист прав споживачів у сфері економіки та організації торгівлі: концептуальні засади та економічний аналіз. *Ефективна економіка.. № 8, 2020 р.* URL: http://www.economy.nayka.com.ua

12. Semenets-Orlova, I., Rodchenko, L., Chernenko, I., Druz, O., Rudenko, M., & Poliuliakii, R. (2022). Requests for public information in the state Administration in situations of military operations. *Ann. Fac. Der. U. Extremadura*, *38*, 249.

13. Яновицька Г. Б. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів в Україні. *Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.03. Львівський національний університет імені Івана Франка.* Львів, 2021р. С. 34.

References:

1.Bielova, I. (2020). Sotsialno-pravove zabezpechennia elektronnoho biznesu. Vektory innovatsiinoho rozvytku osvity, nauky i biznesu v umovakh hlobalnykh zmin[Social and legal provision of electronic business. Vectors of innovative development of education, science and business in conditions of global changes]. IXh mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia. Kyiv, S. 29–30.

2.Horokhova, T.V. (2021). Vplyv rozvytku tsyfrovykh tekhnolohii na povedinku spozhyvachiv[The impact of the development of digital technologies on consumer behavior]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomoria*. № 4, S. 45–54.

3.Konstytutsiia Ukrainy: vid 28 chervnia 1996 roku, № 254k/96-VR. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

4.Krehul, Yu. I. (2018). Zakhyst prav spozhyvachiv finansovykh posluh. Kyiv, S. 264

5.Muliar, M.S. (2019). Tsyvilno-pravove rehuliuvannia spozhyvchoho kredytuvannia v Ukraini. Kyiv, S. 243.

6.Pitsuriia, N. (2020). Okremi pytannia tsyfrovizatsii vidnosyn shchodo zakhystu prav ta zakonnykh interesiv spozhyvachiv ta nebankivskykh finansovykh posluh. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 8, Kyiv, S. 196–204.

7.Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01 chervnia 2010 r. № 2297-VI. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text

8.Pro zakhyst prav spozhyvachiv: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 1991r. № 1023-XII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text

9.Pro reklamu : Zakon Ukrainy vid 03 lypnia 1996 r. № 270/96-VR. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text

10. Pro yakist i bezpeku kharchovykh produktiv ta prodovolchoi syrovyny: Zakon Ukrainy vid 06 veresnia 2005r. № 2809-IV. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15#Text

11. Satyr, L.M. (2020). Zakhyst prav spozhyvachiv u sferi ekonomiky ta orhanizatsii torhivli: kontseptualni zasady ta ekonomichnyi analiz. *Efektyvna ekonomika*. № 8, Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua.

12. Semenets-Orlova, I., Rodchenko, L., Chernenko, I., Druz, O., Rudenko, M., & Poliuliakii, R. (2022). Requests for public information in the state Administration in situations of military operations. *Ann. Fac. Der. U. Extremadura*, *38*, 249.

13. Ianovytska, H.B. (2021). Tsyvilno-pravovi zasoby zakhystu prav spozhyvachiv v Ukraini. *Avtoref. dys. na zdobuttia naukovoho stupenia doktora yurydychnykh nauk*: 12.00.03. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Lviv, S. 34.

УДК 351.74
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-3

Алла ВОРОНКОВА
кандидат економічних наук доцент кафедри менеджменту, бізнесу та адміністрування, Державний біотехнологічний університет, вул. Алчевських, 44, м. Харків, Україна, 61002
ORCID: 0000-0003-0523-3156

Костянтин ХРАПАЧ
старший викладач кафедри менеджменту, бізнесу та адміністрування, Державний біотехнологічний університет, вул. Алчевських, 44, м. Харків, Україна, 61002
ORCID: 0000-0003-0422-7563

Alla VORONKOVA
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Management, Business and Administration, State Biotechnology University, 44, Alchevskykh str., Kharkiv, Ukraine, 61002
ORCID: 0000-0003-0523-3156

Kostyantyn HRAPACH
Senior Lecturer of the Department of Management, Business and Administration, State Biotechnology University, 44, Alchevskykh str., Kharkiv, Ukraine, 61002
ORCID: 0000-0003-0422-7563

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ МІНЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА: ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗАМ ТА ВИКЛИКАМ

NATIONAL SECURITY IN A CHANGING ENVIRONMENT: PREVENTING THREATS AND CHALLENGES

Питання національної безпеки є одними з найважливіших питань, щодо яких держава та її владні інститути реалізовують свою компетенцію. Мета роботи – проаналізувати процеси, які є ключовим етапом у формуванні виваженої державної політики у сфері національної безпеки. Взаємозалежність та взаємозв'язок складових національної безпеки зумовлена нерозривністю процесу функціонування та розвитку людини, суспільства, держави в просторі та в часі. Методологія. Національна безпека і стійкість в сучасному світі вимагають впровадження інтегрованого та збалансованого підходу до управління різними рівнями та секторами суспільства, тому розглянуто зазначений процес як дві взаємопов'язані стратегії: «згори донизу» для забезпечення національної безпеки та «знизу догори» для забезпечення національної стійкості. Наукова новизна. В роботі підкреслюється, що без вироблення цілісної державної політики у сфері національної безпеки України та забезпечення її реалізації неможливе вирішення проблем державотворення, створення ефективного механізму соціального захисту населення, стабілізації політичних процесів. Складний вітчизняний політико-економічний стан, загострення загроз інтересам громадян, суспільства та держави вимагають розробки ефективних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки. Наявність чіткого бачення безпеки, сформульованого у політиці національної безпеки, допомагає узгоджувати різноманітні інтереси та цілі в рішеннях, які приймаються. Воно надає можливість державі встановити пріоритети, визначити стратегічні завдання та ресурси, необхідні для досягнення цих цілей. Висновки. Балансування принципів управління національною безпекою та стійкістю є неперервним і динамічним процесом, який вимагає постійного моніторингу, аналізу та адаптації до змін в економічних, політичних, соціальних та технологічних умовах. Розроблення нових стратегій та підходів до забезпечення безпеки є надзвичайно важливим для адаптації до цих викликів та забезпечення стабільності та безпеки для всіх. Сюди можна включати спільні міжнародні зусилля, інновації у сфері технологій безпеки та розвиток більш ефективних стратегій управління ризиками.

Ключові слова: *безпека, держава, процес управління, загрози, середовище.*

Issues of national security are one of the most important issues for which the state and its power institutions exercise their competence. The purpose of the work is to analyze the processes that are a key stage in the formation of a balanced state policy in the field of national security. The interdependence and interconnection of the components of national security is determined by the inseparability of the process of functioning and development of man, society, and the state in space and time. Methodology. National security and stability in the modern world require the implementation of an integrated and balanced approach to the management of various levels and sectors of society, therefore, the specified process was considered as two interrelated strategies: «top-down» to ensure national security and «bottom-up» to ensure national stability. Scientific novelty. The work emphasizes

© Воронкова А., Храпач К., 2023

that without developing a comprehensive state policy in the field of national security of Ukraine and ensuring its implementation, it is impossible to solve the problems of state formation, create an effective mechanism for social protection of the population, and stabilize political processes. The difficult domestic political and economic situation, the aggravation of threats to the interests of citizens, society and the state require the development of effective measures aimed at ensuring national security. Having a clear security vision, articulated in a national security policy, helps align diverse interests and goals in the decisions that are made. It enables the state to set priorities, define strategic tasks and resources necessary to achieve these goals. Conclusions. Balancing national security and stability management principles is a continuous and dynamic process that requires constant monitoring, analysis, and adaptation to changes in economic, political, social, and technological conditions. Developing new security strategies and approaches is critical to adapting to these challenges and ensuring stability and security for all. This can include joint international efforts, innovation in security technologies and the development of more effective risk management strategies.

Key words: *security, state, management process, threats, environment.*

Вступ. В сучасних умовах на національному рівні держава залишається ключовим актором у забезпеченні національної безпеки. Вона має монополію на право застосування сили та необхідні спроможності для цього, що відповідає класичному підходу до забезпечення національної безпеки, сформульованому М. Вебером (Weber, 2015) ще на початку минулого століття.

Проте варто враховувати, що з того часу світ суттєво змінився. Процеси глобалізації набули значної динаміки, розвинулися технології, з'явилися нові загрози. Такі зміни вимагають перегляду та адаптації підходів до забезпечення національної безпеки. Державі потрібно враховувати ці нові реалії та використовувати сучасні підходи та інструменти для ефективного забезпечення безпеки свого населення та території.

Згідно з доповіддю Генерального Секретаря ООН, забезпечення безпеки є однією з ключових функцій держави. Урізноманітнення чинників, що впливають на сучасне безпекове середовище, свідчить про те, що безпека держави і стан безпеки її населення тісно взаємопов'язані. Якщо населення залишається незахищеним, це також покладає під загрозу безпеку держави в цілому (Adedej, Hänggi, 2020).

Дискусія щодо ролі держави в забезпеченні національної безпеки в сучасних умовах є складною і має різні точки зору. Деякі дослідники, як К. Зебровскі та Дж. Джозеф (Joseph, 2013), вважають, що концепція стійкості в національній безпеці призводить до зменшення ролі держави в цьому процесі. Вони вважають, що це відповідає ідеям неолібералізму, де держава менше втручається в економіку та суспільство.

Натомість інші дослідники, наприклад, Б. Еванс і Дж. Рейд (Evans, Reid, 2015), стверджують, що концепція національної стійкості може призвести до безвідповідальності влади, оскільки вона передає частину відповідальності за національну безпеку на населення. Це означає, що держава може звільнитися від своїх обов'язків щодо захисту своїх громадян, перекладаючи цю відповідальність на індивідів та громадянське суспільство. Отже, існує різноманітність поглядів на те, яким чином має змінитися роль держави в забезпеченні національної безпеки в сучасних умовах, і це залишається предметом дебатів серед дослідників та експертів.

Мета статті – аналіз процесів, які є ключовим етапом у формуванні виваженої державної політики у сфері національної безпеки.

Визначення та основні аспекти національної безпеки. Термін «національна безпека» з'явився на початку XX століття і був використаний у посланні Президента США до Конгресу в розділі про обґрунтування захоплення зони Панамського каналу. Надалі національна безпека почала трактуватися як здатність країни зберігати територіальну цілісність, суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільства та виступати як самостійний суб'єкт системи міжнародних відносин.

Поняття національна безпека включає в себе оборону країни і всі види безпеки, передбачені законодавством. Це насамперед державна безпека, що характеризує рівень захищеності держави від зовнішніх та внутрішніх загроз; громадська безпека, що виражається у рівні захищеності особистості та суспільства переважно від внутрішніх загроз; екологічна безпека, яка полягає у захисті від загроз стихійних лих; економічна безпека, інформаційна безпека, безпека особистості, енергетична безпека.

В сучасному світі забезпечення безпеки є надзвичайно важливим завданням через зростання населення, швидкий темп технологічного розвитку, глобалізацію та зміни політичних умов. Наведемо деякі ключові аспекти, які підкреслюють важливість цього завдання:

– зростання населення – із зростанням населення зростають виклики у забезпеченні безпеки, такі як нестача ресурсів, збільшення напруги через конкуренцію за ресурси та загрози соціальної нестабільності;

– технологічний розвиток – нові технології можуть бути як благом, так і загрозою. Вони впливають на безпеку у багатьох сферах, включаючи кібербезпеку, біотехнології та ядерну безпеку;

– глобалізація – зростання світової взаємозалежності означає, що проблеми безпеки стають більш міжнародними. Транснаціональні загрози, такі як тероризм, злочинність та поширення захворювань, вимагають спільних зусиль для боротьби з ними;

– зміна політичних тенденцій – зміна політичних амбіцій і стратегій країн може впливати на міжнародну стабільність і безпеку. Геополітичні конфлікти, агресивні зовнішні політики та інші фактори можуть спричиняти напругу та загрозу міжнародній безпеці.

Сьогодні теорія національної безпеки перебуває в стадії активного становлення та стрімкого розвитку. Щоб знайти надійне теоретичне підґрунтя для організації системи стратегічного планування у сфері національної безпеки, необхідно виходити з позиції використання найбільш поширених політико-правових засобів та інструментів у державній діяльності та спиратися на базові принципи (Власюк, 2016).

У Законі (Про національну безпеку України, 2018) надані дефініції національної безпеки України – державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій.

Як зазначає дослідник, система національної безпеки – це відкрита, динамічна, соціальна система, метою якої є створення умов для реалізації національних інтересів, забезпечення цілісності суспільного організму та здатності держави відстоювати вказані інтереси (Ситник 2012).

Проблематика внутрішньополітичних загроз національній безпеці України є предметом наукового та науково-практичного опрацювання з перших років Незалежності нашої держави. Відповідно до того, як змінювався безпековий порядок денний – від подолання наслідків системної кризи 90-х років XX ст. до протидії впливу на внутрішньополітичну ситуацію з боку рф – еволюціонували і підходи науковців до визначення безпекових пріоритетів внутрішньої політики (Власюк, 2016).

Загрозами національній безпеці визначено явища, тенденції і чинники, що унеможливлюють чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. Національними інтересами – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян (Про Стратегію сталого розвитку, 2015).

До загроз невоєнного характеру у контексті забезпечення національної безпеки, віднесено:

– неефективність системи забезпечення національної безпеки і оборони України (несформованість сектору безпеки і оборони України як цілісного функціонального об'єднання, керованого з єдиного центру; інституційна слабкість, непрофесійність, структурна незбалансованість органів сектору безпеки і оборони; недостатність ресурсного забезпечення та неефективне використання ресурсів у секторі безпеки і оборони; відсутність ефективних зовнішніх гарантій безпеки України; діяльність незаконних збройних формувань, зростання злочинності, незаконне використання вогнепальної зброї);

– економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення (монопольно-олігархічна, низькотехнологічна, ресурсовитратна економічна модель; відсутність чітко визначених стратегічних цілей, пріоритетних напрямів і завдань соціально-економічного, воєнно-економічного та науково-технічного розвитку України, а також ефективних механізмів концентрації ресурсів для досягнення таких цілей;

– загрози безпеці критичної інфраструктури (критична зношеність основних фондів об'єктів інфраструктури України та недостатній рівень їх фізичного захисту; недостатній рівень захищеності критичної інфраструктури від терористичних посягань і диверсій; неефективне управління безпекою критичної інфраструктури і систем життєзабезпечення) (Про Стратегію національної безпеки України, 2015).

Політика національної безпеки може розроблятися спеціально в міру необхідності або відповідно до вимог законодавства, наприклад, згідно з конституцією або внаслідок ратифікації міжнародної угоди.

Бєлай С.В. вважає, що система забезпечення національної безпеки – це організована державою сукупність суб'єктів: органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, окремих громадян та їх об'єднань, які знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, утворюючи визначену цілісність, єдність, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту українських національних інтересів, ефективного функціонування самої системи забезпечення національної безпеки України та здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України (Бєлай, 2015).

Політика національної безпеки зазвичай включає елементи, що показані на рис 1.

Національна безпека і стійкість в сучасному світі вимагають впровадження інтегрованого та збалансованого підходу до управління різними рівнями та секторами суспільства. Згідно з аналізом дослідників, цей процес можна умовно представити як дві взаємопов'язані стратегії: «згори донизу» для забезпечення національної безпеки та «знизу догори» для забезпечення національної стійкості (рис. 2).

1. Принцип «згори донизу» для національної безпеки:

– передбачає активну роль центральних урядових структур та національних органів безпеки у формуванні та реалізації стратегій безпеки;

– централізоване управління та координація дозволяють ефективно виявляти, аналізувати та реагувати на загрози національній безпеці.

2. Принцип «знизу догори» для національної стійкості:

– базується на важливості місцевого самоврядування, розвитку громадського сектору та залученні населення до процесу управління та вирішення проблем;

– децентралізація влади та управління дозволяє враховувати потреби та особливості різних регіонів, міст, сіл та громад, забезпечуючи більш ефективне вирішення проблем і підвищення стійкості суспільства.

За схемою зазначеного взаємозв'язку, держава має забезпечити гармонійне поєднання централізованих і децентралізованих методів управління для забезпечення як національної безпеки, так і національної стійкості. Такий підхід дозволяє ефективно враховувати різноманітні аспекти та виклики, з якими стикається країна в умовах мінливого безпечного середовища.

Балансування принципів «згори донизу» та «знизу догори» у забезпеченні національної безпеки та стійкості є важливим завданням для ефективного управління в умовах постійних змін і викликів. Деякі способи балансування цих принципів включають: гнучкість в управлінні (система управління повинна мати гнучкість для адаптації до різноманітних ситуацій і викликів; може включати здатність швидко реагувати на кризові ситуації та одночасно підтримувати сталість

Рис. 1. Характерні елементи системи національної безпеки

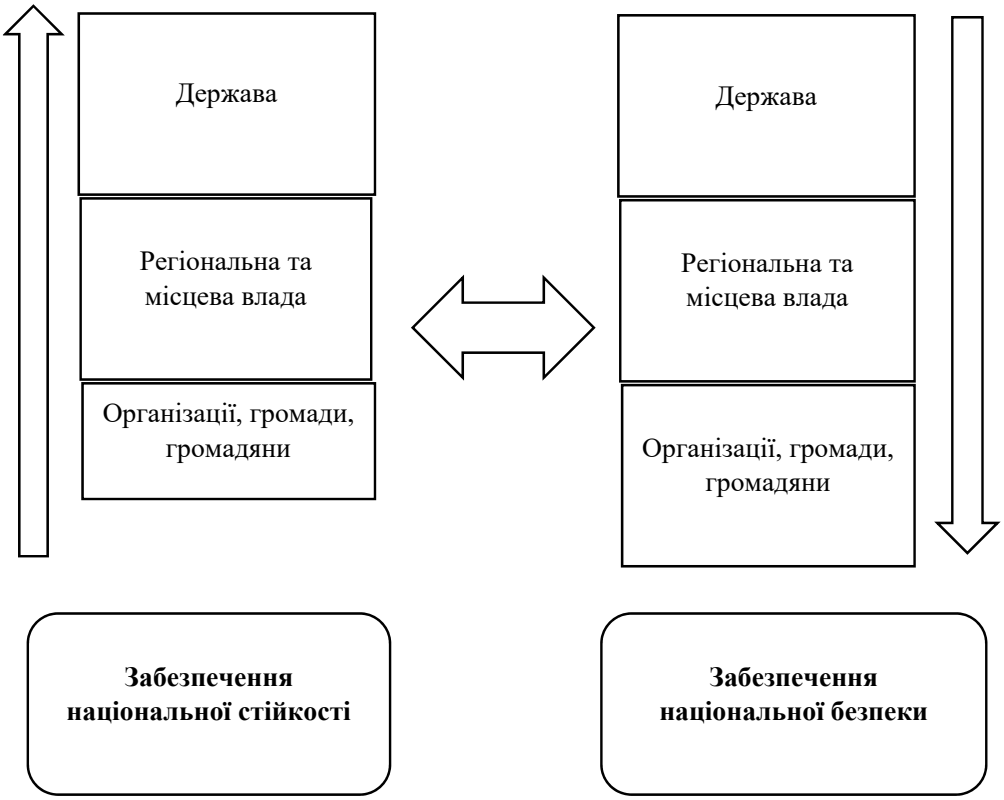

Рис. 2. Балансування принципів «згори донизу» та «знизу догори» у забезпеченні національної безпеки та стійкості

в довгостроковій стратегії); комунікація та координація (ефективна комунікація між центральними та місцевими владними органами, а також з громадськістю, є ключовим елементом балансування принципів; координація зусиль на різних рівнях управління дозволяє вирішувати проблеми та виклики в узгоджений спосіб); забезпечення участі громадськості (активна участь громадськості в процесі управління безпекою та стійкістю сприяє збалансованому підходу, що враховує потреби та погляди різних соціальних груп; відкритість, прозорість та відкритий діалог з громадськістю допомагають забезпечити легітимність та підтримку управлінських рішень); аналіз та оцінка ризиків (систематичний аналіз потенційних загроз та ризиків дозволяє підтримувати баланс між принципами централізації та децентралізації; залучення різноманітних зацікавлених сторін до процесу оцінки ризиків допомагає виявити та вирішити проблеми на різних рівнях).

Ієрархічна конфігурація національної економічної безпеки як системи характеризується гомогенністю та гетерогенністю. З одного боку, національне безпекове середовище є цілісним та визначається єдністю соціальноекономічного простору та сталого розвитку суспільства, з іншого, національна економічна безпека, яка стає надсистемою по відношенню до стійкості регіонів, суб'єктів господарювання, безпеки особистості, одночасно виступає як підсистема глобальної економічної безпеки, гарантами яких виступає світовий економічний порядок та сталий розвиток (Грибіненко, 2020).

Ключові цілі національної безпеки як основи безпеки держави. Політика національної безпеки є ключовим інструментом для забезпечення міцної основи безпеки держави та її населення. Однією з основних переваг такої політики є встановлення загального бачення безпеки, яке є результатом комплексної аналізу загроз та визначення стратегічних цілей. Це загальне бачення стає орієнтиром для всіх сфер життя країни, від політики та оборони до економіки та соціальних програм. Наявність чіткого бачення безпеки, сформульованого у політиці національної безпеки, допомагає узгоджувати різноманітні інтереси та цілі в рішеннях, які приймаються. Воно надає можливість державі встановити пріоритети, визначити стратегічні завдання та ресурси, необхідні для досягнення цих цілей. Такий підхід сприяє ефективному управлінню ризиками,

адаптації до змін у безпеці та реагуванню на виклики, що виникають у внутрішній та зовнішній політиці.

Політика національної безпеки служить п'яти основним цілям:

– визначає всеосяжне бачення національної безпеки, яке відповідає різним потребам людей. Політика національної безпеки потребує ретельного аналізу всіх загроз безпеці держави та населення, заснованого на вкладі всіх державних суб'єктів, що мають відношення до безпеки, а також недержавних суб'єктів, таких як групи громадянського суспільства, а в ідеалі також міжнародних суб'єктів;

– допомагає управлінню з ефективної реалізації політики. Політика національної безпеки дозволяє різним суб'єктам реагувати на політичні заходи та оперативні рішення відповідно до основного бачення короткострокових та довгострокових цілей. Таким чином, політика національної безпеки підвищує ефективність сектору безпеки за рахунок оптимізації вкладу всіх суб'єктів безпеки за допомогою централізованого процесу розробки політики: це особливо важливо, коли загрози вимагають реакції з боку широкого кола суб'єктів усередині та поза сектором безпеки;

– підвищує ефективність та підзвітність сектору безпеки. Політика національної безпеки дозволяє краще використовувати ресурси відповідно до спільних цінностей та цілей, уникаючи при цьому дублювання та зводячи до мінімуму невідповідності. Це така вимога, щоб витрати на безпеку були реалістичними та стійкими та були збалансовані з іншими національними пріоритетами. Політика національної безпеки також підвищує підзвітність, надаючи чіткий орієнтир, яким можна виміряти результативність;

– досягає внутрішнього консенсусу щодо забезпечення безпеки. Консультативний процес розробки політики національної безпеки сприяє національному діалогу та співпраці між різними професійними, громадськими, політичними групами та секторальними групами, і таке обговорення може сприяти досягненню консенсусу щодо основних цінностей забезпечення державної безпеки, управління та нагляду. Такі прозорі та засновані на широкій участі підходи можуть підвищити довіру суспільства до забезпечення державної безпеки;

– підвищує регіональну та міжнародну довіру та співпрацю. Послідовна, прозора та загальнодоступна політика національної безпеки повідомляє регіональним та міжнародним партнерам про цінності, проблеми та наміри держави у галузі безпеки та оборони та часто визначає конкретні наміри щодо регіонального чи міжнародного співробітництва: це відкрите спілкування може запобігти конфліктам та полегшити міжнародне співробітництво.

Потрібно відзначити, що формулювання політики національної безпеки не є однотипним процесом, і кожна держава розвиває свою власну політику, враховуючи свої унікальні потреби, виклики та можливості. Проте існує загальна структура або послідовність етапів, які зазвичай використовуються при формулюванні політики національної безпеки: 1. Ініціювання: визначення потреби у розробці нової політики національної безпеки або перегляді існуючої. Він може бути ініційований різними структурами чи особами, включаючи уряд, лідерів політичних партій, експертні групи або громадські організації. 2. Консультації та підготовка проєктів: На цьому етапі здійснюється широке обговорення з різними зацікавленими сторонами та експертами щодо визначення загроз, визначення стратегічних цілей та розробки конкретних положень політики. 3. Узгодження та оформлення: Після консультаційних процесів формулюються остаточні текстові матеріали, які включають стратегічні цілі, пріоритети, заходи та механізми впровадження політики. 4. Затвердження та розповсюдження: На останньому етапі політика національної безпеки підлягає затвердженню компетентними органами, після чого вона офіційно оголошується та розповсюджується серед всіх зацікавлених сторін.

Вказана послідовність етапів може варіюватися в залежності від конкретного контексту та внутрішньополітичних процесів кожної держави, але загальний підхід допомагає забезпечити систематичний та комплексний підхід до формулювання політики національної безпеки.

Висновки. Балансування принципів управління національною безпекою та стійкістю є неперервним і динамічним процесом, який вимагає постійного моніторингу, аналізу та адаптації до змін в економічних, політичних, соціальних та технологічних умовах. Розроблення нових стратегій та підходів до забезпечення безпеки є надзвичайно важливим для адаптації до цих викликів та забезпечення стабільності та безпеки для всіх. Сюди можна включати спільні міжнародні зусилля, інновації у сфері технологій безпеки та розвиток більш ефективних стратегій управління ризиками.

Література:

1. Weber M. Politics as a vocation. In Weber's Rationalism and Modern Society, edited and translated by Tony Waters and Dagmar Waters. Palgrave MacMillan, 2015. URL:https://www.researchgate.net/publication/305279035_Politics_as_a_Vocation_by_Max_Weber_in_Weber's_Rationalism_and_Modern_Society_edited_and_translated_by_Tony_Waters_and_Dagmar_Waters
2. Adedeji Ebo and Heiner Hänggi The United Nations and Security Sector Reform Policy and Practice LIT VERLAG GmbH Co. KG Wien, Zweigniederlassung Zürich 2020. 392 p.
3. Joseph J. Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach. Resilience. 2013. No. 1:1. Pp. 38–52.; Zebrowski C. The nature of resilience. Resilience. 2013. No. 1:3. Pp. 159–173
4. Evans B., Reid J. Exhausted by resilience: response to the commentaries. Resilience. 2015. No. 3:2. Pp. 154–159.
5. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. праці. К. : НІСД, 2016. 528 с.
6. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19.
7. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с.
8. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 / Президент України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015
9. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 Президент України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015
10. Бєлай С.В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика: монографія. Х. : Національна акад. НГУ, 2015. 349 с.
11. Грибіненко О. М. Міжнародна економічна безпека в контексті сталого розвитку: Монографія. Д: Середняк Т.К., 2020. 434 с.

References:

1. Weber, M. (2015). Politics as a vocation. In Weber's Rationalism and Modern Society, edited and translated by Tony Waters and Dagmar Waters. Palgrave MacMillan, Retrieved from:https://www.researchgate.net/publication/305279035_Politics_as_a_Vocation_by_Max_Weber_in_Weber's_Rationalism_and_Modern_Society_edited_and_translated_by_Tony_Waters_and_Dagmar_Waters
2. Adedeji Ebo and Heiner Hänggi The United Nations and Security Sector Reform Policy and Practice LIT VERLAG GmbH & Co. KG Wien, Zweigniederlassung Zürich 2020. 392 p.
3. Joseph, J. (2013). Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach. Resilience. No. 1:1. Pp. 38–52.; Zebrowski C. The nature of resilience. Resilience. 2013. No. 1:3. Pp. 159–173
4. Evans, B. & Reid, J. (2015). Exhausted by resilience: response to the commentaries. Resilience. No. 3:2. Pp. 154–159.
5. Vlasiuk, O.S. (2016). Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnoi polityky [National security of Ukraine: evolution of domestic policy problems]: vybr. nauk. pratsi. K. : NISD, 528 s. [in Ukrainian]
6. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated 21.06.2018 No. 2469-VIII]/ Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2469-19. [in Ukrainian]
7. Sytnyk, H.P. (2012). Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady)[State management in the field of national security (conceptual and organizational and legal principles)]: Pidruchnyk. K.: NADU, 544 s. [in Ukrainian]
8. Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina – 2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 r. № 5/2015 [About the Sustainable Development Strategy «Ukraine – 2020»: Decree of the President of Ukraine dated January 12, 2015 No. 5/2015]/ Prezydent Ukrainy. Retrieved from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015 [in Ukrainian]
9. «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26.05.2015 r. № 287/2015[«On the National Security Strategy of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine dated May 26, 2015 No. 287/2015] / Prezydent Ukrainy. Retrieved from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015 [in Ukrainian]
10. Bielai, S.V. (2015). Derzhavni mekhanizmy protydii kryzovym yavyshcham sotsialno-ekonomichnoho kharakteru: teoriia, metodolohiia, praktyka[State mechanisms for countering socio-economic crisis phenomena: theory, methodology, practice]: monohrafiia. Kh. : Natsionalna akad. NHU, 349 s. [in Ukrainian]
11. Hrybinenko, O. M. (2020). Mizhnarodna ekonomichna bezpeka v konteksti staloho rozvytku[International economic security in the context of sustainable development]: Monohrafiia. D: Seredniak T.K., 434 s. [in Ukrainian].

УДК 351:342.5
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-4

Ярослав ГАЛИЧ
аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0009-0007-1470-2897

Yaroslav HALYCH
Post-graduate student of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0009-0007-1470-2897

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

REFORMING THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM: APPROACHES TO DEFINING CONCEPTS AND FEATURES

У статті досліджено особливості теоретичних підходів до реформування системи публічного управління в умовах сучасних викликів. Визначено наукові підходи до поняття «публічне управління» та окреслено своєрідні риси, що притаманні суб'єкту публічного управління, його елементи. У процесі розвитку публічного управління виділено етапи в межах державно-суспільних відносин.

Розкрито поняття «система» та наукові підходи до розуміння «системи публічного управління». Це дало можливість сформувати авторське визначення цього поняття, що дозволило обґрунтувати сутність публічного управління через його цільову природу, впровадження механізму управління й врахування наявного ступеня впливу зі сторони об'єкта управління, що дозволяє зазначене поняття не зводити лише як виконавчо-розпорядча діяльність суб'єктів управління.

Аргументовано, система публічного управління є системою відносин між суб'єктами (наділеними владними повноваженнями, що регламентовані законодавством) та об'єктом (відносини з приводу впорядкування на всіх рівнях управління суспільних справ), що направлені на цілісне гарантування суспільної стабільності та добробуту, задоволення потреб громадян; спільну єдність між суб'єктом та об'єктом.

Досліджено сутність поняття «реформа системи публічного управління» у наукових працях та надано його авторське розуміння. Акцентовано увагу на необхідності реформування вітчизняного публічного управління, що обрала євроінтеграційний напрям розвитку та спричинена недостатньою спроможністю органів влади; кризових сучасних явищах в соціально-економічній сфері світового суспільного розвитку та зумовлена безпековими викликами, що вказує про неефективність здійснення намагань трансформувати систему публічного управління. Виокремлено теоретичні підходи до проблеми розвитку сучасної моделі публічного управління. Запропоновано закцентувати увагу на відповідних напрямах реформування системи публічного управління.

Ключові слова: *публічне управління, система публічного управління, реформування, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадянське суспільство.*

The article examines the peculiarities of theoretical approaches to the reform of the public administration system in the conditions of modern challenges. Scientific approaches to the concept of «public administration» are defined and specific features inherent in the subject of public administration, its elements, are outlined. In the process of development of public administration, stages within the framework of state-society relations are highlighted.

The concept of «system» and scientific approaches to understanding the «system of public administration» are revealed. This made it possible to form an author's definition of this concept, which made it possible to justify the essence of public management through its targeted nature, the implementation of the management mechanism and taking into account the existing degree of influence from the side of the management object, which allows the specified concept not to be reduced only to the executive-administrative activity of subjects management.

Arguably, the system of public administration is a system of relations between subjects (endowed with power, regulated by legislation) and objects (relationships regarding the regulation at all levels of the management of public affairs), aimed at integrally guaranteeing social stability and well-being, meeting needs citizens; common unity between subject and object.

The essence of the concept of «reform of the public administration system» in scientific works was studied and its author's understanding was provided. Attention is focused on the need to reform domestic public administration, which has chosen the European integration direction of development and is caused by the insufficient capacity of authorities; crisis modern phenomena in the socio-economic sphere of global social development and caused by security challenges, which indicates the ineffectiveness of efforts to transform the

© Галич Я., 2023

system of public administration. Theoretical approaches to the problem of the development of the modern model of public administration are singled out. It is proposed to focus attention on the relevant directions of reforming the public administration system.

Key words: *public administration, system of public administration, reformation, state authorities, local self-government bodies, civil society.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогодні в Україні триває процес реформування системи публічного управління, ключова мета якого полягає у переорієнтація цілей, пріоритетів і методів діяльності органів державної влади на інтереси й потреби громадян. Щодалі виразніше прослідковується той аспект, що відносна більшість позицій управлінського потенціалу Української держави не відповідає тим сучасним викликам і обсягом завдань, які постають перед країною, особливо в надзвичайних обставинах.

У сучасних умовах розвитку нашої держави надзвичайної актуальності набуває нагальна потреба у теоретичному розроблення і практичному впровадженні відносно нових підходів до реформування системи публічного управління як одного з основних напрямів побудови демократичної, правової, соціальної держави, створення інститутів громадянського суспільства з високими гуманістичними цінностями. У значній мірі необхідність викликана невідповідністю існуючого стану системи публічного управління тим запитам суспільства та пріоритетним тенденціям суспільного розвитку, що постають. Євроінтеграційний вектор розвитку України детермінує вимогу щодо адекватних умовах та безпекових викликах науково обґрунтованих підходів до реформування системи публічного управління в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний масив наукових досліджень, що присвячені різним аспектам публічного управління можна простежити у працях ряду науковців: І. Аль-Атті [1], В. Бакуменка [11], А. Баранова [2], О. Бобрик [3], О. Вольської [5], Н. Гончарук та А. Чередниченко [7], В. Гришка, В. Задорожного, І. Кульчій [8], Н. Дамірова [9], М. Долгіх [10], О. Загурського й В. Король [12], Є. Іванова [13], О. Ковальової [14], І. Луциків, О. Сороківської й І. Котовської [15], А. Неділько [16], Л. Новак-Каляєвої [18], Н. Носань і В. Мартінович [17], Г. Сабурова [19], Ю. Сака [20], І. Юхна, В. Черниша, А. Гавриленка [21] та інші. У цих наукових доробках можна спостерігати дослідження концептуальних підходів до розуміння дефініції «публічне управління» [2; 9; 10; 11; 12; 13; 15; 18]; охарактеризовану інституційну складову суб'єктів публічного управління [13]; проблеми розвитку сучасної моделі публічного управління [1]; сучасний стан (етап) розвитку публічного управління в Україні [2; 16]; висвітлено публічне управління як системне явище у сучасному суспільстві [5]; сфокусовано увагу на модернізації публічного управління в Україні в умовах війни й поствоєнний період в контексті європейських цінностей [7], а також перспективи імплементації європейського досвіду в процесі реалізації менеджмент-орієнтованого публічного управління на рівні розвитку [8]; питання реформування системи публічного управління в умовах військових конфліктів [9] та з урахуванням глобалізаційних викликів [14]; особливості інноваційного розвитку системи публічного управління в Україні [15] тощо.

Таким чином, аналіз наукових доробків засвідчує про значний масив сучасних теоретичних розвідок, які присвячені різним аспектам як питань сутності публічного управління, його системи, особливостей, так і реформування системи публічного управління України. Все це слугує науковим підґрунтям для здійснення поглибленого аналізу досліджуваного питання, що піднімається в даній науковій статті та у зв'язку з сучасними викликами.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей теоретичних підходів до реформування системи публічного управління в умовах сучасних викликів. Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання: здійснити аналіз наукових підходів до сутності та особливостей публічного управління; розкрити систему публічного управління; дослідити теоретичні підходи до питання реформування публічного управління, визначити основні проблемні аспекти та напрями розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснення системних реформ вважається необхідною вимогою розвитку держави як специфічного соціального інституту, а найбільш значимі реформи проводяться в сфері публічного управління. Оскільки одним із ключових чинників високорозвиненої конкурентоспроможної держави вважається його ефективна дієва система публічного управління.

Останнім часом можна відслідкувати значну активізацію наукових дослідженнях, що

пов'язана з обраним країною напрямом євроінтеграційного вектору й трансформаційними процесами децентралізації, який репрезентує переформатування наукою державного управління з вивчення індивідуально поняття держаного управління, місцевого самоврядування та громадянського суспільства стосовно їх цілісного бачення у контексті публічного управління. Зазначене вимагає відносно нового концептуального підходу до інституалізації влади та імплементації інноваційної моделі публічного управління.

Нова концепція публічного управління окреслюється своєрідними рисами: влада не є централізованою, а делегується урядовими структурами до публічного сектора, що постійно зазнає при здійснені своїх обов'язків (законодавчих, виконавчих й судових) моделювання; публічна влада визнає, що її основна роль полягає у координації суспільних процесів [5].

Звернення до науки державного управління, права дає можливість простежити значний масив підходів до тлумачення поняття «публічне управління» (рис. 1).

Публічне управління забезпечує значне підвищення ефективності управлінської діяльності через високий рівень громадської

Наукові підходи до поняття «публічне управління»

Визначення	*Автор*
⇨ діяльність органів державного управління та органів місцевого самоврядування, а також представників приватного сектору й інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (контролю, планування, організації, координації, керівництва) щодо формування і втілення управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави, адміністративно-територіальних одиниць	Л. Новак-Каляєва [18, с. 144]
⇨ система, яка складається з державних, місцевих та некомерційних структур, що створюються з метою задоволення суспільних інтересів та вирішення колективних проблемних питань	О. Вольська [5, с. 17]
⇨ об'єктивний процес, який здійснюється шляхом діяльність органів державного управління/місцевих органів влади, представників приватного сектору, організацій громадянського суспільства й гарантує узгодженість (координацію) їх спільної діяльності та має високий рівень підтримки з боку громадськості та простежується значний рівень підвищення ефективності управлінської діяльності, впровадження демократичних цінностей, принципів верховенства права, поваги до гідності людини тощо	М. Долгіх [10, с. 217–218]
⇨ упорядкування відносин шляхом не тільки офіційно-владного впровадження державою і органами місцевого самоврядування, а також громадськими організаціями різних правил загальнообов'язкового характеру, але й через вироблених самим суспільством/колективом громадян/недержавними органами правил (норм) поведінки	Н. Даміров [9, с. 43–44]
⇨ відкритий, у межах власних і делегованих повноважень, вплив наділених владою інституцій на взаємовідносини між державою й місцевим самоврядуванням, населенням, бізнесом стосовно узгодження їхніх інтересів та максимізації вигод	О. Загурський, В. Король [12]
⇨ аполітична державна бюрократична структура, що функціонує в політичній системі й охоплює всі три гілки влади та взаємозв'язок між ними; публічне управління відіграє важливу роль щодо формування державної політики, й таким чином, вважається частиною політичного процесу	І. Луциків, О. Сороківська, І. Котовська [15, с. 125]
⇨ взаємодія інституцій державної влади та місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства, що організовані на правових засадах з метою впровадження інтересів суспільства та держави на засадах нових й удосконалення існуючих принципів, концепцій, методів і теорій	А. Баранов [2, с. 11]
⇨ діяльність органів державної влади, яка виявляється в узгодженому впливі на конкретні суспільні відносини через особливі (специфічні) засоби, форми, методи й спрямована на гарантування суспільних інтересів	Є. Іванова [13, с. 3]

Рис. 1. Інтерпретація поняття «публічне управління»

підтримки та об'єднання суспільства навколо спільних цілей, а також пов'язане з демократичними цінностями і принципами верховенства права, рівності, недискримінації, безпеки, поваги до гідності людини, справедливості та інше [18, с. 144].

Можемо засвідчити, що публічне управління у значній мірі направлено на взаємодію із громадянами та виявляється у форматі дій органів публічного управління, що вибудовуються на акті вищого виконавчого органу або (чи) закону в рамках їх правочинів. В межах відповідальності зазначених органів реалізується державна політика за умов глобалізації й суспільного розвитку, якість рівня життя суспільства у порівнянні з рівнем інших зарубіжних країн глобального співтовариства, а також національна безпека й економічний розвиток держави. Ефективне впровадження цих трендів вбачається неможливим без входження в зовнішні економічні й політичні процеси в умовах глобалізації світової спільноти.

Своєрідними рисами, які притаманні суб'єкту публічного управління можна зазначити наступні: а) узгоджена та організована система органів, що не є ієрархічно побудованою, однак вона має діяти узгоджено, цілеспрямовано, при цьому уникаючи дублювання функцій та непотрібної бюрократії; б) суб'єктом є держава, метою діяльності суб'єктів публічного управління вважається забезпечення суспільного інтересу (інтересів як держави, так і суспільства загалом, а не окремих громадян чи соціальних груп); в) публічне управління при здійсненні публічних функцій опирається на владу; г) діяльність публічного управління осягає все суспільство; д) публічне управління діє на основі сукупності засобів впливу (правових, політичних, економічних, соціальних); шляхом застосування методів правового регулювання (переконання, стимулювання, узгодження, примусу тощо) [13, с. 3].

Зважаючи на значний масив підходів до публічного управління, запропоновано дане поняття розуміти як діяльність органів державного й органів місцевого управління за безпосередньою участю інститутів громадянського суспільства та представників приватного сектору, в рамках законодавчо установлених повноважень, що направлені на розвиток суспільних відносин із ціллю втілення інтересів держави і суспільства, задоволення їхніх запитів (потреб) суспільного значення.

Можна віднести до особливостей публічного управління наступні своєрідні елементи: по-перше, цілеспрямована діяльність, розроблена й впроваджена за певним планом, у відповідності до існуючих умов розвитку суспільства; по-друге, прийняття управлінських рішень за допомогою діяльності спеціально підготовлених кваліфікованих професійних кадрів у сфері публічного управління й адміністрування; по-третє, наявність взаємообумовленого співробітництва між різними суб'єктами соціально-економічних процесів і наявність широкого кола можливостей щодо участі представників владних структур, громадськості й приватного сектору в узгодженому вирішенні суспільних проблем; по-четверте, органи державного управління і місцевого самоврядування, за здійснення своїх функціональних обов'язків і зафіксованих із врахуванням законодавства повноважень, є підзвітні суспільству за результатами своєї діяльності; по-п'яте, децентралізація, яка впроваджується шляхом передачі частини повноважень від центральних органів управління і викликає зниження рівня управлінського тиску на основні структури державного регулювання.

Процес розвитку публічного управління у межах державно-суспільних відносин можна поділити на наступні етапи:

– державне управління як сукупність структури влади з виразною ієрархією між органами управління;

– управління, яке спрямоване на підвищення ефективності використання ресурсів у контексті залежності від особливостей ринкових відносин (розширення приватного сектору економіки й зниженням частки державної власності економіки);

– зорієнтованість державного регулювання на результати партнерства між державним і приватним секторами економіки;

– управління як система цінностей політики, де здійснюється раціональне управління соціальними, економічними, політичними компонентами життя.

Результатом здійснення державно-управлінських нововведень та розвитку демократичних засад громадянського суспільства в бік відповідності європейським цінностям стала модернізація самої системи публічного управління. З'явилася нагальна необхідність стосовно окреслення стратегічного наміру її розвитку та зв'язаних із цим завдань, що й стало закладено як основа нової політики державного управління [19, с. 25].

Для цілісного розуміння категорії «система публічного управління» доцільно визначити поняття «система», що в тлумачних словниках розуміється як: 1) порядок, що обумовле-

ний правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язкам частин чого-небудь; 2) форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних установ); 3) сукупність способів, методів, прийомів здійснення чого-небудь [4, с. 1320]; 4) сукупність елементів, що визначається структурою, функціями та зв'язками, які забезпечують цілеспрямований розвиток [11, с. 641].

Науковці з державного управління пропонують «систему публічного управління» розуміти у двох вимірах:

– як сукупність органів державного управління та органів місцевого самоврядування, що справляють організуючий вплив на суспільні відносини шляхом втілення управлінських функцій у межах визначеної компетенції на основах законодавства, а також взаємовідносин між цими органами;

– як сукупність об'єктів і суб'єктів публічного управління, й також взаємовідносин між ними [18, с. 163].

Пропонуємо визначити систему публічного управління як реалізацію впливу суб'єкта управління на об'єкт управління через втілення найбільш ефективних механізмів управління, враховуючи зворотній зв'язок зі сторони суб'єкта управління і змінного зовнішнього глобалізаційного середовища з метою досягнення поставлених цілей. Означений підхід надає змогу обґрунтувати сутність публічного управління шляхом його цільової природи, впровадження механізму управління і враховує наявність відповідного ступеня впливу зі сторони об'єкта управління, що й дозволяє це поняття не зводити тільки як виконавчо-розпорядча діяльність суб'єктів управління.

Отже, у наукових доробках можна виділити спільну єдність щодо того, що це є відносини між суб'єктом (відносини стосовно впорядкування на всіх рівнях управління суспільних справ, засадою яких є народовладдя і взаємодія зацікавлених сторін) й об'єктом (органи державної влади, передусім органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, й також представники інститутів громадянського суспільства та приватного сектору).

Система публічного управління є системою відносин між суб'єктами (наділеними владними повноваженнями, що регламентовані законодавством) та об'єктом (відносини з приводу впорядкування на всіх рівнях управління суспільних справ), що направлені на цілісне гарантування суспільної стабільності та добробуту, задоволення потреб громадян.

Як слушно відзначають Н. Носань та В. Мартінович, система публічного управління розглядається переважно в контексті державного управління, хоч означені терміни ототожнювати не можна, оскільки перша є значно ширшою і містить чисельніший перелік суб'єктів прирівнюючи до системи державного управління [17, с. 106]. Зазначене прирівнювання понять викликано в значній мірі відсутністю на рівні законодавства зафіксованих визначень [16, с. 146].

Реформу направлено на зміну не тільки формальної сторони, проте й сутності державного управління. Змістовне наповнення цього явища викликано потребою втілення інноваційних підходів, що покликані покращувати технологічний режим виконавчої влади та вибудовуються на застосуванні широкої демократичної засади в управлінні, в гарантуванні ефективності адміністративної системи шляхом скорочення обсягу традиційних бюрократичних форм/методів в управлінні, децентралізації, дерегулюванні, застосуванні сервісного підходу.

До притаманних напрямів реформи належать скорочення державних видатків, підвищення засобів до розвитку й втілення політики (вдосконалення публічного управління в системі виконавчої влади), поліпшення здійснення державою функції роботодавця, а також підвищення якості надання публічних послуг й утвердження (зміцнення) довіри до влади.

Реформування – це зміни, які відбуваються шляхом реформ, яким притаманні чітке усвідомлення цілі, без кардинального перетворення системи [6, с. 12]. Тобто реформування окреслює суттєву зміну, передбачає осмислений цілеспрямований процес, відповідно до якого певний суб'єкт прикладає певні зусиль для досягнення запланованих результатів.

Реформування публічного управління вважається процесом якісного вдосконалення системи органів влади, їх раціональна побудова, взаємодія, ефективний взаємозв'язок із зовнішнім середовищем через законодавчо окреслені процедури й повноваження. У процесі трансформації державного управління видається можливість виокремити етапи та складові. Однак в нашій державі раніше досить часто прослідковувався процес квазітрансформації шляхом формальних змін структури та підпорядкування, сфери повноважень й надання особливих статусів тощо, проте якісних перетворень та удосконалення управлінських процедур відповідно до встановлених світовими й європейськими практиками публічного управління не відбулося. Шляхи й конкретизовані механізми досягнення євроінтеграційних цілей в Україні, так-

тичні підходи можуть й повинні бути гнучкими, чутливими до змін, що відбуваються як усередині окремої держави, так й у Європейському Союзі [8].

Ю. Сак пропонує політико-адміністративне реформування системи публічного управління визначити як впровадження сукупності механізмів державного управління із метою модернізації та розвитку системи органів публічного управління й професіоналізації системи публічного управління, які спрямовані на формування ефективної (результативної) системи публічного управління [20, с. 100].

Поняття «реформа системи публічного управління», на думку О. Бобрик, слід тлумачити як інституційні, процедурні зміни в управлінні суспільством, що здійснюються на засадах змін адміністративно-територіального устрою держави, зменшення обов'язків і функцій державного управління, частина з яких переходить до самоврядування, що одержує незалежні джерела доходів задля здійснення своїх функціональних обов'язків [3, с. 19].

Таким чином, реформування системи публічного управління вважається процесом змін впливу суб'єкта управління на об'єкт управління шляхом організаційних, правових, фінансових, економічних та інформаційних інструментів, що зберігає незмінними зміст або (чи) форму цього управління та метою якого є розвиток держави в усіх сферах.

Реформування системи публічного управління пропонуємо визначити як складний процес, який включає комплекс взаємозумовлених трансформаційних перетворень, змін, що об'єднані ціллю підвищення ефективності та результативності публічного управління, а також задоволення суспільних потреб згідно з сучасними вимогами й викликами задля досягнення запланованих результатів.

Таким чином, реформування системи публічного управління націлене на трансформування існуючої моделі з урахуванням потреб суспільства, євроінтеграційних і глобалізаційних викликів й у відповідності з нормами й положеннями міжнародного та національного законодавства. Основною метою реформування є покращення управлінських процесів в державі, соціально-економічної обстановки, а також поліпшення добробуту кожного мешканця України [9, с. 45].

В фокусі дослідження реформування в Україні доцільно здійснення поетапних змін, які повинні проводитися поступово і цілеспрямовано. На початку виникає необхідність в чіткому окресленні ключових пріоритетів змін, що першочергово повинні стати трансформація застарілої форми адміністративно-бюрократичного державного управління й формування концептуально нової системи політико-адміністративного менеджменту, яке б було відповідальне перед громадянським суспільством, відкритим та наближеним до громадськості, здатністю діяти згідно потреб громадськості. Фундаментом цієї системи повинна стати розробка оптимального розподілу повноважень та визначення справедливих, чітких механізмів взаємодії всіх гілок влади [20, с. 100].

На думку О. Ковальова, реформування системи публічного управління має здійснюватися з врахуванням глобалізаційних викликів із фокусом увагу на впроваджені платформної держави як основи реформування системи публічного управління і впровадження надання усіх адміністративних послуг через електронні засоби зв'язку. На думку дослідниці, саме платформна держава є гарантуванням засад щодо взаємодії громадянського суспільства з урядом, органами державної влади, місцевого самоврядування на етапі співробітництва в частині ухвалення державно-управлінських, політичних рішень [14, с. 105].

Революційні зміни в інформатиці та комп'ютерних технологіях, а також швидкі темпи зростання комунікаційних/цифрових технологій й обмеженість ресурсів у публічної влади, за значного зростання попиту на публічні послуги, визначають необхідність в Україні створення нової системи публічного управління [9, с. 44].

Кризові сучасні явища в соціально-економічній сфері світового суспільного розвитку вказують про неефективність здійснення намагань трансформувати систему публічного управління в Україні у відповідності з новими політико-ідеологічними напрямами та соціально-економічними перетвореннями. Управління не відповідає суспільним відносинам як на загальному, так й на рівні адміністративно-територіальних одиниць, що у значній мірі зазнали змін. Відповідно, національна система місцевого самоврядування, організація адміністративно-територіального устрою мають значні прорахунки, які стають перешкоджаючими детермінантами пришвидшеної трансформації публічного управління. Зважаючи на зазначене, важливе значення набуває альтернатива подальшого розвитку управлінських інститутів різного рівня, також засобів подолання властивих їм прогалин з метою створення дієвого ефективного механізму управління [8].

В цьому аспекті слід навести позицію Н. Гончарук та А. Чередниченко, які звертають увагу на необхідності модернізації вітчизняного публічного управління, що обрала європейський напрям розвитку й спричинена недостатньою спроможністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування ефективно здійснювати зобов'язання перед суспільством та громадянами України, вимагає адаптації публічного управління до європейських принципів й стандартів, втілення європейських цінностей, а також підвищення якості публічного управління [7, с. 48].

В умовах війни та в поствоєнний період модернізація публічного управління в контексті європейських цінностей є об'єктивно назрілим процесом, оскільки від його здійснення буде залежати можливість відновлення держави після війни, її подальший соціально-економічний розвиток [7, с. 53].

Удосконалення публічного управління є прерогативою держави, яка призначена служити соціальному благополуччю суспільства – вирішенню нагальних соціально-економічних проблем та підвищенню рівня (якості) життя населення. В Україні впроваджуються різні напрями реформування органів державної влади, кожен із яких містить відповідні заходи, що зв'язані як із вдосконаленням традиційної організації публічного управління, так і застосування нових інструментів управління. Найбільш актуальними напрямами реформи в органах виконавчої влади є упровадження принципів і процедур управління за результатами.

У процесі сучасного реформування важливу роль має відіграти усесторонній аналіз засад трансформаційний процесів в системі публічного управління і розробка на основах історичного та компаративного аналізу практичних рекомендацій, науково обґрунтованих пропозицій стосовно організаційно-правового гарантування ефективної діяльності органів публічного управління в умовах децентралізації влади в Україні. Потрібна нова концепція публічного управління, що повинна будуватися на конституційних принципах і багаторівневого управління, яка іманентно притаманна сучасній територіальній організації влади. Вбачається доцільним уточнити основні поняття (сутність) управління, адже тільки публічне управління забезпечує функціонування і розвиток суспільства як єдиного цілого [8].

Досліджуючи теоретичні підходи до проблеми розвитку сучасної моделі публічного управління, І. Аль-Атті [1, с. 13] виокремлює такі проблеми публічного управління: 1) відсутність нормативно-правового регулювання поняття «публічне управління» як єдиної системи функціонування державного управління та місцевого самоврядування, органів влади, державних, комунальних підприємств, організацій, установ; 2) відсутність системності реформування та розвитку публічного управління; 3) відсутність дієвого корпусу публічної служби, що вважається неврегульована як інституція, оскільки саме публічна служба є основою ефективних реформ системи публічного управління; 4) відсутність системного, комплексного механізму впровадження у нашій державі децентралізації; 5) фрагментарність реформування публічного управління, яка пов'язана з постійними змінами політичного курсу країни; 6) відсутність правонаступництва та послідовності впровадження реформування в системі публічного управління. Це має негативний вплив на реформи, які не були повністю здійснені.

Вбачається доцільним сфокусувати увагу на необхідності цілісної реформи публічної адміністрації, яка повинна розв'язати наступні завдання:

– формування ефективної та результативної системи органів виконавчої влади (це питання відносено до одного із надскладних, оскільки створення реально ефективної/результативної системи органів виконавчої влади вимагає реформування і місцевих органів влади; визначення меж компетенції цих органів та співвідношення їх функцій тощо);

– організації професійної, політично нейтральної та відкритої публічної цивільної служби, передусім служби в органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування (це вбачається можливим досягнути за рахунок розроблення й впровадження навчальних програм для осіб, які працюють у цих органах; здійснення відповідних тренінгів задля підвищення їх професійної компетенції);

– створення системи адміністративно самодостатніх органів місцевого самоврядування (потрібно внести відповідні зміни до Основного Закону);

– зорієнтованість діяльності органів публічної адміністрації на обслуговування потреб та задоволення інтересів громадян (необхідність на перший план підняття публічного, а не власного інтересу представників публічної адміністрації);

– забезпечення підконтрольності публічної адміністрації політичній владі та підзвітності суспільству (нині простежується фактично цілковита відсутність контролю діяльності публічної адміністрації громадськістю) [21, с. 224–225].

У період воєнного стану та безпекових викликів на перше місце виходять процеси антикризового управління та управління у обставинах невизначеності й саме тому посиленої уваги вимагає питання виокремлення реформування системи публічного управління в умовах сучасних безпекових викликів (військових конфліктів).

Отже, в умовах обраного Україною євроінтеграційного напряму та сучасних безпекових викликів, що постали перед державою, системі публічного управлінню притаманні свої особливі риси та механізми розвитку, які потребують окремих наукових досліджень стосовно напрацювання дієвих пропозицій подальших пріоритетних напрямів підвищення ефективності управління державою на час протистояння зовнішній агресії. Вбачається необхідність у оцінці тих інституційних трансформацій, що нині відбуваються в Україні, а також визначення ряду першочергових змін, яких потребує система ухвалення управлінських рішень та механізм розробки стратегічних планів як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Публічного управління розглядається як діяльність органів державного й органів місцевого управління за безпосередньою участю інститутів громадянського суспільства та представників приватного сектору, в рамках законодавчо установлених повноважень, що направлені на розвиток суспільних відносин із ціллю втілення інтересів держави і суспільства, задоволення їхніх запитів (потреб) суспільного значення.

Запропоновано систему публічного управління визначити як реалізацію впливу суб'єкта управління на об'єкт управління через втілення найбільш ефективних механізмів управління, враховуючи зворотній зв'язок зі сторони суб'єкта управління і змінного зовнішнього глобалізаційного середовища з метою досягнення поставлених цілей. Означений підхід надає змогу обґрунтувати сутність публічного управління шляхом його цільової природи, впровадження механізму управління і враховує наявність відповідного ступеня впливу зі сторони об'єкта управління, що й дозволяє це поняття не зводити тільки як виконавчо-розпорядча діяльність суб'єктів управління.

Реформування системи публічного управління визначено як складний процес, що включає комплекс взаємозумовлених трансформаційних перетворень, змін, що об'єднані метою підвищення ефективності та результативності публічного управління, а також задоволення суспільних потреб відповідно до сучасних вимог і викликів задля досягнення запланованих результатів.

Визначено, що реформування системи публічного управління повинно бути послідовним, носити системний характер і бути спрямовано на: врегулювання ключових понять (визначень) публічного управління як цілісної системи на законодавчому рівні; адаптації публічного управління до європейських принципів (стандартів), впровадження європейських цінностей; розробка доцільного розподілу повноважень та окреслення чіткого інструментарію взаємодії усіх гілок влади; усунення прогалин у системі органів місцевого самоврядування та комплексного впровадження децентралізації; орієнтація органів державної влади на обслуговування потреб і задоволення інтересів громадян; підвищення якості та ефективності системи публічного управління.

Проведений аналіз засвідчує про необхідність впровадження поетапних змін реформування системи публічного управління з урахування євроінтеграційних і глобалізаційних викликів для формування концептуально нової системи управління, яка повинна бути відкритою і спрямованою на задоволення потреб суспільства, відповідальною перед громадянським суспільством.

Подальшими науковими розвідками вбачається дослідження інституційних та нормативно-правових проблемних аспектів системи публічного управління для подальшого вироблення науково обґрунтованих пропозицій у цьому напрямі.

Література:

1. Аль-Атті І. В. Теоретичні підходи до проблеми розвитку сучасної моделі публічного управління. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення.* № 1. 2022. С. 1–11.

2. Баранов А. Сучасний стан розвитку публічного управління в Україні. *Аспекти публічного управління* Т. 7. № 8. 2019. С. 5–12.

3. Бобрик О. В. Децентралізація та реформа системи публічного управління в Словацькій Республіці. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (05 Соціальні та поведінкові науки). Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» МОН України, Ужгород, 2023. 283 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.

5. Вольська О. Публічне управління як системне явище в сучасному суспільстві. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. № 3. 2020. С. 15–20. https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.3.2

6. Глушко О. З. Базові терміни з проблеми трансформацій в освіті: погляди вітчизняних вчених. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка.* № 2 (4). 2016. С. 10–13.

7. Гончарук Н. Чередниченко А. Модернізація публічного управління в Україні в умовах війни та в поствоєнний період у контексті європейських цінностей. *Аспекти публічного управління*. № 10(6), 2022. С. 46–54. https://doi.org/10.15421/152243

8. Гришко В. В., Задорожний В. П., Кульчій І. О. Перспективи імплементації європейського досвіду у процесі реалізації менеджмент-орієнтованого публічного управління на рівні розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* № 11. 2021. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/7.pdf

9. Даміров Н. Дослідження питання реформування системи публічного управління в умовах військових конфліктів. *Наукові перспективи*. № 10(28). 2022. С. 40–49.

10. Долгіх М. В. Теоретичні засади реформування механізмів публічного управління системою охорони здоров'я : дис... док. філ. публ. упр. та адмін.: 281 / Міжрегіональна академія управління персоналом Державний університет «Житомирська політехніка». Київ, 2021. 255 с.

11. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

12. Загурський О. Б., Король В. С. Концептуальні підходи до розуміння феномену «публічне управління». *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2020. URL: http://lsej.org.ua/4_2020/6.pdf https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/4

13. Іванов Є. В. Інституційна складова суб'єктів публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування.* Том 34 (73). № 1 2023. С.1–5. DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/01

14. Ковальова О. В. Реформування системи публічного управління з урахуванням глобалізаційних викликів: теоретичні підходи. *Наукові перспективи.* № 10(16). 2021. С. 98–107.

15. Луциків І. В., Сороківська О. А., Котовська І. В. Дослідження особливостей інноваційного розвитку системи публічного управління в Україні. *Економіка і суспільство*. Вип. 12. 2017. С. 124–128.

16. Неділько А. Характеристика сучасного етапу розвитку публічного управління в Україні. Правові аспекти публічного управління: теорія та практика: матеріали X наук.-практ. конф. (м. Дніпро 13 грудня 2018 р.). Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 144–147.

17. Носань Н., Мартінович В. Нормативно-правове забезпечення публічного управління в умовах децентралізації влади в Україні. *Галицький економічний вісник.* № 4(59). 2019. С. 105–111. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.04

18. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

19. Сабурова Г. Б. Основні напрями розвитку системи публічного управління в України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Вип. 21. 2021. С. 23–27.

20. Сак Ю. А. Систематизація наукових підходів до проблеми політико-адміністративного реформування системи публічного управління. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 2 (54). 2019. С. 94–101. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-94-101.

21. Semenets-Orlova I., Kushnir V., Rodchenko L., Chernenko I., Druz O. & Rudenko M. Organizational Development and Educational Changes Management in Public Sector (Case Of Public Administration During War Time), Intern. Journal of Profess. Bus. Review, 2023, 8, 01–15, https://doi.org/10.26668/businessreview/2023.v8i4.1699

22. Юхно І. В., Черниш В. І., Гавриленко А. С. Інституціональні принципи публічноуправлінської діяльності в умовах конституційної реформи. С.203–230. URL: http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/293/8191/17095-1?inline=1 https://doi.org/10.30525/978-9934-26-279-1-9.

References:

1.Al-Atti, I. V. (2022). Teoretychni pidkhody do problemy rozvytku suchasnoi modeli publichnoho upravlinnia [Theoretical approaches to the problem of the development of a modern model of public administration]. *Publichne upravlinnia: kontseptsii, paradyhma, rozvytok, udoskonalennia*,1, pp. 1–11. [in Ukrainian].

2.Baranov, A. (2019). Suchasnyi stan rozvytku publichnoho upravlinnia v Ukraini [The current state of development of public administration in Ukraine]. *Aspekty publichnoho upravlinnia,* Vol.7, 8, pp. 5–12. [in Ukrainian].

3.Bobryk, O. V. (2023). *Detsentralizatsiia ta reforma systemy publichnoho upravlinnia v Slovatskii Respublitsi [Decentralization and reform of the public administration system in the Slovak Republic]*. (Candidade`s thesis). Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet» MON Ukrainy. Uzhhorod. [in Ukrainian].

4.Busel, V. T. (Ed). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: Perun. [in Ukrainian].

5.Volska, O. (2020). Publichne upravlinnia yak systemne yavyshche v suchasnomu suspilstvi [Public administration as a systemic phenomenon in modern society]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk*. 3, pp. 15–20. [in Ukrainian]. https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.3.2

6.Hlushko, O. Z. (2016). Bazovi terminy z problemy transformatsii v osviti: pohliady vitchyznianykh vchenykh [Basic terms on the problem of transformations in education: views of domestic scientists]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Pedahohika. 2 (4), pp. 10–13. [in Ukrainian].

7.Honcharuk, N. & Cherednychenko, A. (2022). Modernizatsiia publichnoho upravlinnia v Ukraini v umovakh viiny ta v postvoiennyi period u konteksti yevropeiskykh tsinnostei [Modernization of public administration in Ukraine during the war and in the post-war period in the context of European values]. *Aspekty publichnoho upravlinnia.* 10(6), pp. 46–54. [in Ukrainian]. https://doi.org/10.15421/152243

8.Hryshko, V. V., Zadorozhnyi, V. P. & Kulchii, I. O. (2021). Perspektyvy implementatsii yevropeiskoho dosvidu u protsesi realizatsii menedzhment-oriientovanoho publichnoho upravlinnia na rivni rozvytku [Prospects for the implementation of European experience in the process of implementing management-oriented public administration at the development level]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 11. Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/7.pdf [in Ukrainian].

9.Damirov, N. (2022). Doslidzhennia pytannia reformuvannia systemy publichnoho upravlinnia v umovakh viiskovykh konfliktiv [Study of the issue of reforming the system of public administration in the conditions of military conflicts]. *Naukovi perspektyvy*. 10 (28), pp. 40–49. [in Ukrainian].

10. Dolhikh, M. V. (2021). Teoretychni zasady reformuvannia mekhanizmiv publichnoho upravlinnia systemoiu okhorony zdorovia [Theoretical principles of reforming mechanisms of public management of the health care system] (Candidade`s thesis). Mizhrehionalna akademiia upravlinnia personalom Derzhavnyi universytet «Zhytomyrska politekhnika». Kyiv. [in Ukrainian].

11. Kovbasiuka, Yu. V., Troshchynskoho, V. P. & Surmina, Yu. P. (Eds.). (2010). Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic dictionary of public administration] Kyiv: NADU. 820 p. [in Ukrainian].

12. Zahurskyi, O. B. & Korol, V. S. (2020). Kontseptualni pidkhody do rozuminnia fenomenu «publichne upravlinnia» [Conceptual approaches to understanding the phenomenon of «public administration»]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal.* 4. Retrieved from: http://lsej.org.ua/4_2020/6.pdf https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/4 [in Ukrainian].

13. Ivanov, Ye. V. (2023). Instytutsiina skladova subiektiv publichnoho upravlinnia [Institutional component of public administration subjects]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho*. Vol. 34 (73), 1. pp. 1–5. [in Ukrainian]. https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/01

14. Kovalova, O. V. (2021). Reformuvannia systemy publichnoho upravlinnia z urakhuvanniam hlobalizatsiinykh vyklykiv: teoretychni pidkhody [Reforming the public administration system taking into account globalization challenges]. *Naukovi perspektyvy*. 10(16). pp. 98–107. [in Ukrainian].

15. Lutsykiv, I. V., Sorokivska, O. A. & Kotovska, I. V. (2017). Doslidzhennia osoblyvostei innovatsiinoho rozvytku systemy publichnoho upravlinnia v Ukraini [Study of the features of the innovative development of the public administration system in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*. Is. 12. pp. 124–128. [in Ukrainian].

16. Nedilko, A. (2018). Kharakterystyka suchasnoho etapu rozvytku publichnoho upravlinnia v Ukraini [Characteristics of the modern stage of development of public administration in Ukraine]. *Pravovi aspekty publichnoho upravlinnia: teoriia ta praktyka*: materialy Kh nauk.-prakt. Konf [Legal aspects of public administration: theory and practice]. Dnipro: DRIDU NADU. [in Ukrainian].

17. Nosan, N. & Martinovych, V. (2019). Normatyvno-pravove zabezpechennia publichnoho upravlinnia v umovakh detsentralizatsii vlady v Ukraini [Normative and legal provision of public administration in conditions of decentralization of power in Ukraine]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. 4(59). pp. 105–111. [in Ukrainian].https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.04

18. Kuibida, V. S., Bilynska M. M. & Petroye O. M. (2018). (Eds.). *Publichne upravlinnia [Public administration]*. Kyiv : NADU. [in Ukrainian].

19. Saburova, H. B. (2021). Osnovni napriamy rozvytku systemy publichnoho upravlinnia v Ukrainy [The main directions of development of the public administration system in Ukraine]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. Is. 21. pp. 23–27. [in Ukrainian].

20. Sak, Yu. A. (2019). Systematyzatsiia naukovykh pidkhodiv do problemy polityko-administratyvnoho reformuvannia systemy publichnoho upravlinnia [Systematization of scientific approaches to the problem of political-administrative reform of the public administration system]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*. 2 (54). pp. 94–101. [in Ukrainian]. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-94-101

21. Semenets-Orlova, I., Kushnir, V., Rodchenko, L., Chernenko, I., Druz, O. & Rudenko, M. Organizational Development and Educational Changes Management in Public Sector (Case Of Public Administration During War Time), *Intern. Journal of Profess. Bus. Review*, 2023, 8, 01–15, https://doi.org/10.26668/businessreview/2023.v8i4.1699.

22. Yukhno, I. V., Chernysh, V. I. & Havrylenko, A. S. Instytutsionalni pryntsypy publichnoupravlinskoi diialnosti v umovakh konstytutsiinoi reformy [Institutional principles of public management activity in the conditions of constitutional reform]. Retrieved from: http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/293/8191/17095-1?inline=1 https://doi.org/10.30525/978-9934-26-279-1-9 [in Ukrainian].

УДК 351.86-027.21
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-5

Ірина КРИВОРУЧКО
кандидат наук з державного управління, провідний фахівець, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Академіка Ромоданова, 12/2, м. Київ, Україна, 04050
ORCID: 0000-0002-0149-8512

Наталія ЩУР
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА
доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Iryna KRYVORUCHKO
Candidate of Sciences in Public Administration, Leading Specialist, Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, 12/2, Akademika Romodanova str., Kyiv, 04050
ORCID: 0000-0002-0149-8512

Natalia SHCHUR
Candidate of Sciences in Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Inna SEMENETS-ORLOVA
Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF SECURITY ENVIRONMENT DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті досліджено дефініції «безпека» та «середовище». Встановлено, що безпека характеризується як стан, за якого визначається відсутність загроз у всіх сферах, а середовище реально окреслює просторові, галузеві межі цієї безпеки.

Дефініції «безпека» й «національна безпека» поєднує стан, за якого забезпечуються розвиток особистості, суспільства, держави, але національна безпека визначає в більшій мірі означене поняття.

Досліджено безпекове середовище в нормативно-правових актах, що засвідчує про вживання досліджуваного терміна, однак саме тлумачення не надається. Натомість у наукових працях наведено наукові підходи до досліджуваної дефініції, що дало змогу надати авторське визначення поняття «безпекове середовище».

Встановлено, що розрізняють зовнішнє й внутрішнє безпекове середовище та надано їх основні характеристики. У ході дослідження виявлено, що термін «внутрішнє безпекове середовище України» можна розуміти у широкому (умови з різних сфер суспільного життя й структурних елементів національної безпеки) та вузькому (умови існування України, які виникають/існують в сферах суспільного життя й за які відповідає окремий орган державної влади) значенні.

Обґрунтовано, що проблеми безпеки в державі залежать від зовнішніх і внутрішніх факторів та наведено їх перелік. Окреслено ключові виклики безпекового середовища (головні загрози безпеці) в умовах сьогодення.

© Криворучко І., Щур Н., Семенець-Орлова І., 2023

Наголошено на формуванні безпекового середовища, що має сприяти: по-перше, підвищенню рівня можливостей, готовності суб'єктів безпекового середовища щодо виявлення й протидії різного характеру загрозам й викликам; по-друге, зміцнення зусиль держави, суспільства, громадян; по-третє, впровадження культури безпеки (безпечна поведінка, мислення).

Ключові слова: *безпека, безпекове середовище, національна безпека, національні інтереси, виклики, загрози, небезпека, державне управління.*

The article examines the definitions of «security» and «environment». It was established that security is characterized as a state in which the absence of threats in all spheres is determined, and the environment actually outlines the spatial and branch boundaries of this security.

The definitions of «security» and «national security» combine the state under which the development of the individual, society, and state is ensured, but national security defines the defined concept to a greater extent.

The security environment in the normative legal acts, which confirms the use of the researched term, has been studied, but the interpretation itself is not provided. Instead, in scientific works, scientific approaches to the studied definition are given, which made it possible to provide the author's definition of the concept of «security environment».

It is established that external and internal security environments are distinguished and their main characteristics are provided. In the course of the study, it was found that the term «internal security environment of Ukraine» can be understood broadly (conditions from various spheres of public life and structural elements of national security) and narrowly (conditions of Ukraine's existence that arise/exist in spheres of public life and are responsible for a separate state authority) values.

It is substantiated that security problems in the state depend on external and internal factors, and a list of them is given. The key challenges of the security environment (main security threats) in today's conditions are outlined.

Emphasis is placed on the formation of a security environment, which should contribute to: firstly, increasing the level of capabilities and readiness of the subjects of the security environment to identify and counter various types of threats and challenges; secondly, strengthening the efforts of the state, society, and citizens; thirdly, implementation of safety culture (safe behavior, thinking).

Key words: *security, security environment, national security, national interests, challenges, threats, danger, public administration.*

Постановка проблеми. Військове повномасштабне вторгнення на територію України в лютому 2022 року зумовило глобальні трансформаційні зміни всього суспільства, оскільки захист державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності України вимагає здійснення ґрунтовного аналізу дослідження безпекового середовища. Актуальність досліджуваного феномену полягає в поглибленому аналізі тих загроз й небезпек, що постають та мають вплив в сучасних умовах та тенденціях розвитку.

На сучасне безпекове середовище відповідний вплив мають й глобалізаційні процеси, що відбуваються, а також вагома роль відводиться різноманітним загрозам, а надзвичайно важливі та актуальні постають ті, що пов'язані з розв'язаною війною сусідньої держави.

Сучасний етап аналізу стану та напрямів розвитку забезпечення безпеки людини, суспільства та держави передбачає необхідність наукового аналізу для забезпечення прийнятних ризиків безпечного функціонування цієї системи за умов динамічної зміни її параметрів. Ключовим вбачається у цьому напрямку визначення ризиків, що виникають, та їх мінімізація до прийнятних рівнів.

Питання безпеки загалом та безпекового середовища зокрема в умовах сьогоднішніх викликів все більше привертають увагу, оскільки виклики й загрози, які постають потребують вирішення не лише на сьогодні, але й подальшій перспективі після закінчення війни та забезпечення безпекових гарантій нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У монографічному дослідженні «Безпекове середовище 2030» (2019 р.) досліджено головні тенденції, що на сьогодні проявилися чи починають проявлятись та які, на погляд авторів, визначатимуть стан майбутнього світового середовища безпеки, його проєкцію на безпеку в регіоні навколо України. В монографії здійснено спробу узагальнити та на часовому горизонті до 2030 року передбачити розвиток слабких процесів, які зароджуються серед інтересів провідних світових сил, суперечностей між ними, матеріальних й нематеріальних ресурсів, досягнень науки та техніки [1].

С.В. Свєшніков, В.П. Бочарніков, І.М. Мазуренко та П.А. Ковальчук присвятили дослідження загальнотеоретичним основам (підходам) до поглядів на дослідження й оцінку майбутнього безпекового середовища, які найкращим чином враховують його властивості на сучасному етапі розвитку [18].

У науковому доробку К.Л. Бугайчук сформував власний погляд на змістовне наповнення терміна «безпекове середовище», а також окреслив роль Міністерства внутрішніх справ України в його формуванні [2].

О.О. Глущенко надає визначення поняття безпекове середовище як комплекс факторів

та пропонує розглядати безпеку як основу для розуміння суті функцій. Автор наголошує на тому, що на підставі визнання безпекової сутності є змога визначити підстави й обсяг державного регулювання при реалізації функцій та запропоновано критерій для класифікації функцій в залежності від безпекової сутності [3].

Автори С.О. Погрібний, І.В. Кріцак та Д.Є. Денищук порушують важливі питання нормативно-законодавчої бази нинішнього безпекового середовища, актуалізацію його ролі з духовно-ціннісних міркувань, формування високих рівнів правової психології і правової ідеології громадян, із вибудовування певного концепту загальнонаціонального рівня, а зокрема: «воля», «цінності», «культура», «безпека». Науковці фокусують увагу на ролі в цих процесах МВС України та досягнення перемог на передовій в надскладних умовах російсько-української війни [10].

Присвячене питання концептуальному розгляду поняття майбутнього безпекового середовища як детермінанти державного стратегічного планування О.М. Житником, а також окреслено підходи до останнього із врахуванням майбутніх викликів й загроз у військовій, політичній, гуманітарній, соціальній сферах [5]. Іншим дослідником [7] здійснено аналіз співвідношення типів небезпек (загроз, вразливостей, викликів і ризиків безпеці), встановлено взаємозв'язок між національною й глобальною небезпекою та здійснено перегляд головних проблем безпекового середовища.

Своє дослідження Е.В. Копилов присвятив висвітленню існуючих проблем формування безпекового середовища в державі. Автором у роботі наголошується на відсутності чітко встановленої межі між внутрішніми й зовнішніми загрозами, що вважаються ознакою сучасного безпекового середовища [6]. Інші науковці [20] в своєму доробку сформували концептуальне бачення поняття «безпекове середовище», визначили структуру його змісту й змісту похідних від нього понять, а також установили логічно-семантичні зв'язки між ними.

У монографії О.О. Резнікової «Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища» (2022 р.) досліджено теоретичні й практичні аспекти забезпечення національної стійкості в умовах мінливості й невизначеності безпекового середовища [16]. У іншому доробку зазначеної дослідниці представлено результати стратегічного аналізу безпекового середовища України, що здійснено на основі SWOT-аналізу, а також проаналізовано стан безпекового середовища, сформованого напередодні повномасштабної війни, розпочатої рф проти України (у лютому 2022 р.) й зміни, яких воно зазнало після цього [17].

Таким чином, аналіз наукових дослідження засвідчує про присутній значний масив досліджень, що присвячені безпековому середовищу у фокусі предметної компетенції, в контексті державного стратегічного планування, національної стійкості тощо. Все це слугує науковим базисом для здійснення ґрунтовного та поглибленого аналізу досліджуваного питання, що піднімається в даній науковій статті.

Мета статті (постановка завдання). Метою даної публікації є теоретичне обґрунтування концептуальних засади розвитку безпекового середовища в умовах сучасних викликів. Для досягнення зазначеної мети було поставлено наступні завдання: на підставі аналізу наукових напрацювань та нормативних актів дослідити поняття «безпекове середовище»; визначити ключові загрози та подальші напрямки розвитку безпеки держави в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дефініція «безпекове середовище» містить в своєму арсеналі два термінологічних складники – безпека та середовище. Звернення до наукових доробків щодо термінологічного визначення безпеки засвідчує, що воно окреслюється як: «стан відсутності будь-якої загрози» [4, с. 59]; стан стабільно (стійкої) динамічної рівноваги явища, предмета чи процесу із ціллю збереження ключових характеристик та параметрів, а також стабільності й функціонування [9].

Досліджуючи компаративний аналіз терміна «безпека», А.М. Федорова надає її визначення як відсутність загроз у всіх сферах життя, яке сприяє сталому людському розвитку та залежить від відповідного рівня правової культури, свідомості й відповідальності кожного члена громади, досягнення якої є можливо через взаємодія органів публічної влади із громадянським суспільством, а також збільшення кількості превентивних заходів [19, с. 148].

Як зазначає О.В.Мотайло, аналіз понять «безпека» і «національна безпека» є свідченням того, що вони мають єдину сутність – стан країни, при якому гарантується розвиток особистості, держави й суспільства, захист національних інтересів від зовнішніх/внутрішніх загроз, проте поняття національної безпеки більш предметно віддзеркалює сутність даного явища [8, с. 291].

Відповідно, до національної безпеки як безпеки нації входить: по-перше, безпека осо-

бистості – безпека її прав та свобод; по-друге, суспільства – його духовних, матеріальних цінностей; по-третє, держави – її конституційного ладу, а також суверенітету й територіальної цілісності [8, с. 291].

Отже, безпека в науковому дискурсі визначається як стан за якого визначається відсутність загроз у всіх сферах суспільного життя, а дефініції «безпека» і «національна безпека» поєднує стан за якого забезпечуються розвитку особистості, суспільства, держави, але національна безпека окреслює більш деталізовано означене поняття.

В системі виконання загальнодержавних ключових заходів, що зв'язані з задоволенням потреб суспільства, важливе значення та роль відводиться саме забезпеченню безпеки. Так, існує кілька ознак, які окреслюють дефініцію «безпека», зокрема:

− нормативно-правові (відсутність загроз, ризику, небезпек);

− технічні правила захищеності (відповідність технічним параметрам, нормам, правам);

− дотримання відповідного стану безпеки конкретної діяльності (безпека дорожнього руху, авіаційна безпека, радіаційна безпека, безпека мореплавства та інші);

− інформаційна безпека (захищеність інформації);

− правова безпека, суспільна, особиста, державна (особистості, суспільства та держави) [12, с. 237].

У теорії й практиці розрізняють різні типи безпеки: a) за суб'єктами (особиста, суспільна, державна, національна, колективна); b) за масштабами (міжнародна, регіональна й локальна); c) за суспільними сферами (військова, політична, економічна, екологічна й радіаційна); d) залежно від характеру та спрямування відповідних видів суспільної діяльності (безпека життєдіяльності, безпека праці, безпека дорожнього руху, безпека мореплавства, інформаційна безпека, безпека авіаційна) та ін. [11, с. 175].

Поняття «середовище» визначається як: а) те, що є відокремлене від системи, що не належить до неї; б) сукупність об'єктів, зміна яких має вплив на систему, а також тих об'єктів, характерні властивості яких мають властивість змінюватися внаслідок поведінки системи [4, с. 639].

Таким чином, аналіз наукової літератури стосовно окреслення сутності поняття «безпекове середовище» і його складників вказує, що безпека представляє собою відсутність фактичних загроз життю і здоров'ю людей, а також інтересам держави й суспільства в цілому, а середовище реально описує просторові й галузеві рамки такої безпеки [2, с. 114].

У сучасних країнах актуальною є проблема створити стійку безпеку, водночас забезпечити національну безпеку як від зовнішніх, так і внутрішніх джерел. Національна безпека вважається захистом найважливіших інтересів особистості, суспільства, держави у всіх сферах життєдіяльності суспільства, забезпечуючи стабільний розвиток країни, захищаючи від внутрішніх та зовнішніх факторів.

Поняття «безпекове середовище» на сьогодні набуло значного поширення як у наукових доробках науковців, так й національних законодавчих актах, політичних деклараціях, аналітичних доповідях.

Зокрема можна згадати про Стратегія національної безпеки України затверджену Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [15]. Відповідно до цього документа визначено, що Стратегія національної безпеки України ґрунтується на відповідних ключових засадах, де однією з них визначено стійкість, яка визначається як здатність суспільства й держави швидко призвичаюватися до змін безпекового середовища та підтримувати стале функціонування, передусім шляхом мінімізації зовнішніх, внутрішніх уразливостей; стримування як розвиток безпекових й оборонних спроможностей щодо унеможливлення збройної агресії проти Української держави.

До пріоритетних національних інтересів Української держави й забезпечення національної безпеки віднесено: 1) відстоювання незалежності та державного суверенітету; 2) відновлення територіальної цілісності в рамках міжнародно встановленого державного кордону України; 3) суспільний розвиток (в першу чергу розвиток людського капіталу); 4) захист прав, свобод та законних інтересів громадян України; 5) європейська та євроатлантична інтеграція.

Реалізація означених пріоритетів має забезпечуватиметься за напрямами, де визначено й ті, що мають пряме відношення до досліджуваної проблематики, зокрема: здійснення безпекових, міжнародно-правових, політико-дипломатичних, економічних і гуманітарних заходів, що спрямовані на припинення рф незаконної окупації Автономної Республіки Крим; посилення спроможностей національної системи кібербезпеки щодо ефективної протидії кіберзагрозам в сучасному безпековому середовищі.

Таким чином, досліджуючи безпекове середовище у діючих нормативних документах простежується вживання дефініції «безпекове середовище» проте саме тлумачення

даного поняття відсутнє. Це все потребує деталізованого пошуку та налізу в наукових доробках означеного поняття.

Як вважає О.О. Глущенко, поняття безпекове середовище потрібно розуміти як комплекс факторів, які впливають на рівень захищеності людей, соціальних груп та держав на відповідній території [3, с. 55].

З погляду політичного реалізму, безпекове середовище – це складна система зовнішніх і внутрішніх відносин в усіх сферах національної безпеки між суб'єктами (державами, коаліціями держав, міжнародними бізнес-структурами, політичними партіями, громадськими об'єднаннями тощо), що мають певні ресурси, а також умов, факторів і обставин, які впливають або(чи) можуть впливати на ці відносини [18, с. 18]. Деякі відносини можуть самі розглядатись як фактори, умови, обставини, проте тільки в тому випадку, якщо їхня конкретизація не є для більш детального розгляду важливою [1, с. 6].

На думку К.Л. Бугайчука, під безпековим середовищем України слід осмислювати сукупність критично важливих умов існування держави, що встановлюють (визначають) міру її захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз [2, с. 117].

У іншому науковому доробку [10, с. 97] безпекове середовище держави визначено як «динамічна сукупність різноманітних відносин й умов, в якій зароджуються, існують, накопичуються або проявляються сприятливі умови або небезпечні явища, потенційні та реальні загрози реалізації національних інтересів, які впливають на стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави». Також зазначається, що вочевидь сукупність перерахованих факторів (умови, відносини, події й загрози) можна умовно здійснити поділ на групи, зокрема: а) які здебільшого залежать від зовнішнього щодо держави впливу; b) ті, прояв яких формується детермінантами всередині держави.

Цікавою вбачається позиція О.М. Житник щодо дослідження поняття «майбутнє безпекове середовище», під яким запропоновано розуміти комплекс важливих й актуальних для відповідної географічної території факторів, які мають вплив на рівень державної й національної безпеки та створюють відповідний стан. Дослідник підкреслює, що майбутнє безпекове середовище – це не стратегії або (чи) візії політичних суб'єктів, а об'єктивний стан речей в майбутньому, що породжений соціальною взаємодією і розвитком технологій, глобальними й також незалежними від суспільства процесами [5, с. 145].

Таким чином, здійснений аналіз наукових підходів до дефініції «безпекове середовище» дає можливість сформувати авторське визначення під яким запропоновано розуміти комплекс чинників (умов, відносин, подій), що окреслюють межу потенційних/реальних загроз щодо втілення національних інтересів, мають вплив на стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави та визначають належний рівень захищеності держави від зовнішніх, внутрішніх загроз.

Розрізняють зовнішнє та внутрішнє безпекове середовище, що деталізовано на рисунку 1.

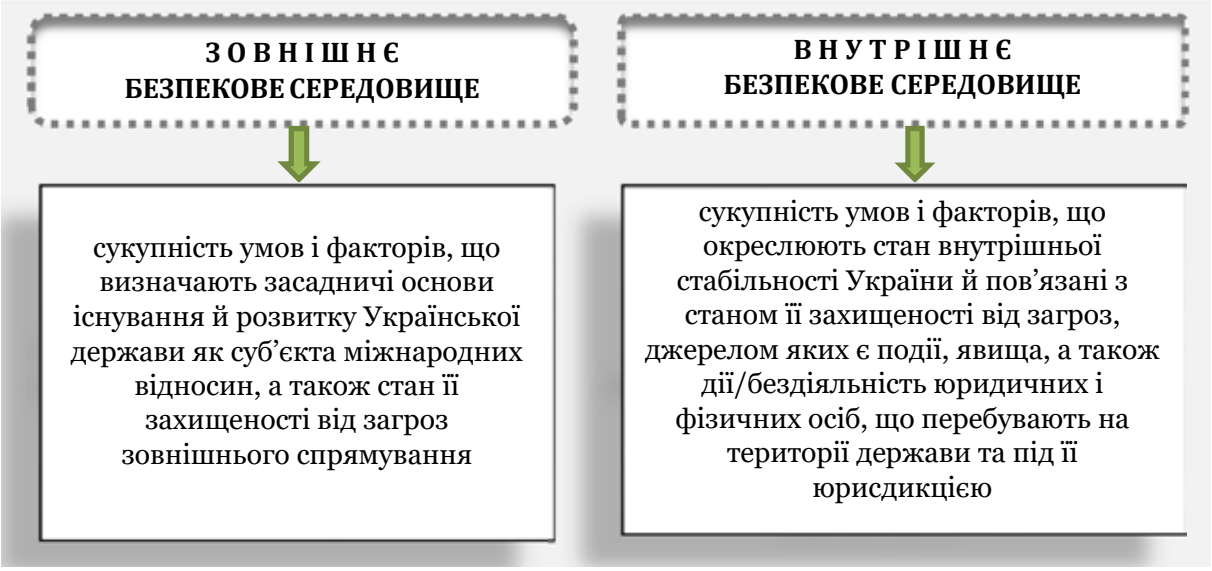

Рис. 1. Сутність зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища

Джерело: складено авторами за [2, с. 117–118].

Введення у сучасний науковий дискурс терміна «внутрішнє безпекове середовище» в більшій мірі фокусує увагу на існуванні відповідної активної сторони, зокрема суб'єкта, що намагається здійснити цілеспрямований вплив. Поруч з цим введення означеного поняття надає можливість здійснити об'єднання різних видів загроз і можливостей держави щодо протидії ним в певну групу та останню розглядати упорядковано, під зручним кутом [10, с. 98].

Зважаючи на означене, можна отримати можливість сприйняття терміна «внутрішнє безпекове середовище України» у двох смислових значенням:

у широкому → до змістовного наповнення «внутрішнього безпекового середовища» можна віднести умови/фактори із різних сфер суспільного життя й структурних елементів національної безпеки (демографічної, екологічної, продовольчої та інше);

у вузькому → мова йде про умови й фактори існування України, які виникають й існують в сферах суспільного життя та за які відповідає окремий орган державної влади [10, с. 98].

Проблемні аспекти безпеки держави залежать, в першу чергу, від двох факторів:

– зовнішній фактор – це фактор агресії із використанням всіх гібридних механізмів;

– внутрішній фактор – це фактор довіри населення до влади, впевненість у економічній стабільності, захищеності, безпеці, довірі до сфери охорони здоров'я, освіти, довіри політикам, гарантії добробуту. Означений шлях є однаковим для всіх країн світу [7, с. 10].

У цей час на сьогодні до найбільших загроз, що пов'язаних із зовнішнім фактором віднесено міжнародний тероризм, імміграція і пандемія коронавірусної хвороби. Міграція залежить від зростання тероризму та постає справжнім викликом безпеці для європейської і євроатлантичної безпеки. Значна кількість мусульман у Європі навіть протягом кількох поколінь не інтегрувалися у європейське суспільство, а ізолювалися. З іншої сторони, слабкі європейські економіки породили диспропорцію, яка створила високий рівень безробіття. У той же момент пандемія CoVid-19 спричинила до зміни економічної ситуації в світі, зменшила не лише міграційні потоки, включаючи трудову міграцію, однак й сприяла дезінтеграційним настроям, внаслідок закриття державних кордонів, навіть в рамках існуючих міждержавних альянсів [7, с. 10].

Розвиток безпекового середовища відбуватиметься шляхом зміни елементів: а) інтересів сил, в першу чергу світових і регіональних лідерів, зокрема сил, що мають інтереси глобального й регіонального масштабу; б) ресурсів сил: людських, природних, економічних; в) глобальних й регіональних суперечностей; г) складу та характеру дій сил стосовно гранування власної безпеки та втілення інтересів, передусім пріоритетних напрямків розвитку складових могутності (кількісно-якісних параметрів озброєнь, технологій та інше), ідеологічних постулатів та доктринальних установок, а також відповідних характерних рис воєнних сучасних конфліктів [1, с. 8].

Важливий аспект, що має вплив на безпекове середовище, є конкуренція держав за реалізацію різноманітних моделей національної й регіональної безпеки [5, с. 145].

У ключових сферах життєдіяльності Української держави від початку проголошення її незалежності завжди існували:

– зовнішні загрози, що включають територіальні претензії, міжнародне втручання у внутрішні справи, зовнішній тиск на політику, зовнішні дії, що направлені на послаблення економічного суверенітету, а також інформаційні спеціальні операції проти стабільності й впровадження зовнішнього контролю за інформаційним її простором;

– внутрішні загрози, до яких віднесено низький рівень розвитку економіки, політичну нестабільну ситуацію, корупцію, демографічну деградацію і слабкість державних інститутів, а також військово-політичні загрози національним інтересам, безпеці. Зокрема, до них слід віднести кризи в постачанні та транзиті енергоносіїв, зовнішню підтримку внутрішньої нестабільності та інше [6, с. 34–35].

Досліджуючи дане питання, слід згадати про Стратегію забезпечення державної безпеки від 16 лютого 2022 року [14], де визначено реальні та потенційні загрози державній безпеці Української держави, завдання і напрями державної політики в сфері державної безпеки, що вважається засадою щодо планування й реалізації політики в сфері державної безпеки.

У зазначеному документі підвищують уразливість держави щодо загроз та понижують ефективність заходів щодо протидії таким загрозам як недостатньою ефективністю органів державної влади, непослідовність і незавершеність реформ складових сил безпеки, недосконаліть механізмів нормативного й організаційного, фінансового, кадрового та матеріально-технічного гарантування процесу розвитку забезпечення системи державної безпеки.

У контексті дослідження нашого питання не можна оминути уваги такий важливий документ як Стратегія воєнної безпеки України від 25 березня 2021 року № 121/2021 [13], що визначає ключовою метою завчасно підготовлена й всебічно забезпечена оборона Української держави на фундаментальних засадах стримування, стійкості, взаємодії, яка забезпечує воєнну безпеку, територіальну цілісність, суверенітет держави у відповідності до Основного Закону та у межах державного кордону України, слугує інтеграції нашої держави у євроатлантичний безпековий простір і набуттю членства у НАТО, а також передбачає активну участь у міжнародних операціях із підтримання безпеки й миру.

Враховуючи аналіз безпекового середовища в аспекті воєнної безпеки держави вищезазначений документ встановлює цілі, пріоритети, завдання втілення державної політики в воєнній сфері, а також сфері оборони й військового будівництва, що направлені на захист (життєво) важливих національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі та стримування збройної агресії проти Української держави, запобігання/стримування противника від повномасштабного застосування воєнної сили проти нашої держави, припинення незаконної окупації рф частини території України, захист її суверенітету, територіальної цілісності в рамках державного кордону Української держави, в першу чергу через здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів.

До основних викликів середовища безпеці (головні загрози безпеці) в умовах сьогодення відносять: швидкий прогрес військових технологій, збільшення розповсюдження різних видів озброєння, вимальовування нових просторів конкуренції (космос, кіберпростір), збільшення можливостей щодо прорахунку, шляхом появи значної кількості змінних в системі безпеки. Держави у сучасному середовищі безпеки мають не тільки швидко адаптуватись до нових змін, небезпек, загроз, викликів, однак і постійно трансформувати стиль політичної культури, який має у свою чергу вплив на розуміння політичної безпеки кожною окремою країною. У цьому разі демократія показує (демонструє) спроможність діяти задля блага людей, для стабільності у державі, інтересах нації. У сучасному світі глобальна безпека має бути прямо пов'язана з силою і єдністю між державами, вільний світ сильний своїми цінностями й переконаннями, гарантією безпеки в сучасному світі справді стають спільні цінності та бачення стратегії розвитку й єднання [7, с. 10].

Стратегічні напрямки держави щодо сфери гранування національної безпеки полягають в тому, що наша держава повинна сформувати власні достатні спроможності як фундамент для забезпечення власної безпеки, створення системи комплексного стратегічного аналізу воєнних загроз національній безпеці Української держави, розвиток розвідувальних об'єднаних спроможностей сил оборони із ціллю отримання повної й достовірної інформації щодо своєчасного схвалення рішень для забезпечення воєнної безпеки держави; гарантування здатності країни швидко адаптуватися до змін безпекового середовища, оперативно й ефективно протистояти загрозам воєнного спрямування, безперебійно функціонувати до та під час воєнного конфлікту, й також в короткі терміни мати здатність відновлюватися після його завершення [3, с. 55].

У глобалізаційному аспекті регіональна політика нашої держави є компліментарною, однак вона здійснюється недостатньо послідовно та піддається зовнішньому впливу (тиску). Потенціал регіонального співробітництва дає потрібний додатковий вплив щодо протидії сучасним викликам глобалізації, через що потрібно гарантувати внутрішню збалансованість інтересів громадян та консолідовано виступати перед зовнішнім світом. Встановлення системи національних інтересів Української держави повинно враховувати історичний досвід її державного й національного розвитку, а також усі фактори сучасної геополітичної, цивілізаційної, історико-культурної ситуації, питання політичного, соціального, економічного й інтелектуального життя. Враховуючи зазначене потрібно вибудувати свою власну модель орієнтації в світовому просторі, а також власний погляд на події, що відбуваються в сучасному світі. За умов глобалізації потрібно застосувати позитивні переваги моделі щодо власного розвитку, на той час як залишаючись об'єктом дії зовнішніх сил наступити можуть негативні її наслідки [6, с. 35].

Як слушно зазначає Е.В.Копилов, на даний час необхідною умовою є створення в державі системи національної безпеки, що буде адекватна масштабам та загрозам глобалізаційного типу та в майбутньому гарантує її виживання й подальший розвиток за умов глобалізації, оскільки без розбудови означеної системи входження до світового політичного, економічного простору буде проблематичним. Дослідник підкреслює, що це засвідчує на національному рівні підсилення

внутрішніх спроможностей із приводу протидії глобалізаційним викликам (загрозам), а на міжнародному – формування інтеграційних систем співробітництва [6, с. 35–36].

Ми підтримуємо позицію науковців [20, с. 252] про те, що формування безпекового середовища повинно сприяти:

– підвищенню можливостей і готовності суб'єктів безпекового середовища до охоронної діяльності, тобто до протидії (запобігання, виявлення, усунення загроз та відновлення процесів, діяльності, цілісності системи) загрозам, захисту інтересів, збереження цілісності процесів, систем (організацій, суспільства, держави);

– об'єднання та координація зусиль держави, громадян та народу;

– встановлення культури безпеки, яка проявляється у формі безпечного мислення як цінності та безпечної поведінки як норма в стосунках.

Безпекове середовище формується у результаті заходів безпеки через виклики, які не були розглянуті, ризики, які були реалізовані, внутрішні та зовнішні загрози та ситуації безпеки, а небезпечне середовище – в результаті виникнення небезпеки, тобто втрати контролю над ситуацією або настання кризового стану [20, с. 253].

Таким чином, сучасний стан безпекового середовища України можна охарактеризувати високим рівнем невизначеності, досить значним впливом глобальних процесів й тенденцій розвитку, рядом наявних невирішених проблемних питань в системі державного управління й системі забезпечення національної безпеки [16, с. 301].

Ключові орієнтири держави у сфері забезпечення національної безпеки полягають в тому, що Україна повинна сформувати достатні власні спроможності як фундаментальну основу щодо забезпечення своєї безпеки й створення системи цілісного стратегічного аналізу воєнних загроз національній безпеці Української держави, розвиток об'єднаних розвідувальних спроможностей сил оборони з ціллю отримання повної і достовірної інформації щодо своєчасного прийняття рішень з приводу забезпечення воєнної безпеки країни; гарантування спроможності держави швидко пристосовуватися до змін безпекового середовища, оперативно й ефективно протистояти воєнним загрозам, безперебійно функціонувати до та в період воєнного конфлікту, а також в короткі терміни відновлюватися після його завершення [3, с. 55].

Слушно зазначає О.О. Резнікова, що під час війни, яка триває в Україні, певні плани, ідеї, зв'язки пройшли чи не пройшли випробовування на міцність та життєздатність, а тому деякі стратегічні цілі нашої держави має бути переосмислено, оцінки – переглянуто, а механізми гарантування національної безпеки й стійкості має бути посилено або перебудовано. Дослідниця підкреслює, що в зв'язку з значними змінами безпекового середовища, які наразі тривають, після війни в Україні має бути сформований новий процес стратегічного планування й оновлення стратегічних документів країни в сфері забезпечення національної безпеки та розвитку як незалежної, сильної, вільної, демократичної держави [17].

Важливе значення щодо забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період матимуть наступні напрями державної політики, як то підвищення рівня обороноздатності та готовності до реагування на кризові обставини, отримання безпекових зовнішніх гарантій за рамками НАТО, розвиток двосторонніх відносин з стратегічними партнерами, відновлення людського й економічного розвитку України, а також підвищення ефективності державного управління та інше [17].

Таким чином, на сьогодні слід констатувати, що розвиток безпекового середовища в сучасних особливих умовах війни потребує формування належного фундаменту для запобігання викликам й загрозам в сфері захисту не лише територіальної цілісності, державного суверенітету, проте й визначення подальших ключових кроків об'єднання й скоординованої діяльності держави, суспільства, громадян та захисту національних інтересів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Безпека в науковому дискурсі окреслюється як стан, за якого визначається відсутність загроз у всіх сферах суспільного життя, а дефініції «безпека» і «національна безпека» поєднує стан, за якого забезпечуються розвиток особистості, суспільства, держави, але національна безпека окреслює більш деталізовано означене поняття.

Здійснений аналіз безпекового середовища у чинних законодавчих документах показує, що досліджувана дефініція має місце в документах стратегічного характеру, проте саме тлумачення даного поняття відсутнє.

Натомість проведений аналіз досліджуваного поняття у наукових доробках надав змогу сформувати власне бачення поняття «безпекове середовище», під яким пропонуємо розуміти комплекс чинників (умов, відносин, подій), що окреслюють межу потенційних/реальних загроз щодо втілення національних інтересів, мають вплив на стан захище-

ності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави та визначають належний рівень захищеності держави від зовнішніх, внутрішніх загроз.

Аналіз засвідчує, що розрізняють внутрішнє безпекове середовище та зовнішнє безпекове середовище, де до першого відноситься комплекс детермінант, що формує внутрішній стан держави, її захищеність від викликів, загроз та стабільний розвиток всередині держави, а до другого – комплекс детермінант, що має свій прояв від зовнішнього впливу загроз, захищеності на міжнародній арені. Внутрішнє безпекове середовище має свою розгалуженість за двома напрямками: по-перше, чинники різних сфер суспільного життя й структурних елементів національної безпеки (демографічної, екологічної та інше); по-друге, чинники існування держави, що мають місце в різних сферах суспільного життя й за які відповідає конкретний орган публічної влади.

У ключових сферах життєдіяльності України завжди існували зовнішні та внутрішні загрози. До ключових викликів безпекового середовища в умовах сьогодення відносять: швидкий прогрес військових технологій, збільшення розповсюдження різних видів озброєння, окреслення нових просторів конкуренції, збільшення можливостей щодо прорахунку, шляхом появи значної кількості змінних в системі безпеки.

Розвиток безпекового середовища в умовах сьогоднішніх викликів можна визначити як такий, що характеризується в значній мірі нечіткими рисами, які мають свій прояв через глобалізаційні тенденції й шляхи розвитку, а також низкою проблемних аспектів у сфері державного управління та національної безпеки.

Необхідною вимогою на сьогодні постає створення в державі системи національної безпеки, яка стане адекватна загрозам і масштабам глобалізаційного типу, що в подальшому буде гарантом її виживання й розвитку за обставин глобалізаційних процесів.

Проблеми й виклики безпеки України за сучасних умов дедалі більше актуалізуються і потребують своєчасного їх вирішення як у науковому, так й законодавчому вимірі. Необхідним вбачається не лише вдосконалення термінологічної складової, а й законодавчо зафіксувати та окреслити це середовище як складову підсистему системи національної безпеки, його ознаки, склад та структуру, механізм його функціонування в мирний час та особливий період, а також стратегічне керівництво ним, його завдання і порядок взаємодії та застосування у передбачених законом випадках.

Література:

1.Бочарніков В. П., Свєшніков С. В. Безпекове середовище 2030: Монографія. К.: «Майстер Книг», 2019. 76 с.

2.Бугайчук К. Л. Безпекове середовище держави в контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Право і безпека*. № 2 (89). 2023. С. 111–120.

3.Глущенко О. О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. №1. 2023. С. 53–56.

4.Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

5.Житник О. М. Майбутнє безпекове середовище в контексті державного стратегічного планування: концептуальний підхід. *Право та державне управління*. №4(33). 2018. С. 144–149.

6.Копилов Е. В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5. 2022. С. 34–36.

7.Кривошеїн В. Зміст та співвідношення основних категорій сучасного безпекового середовища. *Науково-теоретичний альманах Грані*. Том 24. №2. 2021. С. 5–12. https://doi.org/10.15421/172109.

8. Клочко, А., Семенець-Орлова, І. Система співробітництва з НАТО в зміцненні безпеки державного кордону в сучасних умовах, *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2023, 1 (67), 31–36.

9.Мотайло О. В. Основні концептуальні підходи до сутності поняття «національна безпека». *Право та державне управління*. №4. 2019. С. 288–293.

10. Назарова Г. В., Дем'яненко А. А. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «безпека». 2018. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19136/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_2018%20%282%29.pdf

11. Погрібний С. О., Кріцак І. В., Денищук Д. Є. Необхідність розроблення концепції безпекового середовища на прикладі МВС України: нормативно-кримінологічні та духовно-ціннісні аспекти. *Нове українське право*. Вип. 4. 2022. С. 95–103.

12. Пономарьов С. П. Публічна безпеки в системі сектору безпеки і оборони України. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2017. С. 173–178.

13. Пономарьов С. П. Сектор безпеки України: поняття, ознаки, зміст. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2017 рр.). Харків. 2017. С. 236–238.
14. Про Стратегію воєнної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року введено в дію Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661
15. Про Стратегію забезпечення державної безпеки : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року введено в дію Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377
16. Про Стратегію національної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037
17. Radchenko O., Kovach V., Semenets-Orlova I., Zaporozhets, A. (Eds.). (2023). National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy. Springer Nature.
18. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
19. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. Національний інститут стратегічних досліджень. вересень, 2022. URL: https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyy-analiz-bezpekovoho-seredovyshcha-ukrayiny
20. Свєшніков С. В., Бочарніков В. П., Мазуренко І. М., Ковальчук П. А. Загальнотеоретичні основи досліджень безпекового середовища. Воєнна та інформаційна безпека. № 1(77). 2023. С.13–19.
21. Федорова А. М. Компаративний аналіз дефініції «безпека». Інвестиції: практика та досвід № 11. 2018. С. 144–148.
22. Франчук В., Пригунов П., Мельник С., Гобела В., Шупрудько, Н. Безпекове середовище: теоретико-методологічні засади. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. №. 3(50). 2023. С. 247–255. https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4089

References:

1.Bocharnikov, V. P. & Svieshnikov, S. V. (2019). Bezpekove seredovyshche 2030 [Security environment 2030] K. : «Maister Knyh». [in Ukrainian].
2.Buhaichuk, K. L. (2023). Bezpekove seredovyshche derzhavy v konteksti diialnosti Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy [The security environment of the state in the context of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Pravo i bezpeka. 2 (89), 111–120. [in Ukrainian].
3.Hlushchenko, O. O. (2023). Funktsiia zabezpechennia bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu [The function of ensuring the security of the state in conditions of martial law]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 1, 53–56. [in Ukrainian].
4.Kovbasiuka, Yu. V., Troshchynskoho, V. P., Surmina, Yu. P. (Eds.). (2010). Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic dictionary of public administration] K. : NADU. [in Ukrainian].
5.Zhytnyk, O. M. (2018). Maibutnie bezpekove seredovyshche v konteksti derzhavnoho stratehichnoho planuvannia: kontseptualnyi pidkhid [The future security environment in the context of state strategic planning: a conceptual approach]. Pravo ta derzhavne upravlinnia. 4(33), 144–149. [in Ukrainian].
6.Kopylov, E. V. (2022). Formuvannia bezpekovoho seredovyshcha suspilstva y derzhavy v umovakh sohodennia [Formation of the security environment of society and the state in today's conditions]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. 5, 34–36. [in Ukrainian].
7.Kryvoshein, V. (2021). Zmist ta spivvidnoshennia osnovnykh katehorii suchasnoho bezpekovoho seredovyshcha [Content and correlation of the main categories of the modern security environment]. Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani. 24, 2, 5–12. [in Ukrainian].
8. Klochko, A., Semenets-Orlova, I. (2023). Systema spivrobitnytstva z NATO v zmitsnenni bezpeky derzhavnoho kordonu v suchasnykh umovakh, Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia, 2023, 1 (67), 31–36. [in Ukrainian].
9.Motailo, O. V. (2019). Osnovni kontseptualni pidkhody do sutnosti poniattia «natsionalna bezpeka» [Basic conceptual approaches to the essence of the concept of «national security»]. Pravo ta derzhavne upravlinnia. 4, 288–293. [in Ukrainian].
10. Nazarova, H. V. & Demianenko, A. A. (2018). Teoretychni aspekty vyznachennia sutnosti poniattia «bezpeka» [Theoretical aspects of defining the essence of the concept of «security»]. Retrieved from: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19136/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_2018%20%282%29.pdf [in Ukrainian].
11. Pohribnyi, S. O. Kritsak, I. V. & Denyshchuk, D. Ye. (2022). Neobkhidnist rozroblennia kontseptsii bezpekovoho seredovyshcha na prykladi MVS Ukrainy: normatyvno-kryminolohichni ta dukhovno-tsinnisni aspekty [The need to develop the concept of a security environment based on the example of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: normative-criminological and spiritual-value aspects] Nove ukrainske pravo. 4, 95–103. [in Ukrainian].

12. Ponomarov, S. P. (2017). Publichna bezpeky v systemi sektoru bezpeky i oborony Ukrainy [Public safety in the system of the security and defense sector of Ukraine] Pravookhoronna funktsiia derzhavy: teoretyko-metodolohichni ta istoryko-pravovi problemy. Kharkiv, 173–178. [in Ukrainian].
13. Ponomarov, S. P. (2017). Sektor bezpeky Ukrainy: poniattia, oznaky, zmist [The security sector of Ukraine: concepts, features, content]. Pidhotovka okhorontsiv pravoporiadku v Kharkovi (1917–2017 rr.). Kharkiv, 236–238. [in Ukrainian].
14. Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy : rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku vvedeno v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku № 121/2021. Retrieved from: https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661 [in Ukrainian].
15. Pro Stratehiiu zabezpechennia derzhavnoi bezpeky : rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 30 hrudnia 2021 roku vvedeno v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 16 liutoho 2022 roku № 56/2022. Retrieved from: https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377 [in Ukrainian].
16. Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy : rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku vvedeno v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020. Retrieved from: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037 [in Ukrainian].
17. Radchenko, O., Kovach, V., Semenets-Orlova, I., & Zaporozhets, A. (Eds.). (2023). *National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy*. Springer Nature.
18. Reznikova, O. O. (2022). Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyshcha [National stability in the conditions of a changing security environment]. Kyiv : NISD. [in Ukrainian].
19. Reznikova, O. O. (2022). Stratehichnyi analiz bezpekovoho seredovyshcha Ukrainy [Strategic analysis of the security environment of Ukraine]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. veresen. Retrieved from: https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyy-analiz-bezpekovoho-seredovyshcha-ukrayiny [in Ukrainian].
20. Svieshnikov, S. V., Bocharnikov, V. P., Mazurenko, I. M. & Kovalchuk, P. A. (2023). Zahalnoteoretychni osnovy doslidzhen bezpekovoho seredovyshcha [General theoretical foundations of security environment research]. Voienna ta informatsiina bezpeka. 1(77), 13–19. [in Ukrainian].
21. Fedorova, A. M. (2018). Komparatyvnyi analiz definitsii «bezpeka» [Comparative analysis of the definition of «security»]. Investytsii: praktyka ta dosvid. 11, 144–148. [in Ukrainian].
22. Franchuk, V., Pryhunov, P., Melnyk, S., Hobela, V. & Shuprudko, N. (2023). Bezpekove seredovyshche: teoretyko-metodolohichni zasady [Security environment: theoretical and methodological principles]. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 3(50), 247–255. [in Ukrainian].

УДК 351:340
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-6

Микола ЛАДАН
аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0009-0006-3268-4656

Mykola LADAN
Phd student, Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, 03039
ORCID: 0009-0006-3268-4656

ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

INTERNAL AND EXTERNAL CHALLENGES FACING THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Автором досліджено, що Україна сьогодні стикається з рядом внутрішніх та зовнішніх викликів, які суттєво впливають на її національну безпеку та стабільність. Внутрішні проблеми, такі як політична нестабільність, економічні труднощі та кіберзагрози, сприяють загостренню ситуації. З іншого боку, зовнішні фактори, такі як геополітичні напруження, міжнародні конфлікти та економічні санкції, ставлять під загрозу регіональну безпеку. Виявлено, що для подолання цих викликів Україні важливо реалізувати комплексні стратегії. Серед ключових заходів – зміцнення політичної стабільності через розвиток демократичних інститутів та боротьбу з корупцією. Крім цього, стимулювання економічного розвитку та підтримка малого та середнього бізнесу сприятимуть подоланню економічних труднощів. Підкреслено, що забезпечення соціальної гармонії та зміцнення кібербезпеки стануть перешкодою для внутрішніх загроз. Активна зовнішня політика та зміцнення міжнародних альянсів, зокрема з ЄС та НАТО, допоможуть вирішити зовнішні виклики. Отже, реалізація цих стратегій сприятиме подоланню складних викликів, забезпечить національну безпеку та сприятиме сталому розвитку України.

Ключові слова: *національна безпека, внутрішні виклики, зовнішні виклики, політична стабільність, економічний розвиток, кібербезпека, міжнародні відносини, геополітичні зміни, демократія, боротьба з корупцією, публічне управління.*

The author researched that Ukraine today faces a number of internal and external challenges that significantly affect its national security and stability. Internal challenges such as political instability, economic hardship and cyber threats are exacerbating the situation. On the other hand, external factors such as geopolitical tensions, international conflicts and economic sanctions threaten regional security. It was found that in order to overcome these challenges, it is important for Ukraine to implement comprehensive strategies. Among the key measures is the strengthening of political stability through the development of democratic institutions and the fight against corruption. In addition, stimulating economic development and supporting small and medium-sized businesses will help overcome economic difficulties. It is emphasized that ensuring social harmony and strengthening cyber security will become an obstacle to internal threats. An active foreign policy and strengthening of international alliances, in particular with the EU and NATO, will help solve external challenges. Therefore, the implementation of these strategies will contribute to overcoming complex challenges, ensure national security and contribute to the sustainable development of Ukraine.

Key words: *national security, internal challenges, external challenges, political stability, economic development, cybersecurity, international relations, geopolitical changes, democracy, fight against corruption, public management.*

Постановка проблеми. Проблема національної безпеки України виникає зі складнощів, пов'язаних із політичною нестабільністю, економічними труднощами, кіберзагрозами та геополітичними напруженнями. Ці фактори, як внутрішні, так і зовнішні, ставлять під загрозу стабільність та безпеку країни, вимагаючи розробки ефективних стратегій у сфері національної безпеки. Внутрішні виклики, такі як політична нестабільність та економічні труднощі, підірвали соціальний спокій та спричинили загрозу ефективності державного управління. Кіберзагрози та внутрішні соціальні напруження додають нові виміри в сферу національної безпеки, вимагаючи високого рівня кіберзахисту та соціальної стабільності. Зовнішні виклики, такі як геополітичні конфлікти та міжнародні терористичні загрози, роблять актуальним не лише внутрішні, але і зовнішні аспекти національної безпеки. Глибокі зміни у міжнародних відносинах та розташування України на

© Ладан М., 2023

перехресті геополітичних інтересів роблять проблеми національної безпеки особливо актуальними та важливими для вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми ролі внутрішніх та зовнішніх викликів, що стоять перед національною безпекою України досліджували такі науковці, як: В. Антонов, О. Бандурка, Ю. Білий, І. Бойко, О. Лемак, В. Лісовський, Н. Літвін, Г. Січиокно та інші.

Мета статті. Метою статті є аналіз складних внутрішніх та зовнішніх викликів, які стоять перед Україною, та розробка стратегій національної безпеки для забезпечення стабільності та захисту інтересів країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі поняття національної безпеки стає особливо важливим та складним, особливо для країн із складним геополітичним положенням, таких як Україна. Вплив глобалізації, міжнародних конфліктів, економічних криз і технологічного прогресу призводить до безлічі внутрішніх та зовнішніх викликів, які ставлять під загрозу стабільність і безпеку націй.

На думку вченого Ю. Білого [3], який вважає, що аналіз цих викликів та визначення ефективних стратегій їх подолання є ключовим не лише для гарантування безпеки України, але і для зміцнення її позицій на міжнародному рівні. Таким чином, розуміння та оцінка внутрішніх та зовнішніх викликів, що стоять перед Україною, є вирішальна важливими для розробки комплексних та довгострокових стратегій національної безпеки.

Важливо підкреслити, що політична стабільність відіграє визначальну роль у забезпеченні національної безпеки будь-якої країни, і Україна не є винятком. Стабільність політичної системи має вплив на всі аспекти, починаючи від внутрішнього порядку і закінчуючи міжнародними відносинами. У випадку України політична арена часто характеризується значним рівнем нестабільності, виявляючись у частих змінах уряду, конфліктах між різними гілками влади та політичних кризах. Ця нестабільність може призвести до ряду негативних наслідків. По-перше, вона породжує невизначеність, яка впливає на економічне середовище та інвестиційний клімат, що, в свою чергу, може погіршити економічну ситуацію в країні. По-друге, політична нестабільність може призвести до соціальних протестів та внутрішніх конфліктів, що загрожує громадському порядку та внутрішній безпеці [5, с. 65].

Один із ключових методів забезпечення політичної стабільності в Україні – це укріплення демократичних інститутів та процесів. Це включає в себе гарантії прозорості урядових рішень, боротьбу з корупцією та вдосконалення виборчої системи. Не менш важливим є розвиток ефективних механізмів для мирного врегулювання політичних конфліктів та забезпечення представництва різноманітних соціальних груп у політичному діалозі. Крім того, ключовим аспектом забезпечення політичної стабільності є розвиток незалежної судової системи, яка гарантує верховенство права та захист громадянських прав і свобод. Такий підхід сприяє не лише збільшенню довіри населення до влади, але й створенню стійкого фундаменту для економічного та соціального розвитку.

Також слід відзначити, що економічна стабільність має вирішальне значення для будь-якої держави, оскільки вона впливає на всі аспекти життя суспільства та національної безпеки. Для України, з урахуванням її геостратегічного положення та історичних викликів, економічна стабільність набуває особливого значення. Країна стикається з рядом економічних проблем, таких як значна зовнішня заборгованість, інфляція та виклики у сфері ефективності державного управління економікою. Висока зовнішня заборгованість обмежує фінансову самостійність України, роблячи країну вразливою до зовнішніх економічних турбулентносте. Інфляція, з іншого боку, може підірвати спроможність громадян, призводячи до погіршення рівня життя. Неефективне управління економікою призводить до недостатнього розподілу ресурсів, що може породити економічні диспропорції та соціальне незадоволення.

Слід акцентувати увагу на тому, що соціальні виклики в Україні, такі як демографічні зміни, міграція та соціальні нерівності, мають значущий вплив на внутрішню стабільність та загальний соціальний клімат у країні. Ці аспекти прямо взаємодіють з соціальною сполученістю, економічним благополуччям та політичною стабільністю. Демографічні зміни, зокрема процес старіння населення, породжують виклики для системи охорони здоров'я, пенсійної системи та ринку праці. Зменшення працездатного населення може викликати дефіцит робочої сили та підвищити тиск на соціальні системи. Трудова міграція, зокрема серед молоді та кваліфікованих фахівців, подальші ускладнює цю проблему, сприяючи "відтоку розумів" та зменшенню економічного потенціалу країни [4, с. 132–140].

Важливо відзначити думку вченого О. Бандурка [2, с. 14–18], що внутрішній громадян-

ський конфлікт на сході України становить один з найсерйозніших викликів для національної безпеки країни. Цей конфлікт породжує глибокі та тривалі наслідки, які виходять далеко за межі безпосередньої конфліктної зони.

По-перше, цей конфлікт ставить під загрозу життя та благополуччя громадян, які проживають у зоні конфлікту, призводячи до людських трагедій, втрат життя та масового переміщення населення. Внутрішньо переміщені особи та біженці зіштовхуються з численними викликами, такими як потреба в житлі, роботі, медичному обслуговуванні та освіті.

По-друге, конфлікт впливає на політичну стабільність в Україні, спричиняючи напруженість у відносинах між різними політичними та соціальними групами, що може призводити до внутрішньополітичних розбіжностей та конфліктів. Це також має вплив на зовнішньополітичні відносини України, зокрема з сусідніми країнами та міжнародними партнерами.

По-третє, конфлікт значно впливає на економіку України, збільшуючи витрати на оборону, перерозподіляючи ресурси з соціальних та економічних потреб на потреби військового характеру. Економічна активність у регіоні значно знижується, що призводить до загального спаду економічного зростання, інвестицій та розвитку регіону.

Вирішення даного конфлікту та його наслідків вимагає комплексного підходу. Необхідно забезпечити політичне врегулювання, надати допомогу та підтримку внутрішньо переміщеним особам, відновити економічну активність у регіоні, а також забезпечити довгострокову безпеку та стабільність в країні. Важливо також включати міжнародні організації та партнерів у пошуку довготривалого мирного вирішення даного конфлікту.

Після докладного вивчення внутрішніх проблем та їх взаємодії важливо звернутися до зовнішніх чинників, які суттєво впливають на національну безпеку України. У світі, де відбувається процес глобалізації, міжнародні відносини, геополітичні трансформації, військові загрози, економічні санкції, транснаціональна злочинність та активності міжнародних організацій мають прямий або опосередкований вплив на безпеку будь-якої країни, включаючи Україну. Розуміння та адекватна оцінка цих зовнішніх викликів є критично важливими для розробки комплексної та збалансованої політики національної безпеки [1, с. 459].

Слід наголосити, що міжнародні відносини та геополітичні трансформації є значущими факторами, що впливають на національну безпеку України. Географічне розташування України на перехресті ключових геополітичних інтересів Європи та Росії робить її важливим учасником в регіоні та світі. Від цього контексту залежить формування зовнішньої політики та стратегії безпеки України. Розуміння глобальних тенденцій у міжнародних відносинах є важливим аспектом для країни. Україна має бути в курсі змін у міжнародній арені, таких як конфлікти, геополітичні розбіжності та зміни в структурі міжнародних організацій. Це дозволяє країні адаптуватися до нових умов та приймати обґрунтовані рішення на міжнародному рівні.

Зауважимо, що військові загрози є серйозним викликом для національної безпеки України, особливо в умовах східного конфлікту. Настійна нестабільність у регіоні та активні збройні конфлікти підкреслюють важливість зміцнення оборонної спроможності країни та проведення реформ у військовому секторі. Розробка ефективної оборонної стратегії стає критичним завданням для України, оскільки ця стратегія повинна охоплювати не лише посилення військової потужності, але й модернізацію озброєнь та військової техніки. Постійне підвищення якості та ефективності Збройних Сил допомагатиме забезпечити країну оборонними можливостями на високому рівні [7, с. 171–180].

В. Лісовський вважає [6, с. 30–36], що неможливо проігнорувати вплив економічних санкцій та обмежень у міжнародній торгівлі на економіку України, особливо на її зовнішньоекономічні операції. Ці обмеження можуть включати обмеження доступу до ринків деяких країн, заборону торгівлі з певними товарними групами та застосування фінансових санкцій. Це може спричинити скорочення обсягів міжнародної торгівлі та збитки для українських підприємств. Важливим є розвиток та утримання ефективних ділових відносин з ключовими торговельними партнерами для забезпечення економічної стабільності та зростання в Україні. Встановлення та утримання контактів з країнами, які є стратегічно важливими торговельними партнерами, сприяє розширенню можливостей експорту та залученню іноземних інвестицій.

Важливо наголосити, що пристосування до міжнародних торговельних стандартів має вирішальне значення, оскільки це сприяє відповідності продукції та послуг України вимогам світового ринку. Цей процес може включати удосконалення якості виробництва, впровадження стандартів безпеки та якості, а також підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні [4].

Отже, очевидно, що збереження та розвиток торговельних зв'язків з ключовими партнерами та відповідність міжнародним стандартам є важливими компонентами забезпечення економічної стабільності та росту України в умовах економічних санкцій та обмежень.

Важливо відзначити, що участь України в різних міжнародних організаціях становить ключовий компонент зовнішньої політики та забезпечення національної безпеки. Це сприяє збереженню стабільності та захисту національних інтересів України на світовій арені, відкриває можливості для активного впливу на міжнародні події та сприяє реалізації стратегічних національних цілей.

Важливо відзначити, що Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) відіграє ключову роль у розв'язанні міжнародних конфліктів, сприяє збереженню світового миру та співпраці між державами. Україна, яка є членом ООН, активно бере участь в роботі цієї важливої міжнародної організації та вносить власний внесок у розв'язання глобальних проблем. Країна співпрацює з іншими членами ООН, роблячи акцент на важливості дипломатії та міжнародного співробітництва для забезпечення стабільності та миру у світі. Україна активно підтримує принципи ООН і долучається до спільних зусиль для досягнення глобальних цілей [7].

Неможливо не зазначити те, що Організація з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) є також важливим міжнародним форумом для діалогу та співпраці між європейськими країнами. Участь України в ОБСЄ дозволяє забезпечити моніторинг конфлікту на сході країни та сприяє зусиллям з врегулювання конфлікту, роблячи акцент на дипломатії та мирним переговорам. ОБСЄ виступає важливим каналом комунікації та співпраці між Україною та іншими державами для забезпечення безпеки та стабільності в регіоні Європи. Україна використовує своє членство в ОБСЄ для захисту своїх національних інтересів та сприяння спільним зусиллям у вирішенні проблем безпеки [2].

Після детального розгляду окремих внутрішніх та зовнішніх викликів, які стикається Україна в забезпеченні своєї національної безпеки, наступним етапом є їх аналіз та порівняння. Розуміння взаємодії та взаємовпливу цих викликів дуже важливе для розробки глибокої та комплексної стратегії національної безпеки. Оцінка взаємозв'язків та впливу між внутрішніми та зовнішніми ризиками допоможе Україні більш ефективно адаптуватися до змінних умов та реагувати на різноманітні загрози.

Зрозуміння ситуації в області національної безпеки України вимагає порівняння та аналізу внутрішніх і зовнішніх викликів. Внутрішні фактори, такі як політична нестабільність, економічні труднощі, соціальні напруження, кіберзагрози та внутрішні конфлікти, мають прямий вплив на щоденне життя громадян і внутрішню стабільність. З іншого боку, зовнішні фактори, такі як геополітичні зміни, міжнародні відносини, військові загрози, економічні санкції та міжнародний тероризм, хоч і можуть виглядати менш відчутними на повсякденному рівні, мають глибокі та тривалі наслідки для стратегічної безпеки країни.

Отже, для зміцнення стабільності та забезпечення національної безпеки України важливо вжити комплекс заходів, які охоплюють різні аспекти державного управління та соціального життя. Основні рекомендації включають удосконалення демократичних інститутів та боротьбу з корупцією для політичної стабілізації, сприяння інвестиціям та розвиток внутрішнього ринку для забезпечення економічного зростання, впровадження програм соціальної підтримки для зменшення соціальних нерівностей та покращення умов життя, а також зміцнення кібербезпеки. На міжнародному рівні важливо активізувати дипломатичні ініціативи, зміцнювати альянси, реформувати оборонну сферу та розширювати міжнародну торгівлю та економічну інтеграцію, особливо через взаємодію з Європейським Союзом. Ці заходи відіграють ключову роль у вирішенні внутрішніх і зовнішніх викликів, що постають перед Україною.

Висновок. Проаналізувавши вищезазначене, можна дійти висновку, що Україна стикається зі значущими внутрішніми та зовнішніми викликами, які вимагають комплексних стратегій для забезпечення національної безпеки та стабільності. Внутрішні проблеми, такі як політична нестабільність, економічні труднощі та соціальні напруження, потребують рішучих заходів для політичної та економічної реформи. Зовнішні виклики, такі як геополітичні напруження та міжнародні конфлікти, вимагають активної зовнішньої політики та співпраці з міжнародними партнерами.

Отже, забезпечення політичної стабільності, економічного розвитку, соціальної гармонії та кібербезпеки є ключовими елементами стратегії національної безпеки. Важливо також активізувати дипломатичні зусилля, зміцнювати оборонні потужності та розвивати міжнародні альянси. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню позиції України в світі та ефективному вирішенню складних викликів, що постають перед країною.

Література:

1. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017 р. 576 с. URL: http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf
2. Бандурка О. М. Економічна безпека України: виклики та загрози. *Економічна безпека держави в контексті національних інтересів.* 2021. С. 16–18. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cd2f61e9-e400-4620-ba77-88258f1b3384/content
3. Білий Ю. М. Концептуальні засади розробки та впровадження у державно-управлінську практику паспортів загроз фінансовій безпеці України. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* № 8, 2018 р. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1289
4. Бойко І. Забезпечення внутрішньої безпеки держави органами системи МВС України: актуальні загрози. *Адміністративне право і процес.* № 8, 2020 р. С. 132–140. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/22.pdf
5. Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* № 38, 2016 р. С. 64–67. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12309/1/ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ%20НАЦІОНАЛЬНОЇ%20БЕЗПЕКИ%20ЯК%20ФУНКЦІЯ%20ДЕРЖАВИ.pdf
6. Лісовський В. М. Модернізація національної безпеки України в умовах війни з Росією. *Науковий журнал «ПОЛІТИКУС»*. № 6, 2021 р. С. 30–36.
7. Літвін Н. М., Січиокно Г. Б. Класифікація актуальних загроз економічній безпеці держави в контексті кризових тенденцій національної економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»,* № 1 (53), 2019 р. 171–180. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-171-180.
8. Radchenko O., Kovach V., Radchenko O., Kriukov O., Sydorchuk L., Sharov P., Semenets-Orlova I. Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In *E3S Web of Conferences*, 2021. (Vol. 280, p. 09024). EDP Sciences.
9. Semenets-Orlova I., Rodchenko L., Chernenko I., Druz O., Rudenko M., Poliuliakii R. Requests for public information in the state Administration in situations of military operations. *Ann. Fac. Der. U. Extremadura*, *2022*, *38*, 249.
10. Semenets-Orlova I. A., Kyselova Y. Y. Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities. *Публічне урядування*, 2018, (4), 264–273.

References:

1. Antonov, V. O. (2017). Konstytutsiino-pravovi zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Constitutional and legal principles of national security of Ukraine]. monohrafiia; nauk. red. Yu.S. Shemshuchenko. Kyiv: TALKOM, 576 s. Retrieved from: http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf
2. Bandurka, O. M. (2021). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: vyklyky ta zahrozy [Economic security of Ukraine: challenges and threats]. Ekonomichna bezpeka derzhavy v konteksti natsionalnykh interesiv. S. 16–18. Retrieved from: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cd2f61e9-e400-4620-ba77-88258f1b3384/content
3. Bilyi, Yu. M. (2018). Kontseptualni zasady rozrobky ta vprovadzhennia u derzhavno-upravlinsku praktyku pasportiv zahroz finansovii bezpetsi Ukrainy [Conceptual principles of the development and implementation of passports of threats to the financial security of Ukraine into state management practice]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok.* № 8, Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1289
4. Boiko, I. (2020). Zabezpechennia vnutrishnoi bezpeky derzhavy orhanamy systemy MVS Ukrainy: aktualni zahrozy [Ensuring the internal security of the state by the bodies of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: current threats]. *Administratyvne pravo i protses*. № 8, S. 132–140. Retrieved from: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/22.pdf
5. Lemak, O. V. (2016). Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky yak funktsiia derzhavy [Ensuring national security as a function of the state]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia «Pravo»*. № 38, S. 64–67. Retrieved from: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12309/1/ZABEZPEChENNIa%20NATsIONALNOI%20BEZPEKY%20IaK%20FUNKTsIIa%20DERZhAVY.pdf
6. Lisovskyi, V. M. (2021). Modernizatsiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh viiny z Rosiieiu [Modernization of the national security of Ukraine in the conditions of war with Russia]. *Naukovyi zhurnal «POLITYKUS».* № 6, S. 30–36.
7. Litvin, N. M. & Cichyokno H. B. (2019). Klasyfikatsiia aktualnykh zahroz ekonomichnii bezpetsi derzhavy v konteksti kryzovykh tendentsii natsionalnoi ekonomiky [Classification of current threats to the economic security of the state in the context of crisis trends of the national economy]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, № 1 (53), 171–180. Retrieved from: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-171-180.

8. Radchenko, O., Kovach, V., Radchenko, O., Kriukov, O., Sydorchuk, L., Sharov, P., & Semenets-Orlova, I. (2021). Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 280, p. 09024). EDP Sciences.

9. Semenets-Orlova, I., Rodchenko, L., Chernenko, I., Druz, O., Rudenko, M., & Poliuliakii, R. (2022). Requests for public information in the state Administration in situations of military operations. *Ann. Fac. Der. U. Extremadura*, *38*, 249.

10. Semenets-Orlova, I. A., & Kyselova, Y. Y. (2018). Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities. *Публічне урядування*, (4), 264–273.

УДК 351.759.6
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-7

Владислав МОГИЛЬ
аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-8012-3737

Vladyslav MOGYL
post-graduate student of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-8012-3737

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИН

TO THE PROBLEM OF ENSURING THE DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION UNDER EMERGENCY CIRCUMSTANCES

Мета публічного управління за надзвичайних обставин полягає в створенні й забезпеченні належних умов щодо ефективного, злагодженого функціонування уповноважених публічною владою відповідних інституцій за умов надзвичайних обставин, а також інститутів громадянського суспільства для врахування потреб та інтересів всього суспільства; належне гарантування дотримання конституційних прав та свобод громадян за умов подій та явищ, що носять характер надзвичайних обставин, використання всіх необхідних інструментів й засобів для мінімізації негативних ймовірних наслідків, їх оперативне усунення в найкоротші терміни. Зазначена мета досягнення через цілісний комплексний механізм публічного управління, що можна поділити на наступні види: правовий, організаційний, інституційний, адміністративний, інформаційний, економічний, політичний та інші. Зазначений перелік не є вичерпним та всі вони можуть застосовуватися послідовно чи одночасно в залежності від поставлених цілей та вирішуючи відповідне конкретне завдання. Цілісний комплексний механізм публічного управління в умовах надзвичайних обставин кожного разу матиме відмінний набір конкретних видів механізмів у його структурі.

Узагальнені наукові напрацювання дали можливість запропонувати класифікацію механізмів публічного управління в умовах надзвичайних обставин залежно від: рівня впливу (держава, регіон, район, місцевість); суб'єкта впливу (органи державного управління, органи місцевого самоврядування, громадські організації, міжнародні організації, бізнес-структури); об'єкта впливу (події та явища природного, воєнного, соціального, техногенного походження; населення; органи місцевого самоврядування; організації, підприємства, установи тощо); етапу впливу (попередження виникнення обставин надзвичайного характеру; локалізація надзвичайних обставин; ліквідація наслідків надзвичайних обставин); мети впливу (попередження надзвичайних обставин; реагування в умовах надзвичайних обставин; локалізація обставин надзвичайного характеру; стабілізація обстановки для звичайного функціонування; захист населення, окремих територій в умовах надзвичайних обставин; мінімізація негативних наслідків надзвичайних обставин); способу впливу (адміністративні, правові, організаційні, економічні, соціальні, психологічні; політичні; комплексні; прямі, опосередковані).

Ключові слова: *механізми публічного управління, класифікаційні ознаки, надзвичайні обставини, рівні та суб'єкти впливу, публічне управління, надзвичайні обставини, безпека, національна безпека.*

The purpose of public administration under extraordinary circumstances is to create and ensure the proper conditions for the effective, coordinated functioning of relevant institutions authorized by public power under extraordinary circumstances, as well as civil society institutions to take into account the needs and interests of the entire society; properly guaranteeing the observance of the constitutional rights and freedoms of citizens under the conditions of events and phenomena that are of the nature of extraordinary circumstances, the use of all necessary tools and means to minimize possible negative consequences, their prompt elimination in the shortest possible time. The specified goal is to be achieved through a comprehensive mechanism of public administration, which can be divided into the following types: legal, organizational, institutional, administrative, informational, economic, political, and others. The specified list is not exhaustive and all of them can be applied sequentially or simultaneously depending on the goals and solving the relevant specific task. An integral complex mechanism of public administration under extraordinary circumstances will always have a distinct set of specific types of mechanisms in its structure.

Generalized scientific developments made it possible to propose a classification of public management mechanisms under extraordinary circumstances depending on: the level of influence (state, region, district, locality); the subject of influence (state administration bodies, local self-government bodies, public organizations, international organizations, business structures); the object of influence (events and phenomena of natural, military,

© Могиль В., 2023

social, technogenic origin; population; local self-government bodies; organizations, enterprises, institutions, etc.); the stage of impact (prevention of the occurrence of extraordinary circumstances; localization of extraordinary circumstances; liquidation of the consequences of extraordinary circumstances); the purpose of influence (prevention of emergency situations; response in emergency situations; localization of emergency situations; stabilization of the situation for normal functioning; protection of the population and certain territories in emergency situations; minimization of negative consequences of emergency situations); method of influence (administrative, legal, organizational, economic, social, psychological; political; complex; direct, indirect).

Key words: *mechanisms of public management, classification features, extraordinary circumstances, levels and subjects of influence, public administration, emergency, security, national security.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні діяльності всіх органів публічної влади за надзвичайних обставин приділяється особлива увага. Це пов'язано в першу чергу з тим, що зростання зовнішніх та внутрішніх викликів та загроз безпеці нашої держави вимагає вжиття додаткових заходів, спрямованих на зміцнення громадського порядку, забезпечення безпеки, підвищення захищеності громадян, суспільства та держави від протиправних посягань, небезпек військового, техногенного, природного характеру тощо. Необхідність у наданні оперативної та швидкої відповіді на загрози та виклики, що на сьогодні постали перед Українською державою, потребує розробки нових та актуалізації існуючих концептуальних засад забезпечення безпеки нашої держави.

За умов настання обставин надзвичайного характеру на органи публічного управління покладаються функціональні обов'язки щодо якісної, завчасної підготовки засобів та сил задля дій в цих умовах для усунення негативних наслідків та забезпечення безпеки громадян та територій, порятунку людей. Це вимагає кардинальних кроків для перебудови роботи всіх органів публічної влади, залучення додаткових ресурсів (сил, засобів), застосування спеціальної тактики дій за цих обставин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових доробок показав, що поняття «механізм» має велику кількість визначень, а автори, які аналізують це поняття, дають йому значення щодо специфіки функціонування та сектору, де його застосовуватимуть. Такі науковці та дослідники, як І.А. Ісаєнко [1, с. 117], Т.М. Радчука, [2, с. 126], Г.О. Панченко [3, с. 87], А.І. Неділько [4], О.А. Мельниченко [5, с. 170–171], розглядають теоретичні основи категоріального апарату механізм публічного управління та надають альтернативні визначення даному поняттю.

Аналіз науковців показав, що даному питанню приділено значної уваги, але, на жаль, питанню механізмів публічного управління із врахуванням реагувальної складової на надзвичайні ситуації (обставини) приділяється не так багато уваги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відновлення та модернізація країни окреслює перелік заходів для післявоєнного відновлення й розвитку України, які маємо активізувати через призму категоріального апарату механізмів публічного управління. Тому на сьогодні є актуальним теоретичні аспекти механізмів публічного управління, які розглядаються із підсиленим змістом, бо мають вплив надзвичайних обставин.

На даний час означене поняття «механізми публічного управління» є недостатньо дослідженим у зв'язку з відсутністю закріплення в нормативно-правовому полі самого поняття публічне управління, а також досить частого ототожнення публічного управління до державного, що, безпосередньо, стосується й механізмів публічного управління до механізмів державного управління. Вважаємо, що для подальшого розвитку національної системи публічного управління є вкрай важливим розкрити означене поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Публічне управління представляє собою тип управлінської діяльності, що реалізується певними суб'єктами, насамперед органами державної влади та органами місцевого самоврядування. У наукових дослідженнях поняття «управління» розглядається: як функція суспільної праці; як особливе відношення між людьми на правових або ж організаційних фундаментальних засадах [6, с. 22].

Публічне управління в класичному розумінні визначається як вплив суб'єкта управління (що володіє публічною владою) на об'єкт – суспільство (відносини, суспільні процеси) у відповідності до покладених на нього загально значущих функцій й повноважень. Тобто публічне управління виникає як певний результат суспільного договору між державою й суспільством, коли владними повноваженнями наділяються відповідні органи, посадові особи [7, с. 58; 8 с. 134].

І. Петрова та О. Руда слушно виокремлюють кілька підходів до визначення публічного управління, зокрема, у:

І. Функціональному розумінні – як діяльність відповідних державних та недержавних

суб'єктів, яка пов'язана з практичним застосуванням норм адміністративного права, закріплених у Основному Законі та законах України, а також підзаконних актах;

ІІ. Організаційному сенсі – як об'єднану в одну єдину систему сукупність органів виконавчої влади; інших органів державної влади, що своїм призначенням мають реалізацію виконавчої влади; органів місцевого самоврядування, а також суб'єктів делегованих повноважень [8, с. 134].

Н.І. Обушна та Н.В. Філіпова небезпідставно зазначають, що специфіка публічного управління полягає у наступному:

а) забезпечує взаємодію інтересів держави й народу;

б) публічне управління опирається на державну владу, підкріплюється та забезпечується нею;

в) залучення суспільства до участі в соціальному, суспільному, економічному, громадському й політичному процесах;

г) публічне управління поширюється на все суспільство та за його межі у галузі проведення міжнародної державної політики;

д) держава публічне управління наділяє системною якістю;

ж) втілюється в межах володарювання верховенства права, завдяки нормативно врегульованому та практично діючому механізму контролю суспільства над усіма органами публічної влади;

з) публічне управління діє системно, єднаючи функціонування таких структур, як механізм держави, державну службу, державний апарат та публічні прояви суспільства [7, с. 58; 9].

Не менш важливим для нашого дослідження вважається питання наукового осмислення поняття «механізмів публічного управління в умовах надзвичайних обставин». Без тлумачення сутності цієї категорії є неможливим подальший розгляд підходів щодо ефективності системи публічного управління, бо воно напряму залежить від ефективності механізмів публічного управління, що вимагає чіткого визначення сутності, адже саме від механізму публічного управління залежить, яким чином влада буде здійснювати вплив на суспільство, державу.

Для забезпечення належних умов захисту населення, громадян, територій та усунення негативних наслідків в умовах, що виникають за надзвичайних обставин використовуються механізми державного управління. Однак, на сьогодні, зважаючи на той факт, що до цього процесу все більше залучаються органи місцевого самоврядування й бізнесові структури, вбачається доречним вести мову саме про публічне управління за умов надзвичайних обставин.

Слід зазначити, що поряд із поняттям механізми публічного управління використовується й поняття механізми державного управління.

Так, Н.Р. Нижник та О.А. Машков визначають механізми державного управління як складову системи управління, яка забезпечує вплив на відповідні фактори та від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. Для організації фактори управління можуть бути зовнішніми чи внутрішніми. Реальний механізм управління завжди конкретний, адже спрямований на досягнення конкретної мети через здатність впливу на конкретні фактори, що здійснюється через використання певних (відповідних) ресурсів [10].

І.Я. Зима пропонує під механізми державного управління розуміти сукупність правових, організаційних, економічних, політичних, мотиваційних засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління, впливу на їх діяльність, які забезпечують узгодженість інтересів учасників державного управління, що взаємодіють. Зважаючи на те, що фактори державного управління можуть мати правову, організаційну, економічну, соціальну природу, цілісний механізм державного управління має бути системою правових, політичних, економічних, організаційних та мотиваційних механізмів [11, с. 89].

Отже, аналіз означеного поняття дає підстави стверджувати, що дослідники дають визначення механізмів державного управління більш звужено ніж на сьогодні вкладається в сучасне розуміння означеного поняття, тому вважаємо, що є необхідність в дослідженні саме поняття механізмів публічного управління, адже воно віддзеркалює сучасний стан в країні як в теоретичній, так й в практичній площині [2, с. 126].

Розглядаючи питання механізмів публічного управління, зважаючи на предмет нашого дослідження, слід розкрити означене питання в європейському вимірі. Варто підкреслити, що вони знаходять своє відображення через явища й процеси, що здійснюються передусім в Європейському Союзі, а основними складовими цих механізмів, передусім, виступають певні суб'єкти публічного управління, для яких характерними ознаки є наступні: збереження самостійності та незалежності (стосунки не підпорядкування) в процесі функціонування публічного управління; злагоджена взаємодія між ними як вертикальних, так й горизонтальних взаємозв'язків; належне

функціонування розвинутої комунікації та координації; зростаюча роль лідерства та партнерства; вироблення та використання спільних стандартів і процедур. Через ці складники механізмів публічного управління в ЄС здобуто високого рівня суспільної тривкої стабільності [1, с.117].

Як слушно зазначає Н. Павлюк, відповідно недовгий проміжок часу в царині наукового дослідження публічного управління в Україні не дав змоги досить ретельно й розгорнуто осягнути його механізми. Отже, на сьогодні сутність механізмів публічного управління можливо запроваджувати, відштовхуючись від поглиблених наукових напрацювань розуміння «механізмів державного управління», але враховувати суть і логіку власне системи публічного управління. У цьому значенні кожен окремий (конкретний) механізм державного управління має розглядатися (аналізуватися) як цілісність (сукупність) взаємоузгоджених методів управління. Таким чином, усвідомлюється необхідність щодо класифікації механізмів управління за відповідними критеріями. Так, для правового та організаційного механізмів публічного управління основним, центральним критерієм є саме критерій публічності [12].

Як наголошує В.П. Прасол, що комплексний механізм управління має ідентичні складові у вигляді конкретних механізмів впливу із боку органів публічної влади. Однак, суттєва відмінна риса полягає саме в засобах, методах й інструментах впливу, що використовуються з боку держави, тобто у відповідних складових конкретних механізмів [13, с. 61].

На підставі аналізу наукових досліджень, пропонуємо під механізмами публічного управління в умовах надзвичайних обставин розуміти сукупність норм, методів, способів, засобів, інструментів впливу суб'єктів публічного управління на суспільні процеси, поведінку й діяльність людей та їх колективів в умовах, що становлять суттєву загрозу функціонуванню або й самому існуванню держави, створюють умови для їх попередження, мінімізації чи/або усунення наявних негативних наслідків, що мають характер надзвичайних обставин.

Узагальнення напрацювань науковців та практиків, а також результати власних досліджень надали можливість здійснити класифікацію механізмів публічного управління в умовах надзвичайних обставин залежно від:

– рівня впливу: держава, регіон, район, місцевість;

– суб'єкта впливу: органи державного управління, органи місцевого самоврядування, громадські організації, бізнес-структури, міжнародні організації;

– об'єкта впливу: події та явища природного, воєнного, соціального, техногенного походження; населення; органи місцевого самоврядування; організації, підприємства, установи;

– етапу впливу: профілактика надзвичайних обставин; попередження виникнення обставин надзвичайного характеру; локалізація надзвичайних обставин; ліквідація наслідків надзвичайних обставин;

– мети впливу: попередження надзвичайних обставин; реагування в умовах надзвичайних обставин; локалізація обставин надзвичайного характеру; стабілізація обстановки для нормального, звичайного функціонування; захист населення та територій в умовах надзвичайних обставин; мінімізація негативних наслідків надзвичайних обставин;

– способу впливу: адміністративні, нормативно-правові, організаційні, економічні, соціально-психологічні; інформаційні; політичні; комплексні; прямі, опосередковані.

Слід також зазначити, що наведений нами перелік конкретних механізмів управління не має вичерпаного списку. Окрім цього, не всі вони можуть одночасно застосовуватися (використовуватися). Таким чином, при прийнятті управлінського рішення органи публічного управління (їх посадові особи) повинні застосовувати цілісний підхід й, відповідно, формувати цілісний механізм публічного управління, тобто здійснювати вплив на об'єкт з ціллю впровадження цього рішення. Таки чином, в залежності від поставлених цілей і завдань цілісний механізм управління за умов обставин надзвичайного характеру кожного разу буде мати відмінний (неоднаковий) комплект (набір) конкретних механізмів у його структурі.

Отже, здійснений аналіз дає підстави твердити, що механізми публічного управління в умовах надзвичайних обставин в Україні не досліджувався науковою державного управління. Відповідно, не є розробленими такі проблемні питання як механізми публічного управління в умовах надзвичайних обставин, структура зазначеного механізму, змістовне наповнення його складових, а також подальші напрямки розвитку цих складових та їх взаємодія.

Висновки. Таким чином, механізмами публічного управління в умовах надзвичайних обставин пропонуємо розуміти як сукупність норм, засобів й методів, а також видів та інструментів впливу суб'єктів

публічного управління на суспільні процеси, поведінку й діяльність людей та їх колективів в умовах, що становлять суттєву загрозу функціонуванню або й самому існуванню держави, створюють умови для їх попередження, мінімізації чи/або усунення наявних негативних наслідків, що мають характер надзвичайних обставин. Осмислюється необхідність щодо класифікації механізмів управління за певними критеріями. Відповідно, щодо правового та організаційного механізмів публічного управління фундаментальним критерієм вважається критерій публічності.

Література:

1.Ісаєнко І. А. Європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. № 5. 2012. С. 114–117.

2.Радчук Т. М. Класифікація механізмів публічного управління інноваційним розвитком економіки. Актуальні питання у сфері державного управління. Випуск 19. 2020. С.124–127. № 15. С. 85–89. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.15.85

3.Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

4.Неділько А. І. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм публічного управління». Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. №2. 2018. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/8.pdf

5.Мельниченко О. А. Механізми публічного управління реагуванням на надзвичайні ситуації: сутність та види. Науковий вісник: Державне управління. № 3(3(5). 2020. С. 165–176.

6.Коваль Л. В. Адміністративне право: [підручник] К., Вентурі, 1996. 146 с.

7.Обушна Н. І. Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект. Ефективність державного управління. 2015. Вип. 44(1). С. 53–63.

8.Петрова І., Руда О. Публічне управління як фактор і стимулятор модернізації адміністративного права. Адміністративне право і процес. 2017. № 6. С. 131–135.

9.Філіпова Н. В. Зміна співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно-політичної трансформації. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 6. 2015. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=865

10. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління. Навчальний посібник. За заг. ред. Н.Р. Нижник. К.: УАДУ, 1998. 160 с.

11. Зима І. Я. Теоретичні підходи до визначення та формування механізмів державного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2019. С. 85–89.

12. Павлюк Н. Теоретичні засади організаційного і правового механізмів публічного управління в Україні. Науковий вісник. «Демократичне врядування». 2016. Вип. 16/17. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26721/pavljuk.pdf

13. Прасол В. П. Механізми публічного управління розвитком недержавного сектора охорони суспільного здоров'я в Україні. 25.00.02 – механізми державного управління. Хар.регіонал. і-т держ упр., НАДУ, Харків, 2021. 199 с.

14. Семенець-Орлова, І. А. (2015). Стратегічне управління як системний засіб управління освітніми змінами. Теорія та практика державного управління, (3), 52–60.

15. Semenets-Orlova I. A., Kyselova Y. Y. Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities. Публічне урядування, (4), 2018. 264–273.

16. Semenets-Orlova I., Shevchuk R., Plish B., Moshnin A., Chmyr Y., Poliuliakh R. Human-centered approach in new development tendencies of value-oriented public administration: Potential of education, 2022.

17. Radchenko O., Kovach V., Radchenko O., Kriukov O., Sydorchuk L., Sharov P., Semenets-Orlova I. Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In E3S Web of Conferences (Vol. 280). EDP Sciences. 2021.

References:

1.Isaienko, I. A. (2012). Yevropeiski pidkhody do funktsionuvannia mekhanizmiv publichnoho upravlinnia [European approaches to the functioning of public administration mechanisms]. Investytsii: praktyka ta dosvid. № 5. S.114–117.

2.Radchuk, T. M. (2020). Klasyfikatsiia mekhanizmiv publichnoho upravlinnia innovatsiinym rozvytkom ekonomiky [Classification of mechanisms of public management of innovative economic development]. Aktualni pytannia u sferi derzhavnoho upravlinnia. Vypusk 19. S.124–127. № 15. S. 85–89. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.15.85

3.Publichne upravlinnia: terminol. slov. /uklad.: V. S. Kuibida, M. M. Bilynska, O. M. Petroie ta in.; za zah. red. V. S. Kuibidy, M. M. Bilynskoi, O. M. Petroie. Kyiv: NADU, 2018. 224 s.

4.Nedilko, A. I. (2018). Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia «mekhanizm publichnoho upravlinnia» [Theoretical approaches to the definition of the concept of «mechanism of public management»].

Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia. №2. Retrieved from: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/8.pdf

5.Melnychenko, O. A. (2020). Mekhanizmy publichnoho upravlinnia reahuvanniam na nadzvychaini sytuatsii: sutnist ta vydy [Mechanisms of public management of response to emergency situations: essence and types]. Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia. №3(3(5). S.165–176.

6.Koval, L. V. (2015). Administratyvne pravo: [pidruchnyk] K., Venturi, 1996. 146 s.

7.Obushna, N. I. (2015). Publichne upravlinnia yak nova model orhanizatsii derzhavnoho upravlinnia v Ukraini: teoretychnyi aspect [Public administration as a new model of public administration organization in Ukraine: theoretical aspect]. Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia. Vyp. 44(1). S. 53–63.

8.Petrova, I. & Ruda, O. (2017). Publichne upravlinnia yak faktor i stymuliator modernizatsii administratyvnoho prava [Public administration as a factor and stimulator of modernization of administrative law]. Administratyvne pravo i protses. № 6. S.131–135.

9.Filipova, N. V. (2015). Zmina spivvidnoshennia poniat «derzhavne upravlinnia», «publichne administruvannia», «publichne upravlinnia» v systemi suspilno-politychnoi transformatsii [Changing the ratio of the concepts «state administration», «public administration», «public administration» in the system of social and political transformation]. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. № 6. Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=865

10. Nyzhnyk, N. R. & Mashkov, O. A. (1998). Systemnyi pidkhid v orhanizatsii derzhavnoho upravlinnia [A systematic approach in the organization of public administration]. Navchalnyi posibnyk. Za zah. red. N.R. Nyzhnyk. K.: UADU, 160 s.

11. Zyma, I. Ya. Teoretychni pidkhody do vyznachennia ta formuvannia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia [Theoretical approaches to the definition and formation of state management mechanisms]. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2019. S. 85–89.

12. Pavliuk, N. (2016). Teoretychni zasady orhanizatsiinoho i pravovoho mekhanizmiv publichnoho upravlinnia v Ukraini [Theoretical foundations of organizational and legal mechanisms of public administration in Ukraine]. Naukovyi visnyk. «Demokratychne vriaduvannia». Vyp. 16/17. Retrieved from: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26721/pavljuk.pdf

13. Prasol, V. P. (2021). Mekhanizmy publichnoho upravlinnia rozvytkom nederzhavnoho sektora okhorony suspilnoho zdorovia v Ukraini [Mechanisms of public management of the development of the non-state sector of public health protection in Ukraine]. 25.00.02 – mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia. Khar. rehional. i-t derzh upr., NADU, Kharkiv, 199 s.

14. Semenets-Orlova, I. A. (2015). Stratehichne upravlinnia yak systemnyi zasib upravlinnia osvitnimy zminamy [Strategic management as a systematic means of managing educational changes]. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, (3), 52–60.

15. Semenets-Orlova, I. A., & Kyselova, Y. Y. (2018). Multidimensional management contemporary: generation of social meanings for a new collective identities. Публічне урядування, (4), 264–273.

16. Semenets-Orlova, I., Shevchuk, R., Plish, B., Moshnin, A., Chmyr, Y., & Poliuliakh, R. (2022). Human-centered approach in new development tendencies of value-oriented public administration: Potential of education.

17. Radchenko, O., Kovach, V., Radchenko, O., Kriukov, O., Sydorchuk, L., Sharov, P., & Semenets-Orlova, I. (2021). Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In E3S Web of Conferences (Vol. 280). EDP Sciences.

УДК 351:378
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-8

Ірина П'ЯТНИЧУК
кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри управління та бізнес-адміністрування, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018
ORCID: 0000-0003-2876-6422

Iryna PIATNYCHUK
Candidate of economic sciences, Associate Professor, Head of the Department of Management and Business Administration, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57, Shevchenka str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018
ORCID: 0000-0003-2876-6422

КАДРОВИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

PERSONNEL MECHANISM OF THE PUBLIC ADMINISTRATION OF HIGHER EDUCATION

У статті досліджено питання кадрового механізму публічного управління вищою освітою. Встановлено, що кадровий механізм публічного управління вищою освітою передбачає ефективне застосування засобів, інструментів на основі кадрового забезпечення ЗВО задля досягнення визначених цілей перспективного розвитку. Ключову роль у цьому відіграє кадрове забезпечення ЗВО. Досліджено, що кадрове забезпечення означає сукупність дій, котрі націлені на здійснення пошуку, оцінки й встановлення відповідності кваліфікаційним вимогам, а також визначення відносин між учасниками освітньої діяльності. Встановлено, що діяльність закладів вищої освіти за ринкових умов і наявності конкуренції щодо різноманітності освітніх послуг не тільки в країні, але й за її межами, характеризується збільшенням автономності ЗВО, потребою у забезпеченні сталого розвитку у стратегічній перспективі, необхідністю зміцнення конкурентних позиції на ринку, і дає змогу сформувати вимоги до сучасної управлінської ланки системи вищої освіти.

У результаті виконання дослідження виокремлено рівні публічного управління кадровим забезпеченням системи вищої освіти, що формують загальний кадровий механізм публічного управління вищою освітою, що проявляється через встановлення забезпечення кадровим складом, вимог до них та їх відповідності, а також визначення взаємодії між цими рівнями.

Досліджено, що у сфері публічного управління існує багато інструментів кадрового механізму, які використовуються для ефективного управління персоналом в органах державної влади, місцевого самоврядування та інших публічних установах. За підсумками дослідження виокремлено ключові інструменти кадрового механізму публічного управління, а саме: кадрова політика, рекрутинг та відбір, оцінка та розвиток персоналу, мотивація та стимулювання, система компенсацій та соціальних гарантій, управління трудовими відносинами, інформаційні технології в кадровому управлінні. Наведені інструменти разом сприяють ефективному управлінню персоналом у сфері публічного управління та забезпеченню виконання стратегічних цілей та завдань організації.

Ключові слова: *кадровий механізм, публічне управління, публічне управління вищою освітою, публічне управління та адміністрування вищою освітою, механізми публічного управління, механізми публічного управління вищою освітою.*

The article examines the personnel mechanism of public management of higher education. It has been established that the personnel mechanism of public management of higher education provides for the effective use of means and tools based on the personnel support of higher education institutions in order to achieve the defined goals of long-term development. A key role in this is played by the staffing of higher education institutions. It has been studied that staffing means a set of actions aimed at searching, evaluating and establishing compliance with qualification requirements, as well as determining relationships between participants in educational activities. It has been established that the activity of higher education institutions under market conditions and the presence of competition regarding the variety of educational services not only in the country, but also abroad, is characterized by an increase in the autonomy of higher education institutions, the need to ensure sustainable development in a strategic perspective, the need to strengthen competitive positions in the market, and makes it possible to form requirements for the modern management link of the higher education system.

As a result of the research, the levels of public management of personnel provision of the higher education system were identified, which form the general personnel mechanism of public management of higher education, which is manifested through the establishment of personnel provision, requirements for them and their compliance, as well as determining the interaction between these levels.

© П'ятничук І., 2023

It has been investigated that in the field of public administration there are many personnel mechanism tools that are used for effective personnel management in state authorities, local self-government and other public institutions. According to the results of the research, the key tools of the personnel mechanism of public administration are singled out, namely: personnel policy, recruiting and selection, evaluation and development of personnel, motivation and incentives, the system of compensations and social guarantees, management of labor relations, information technologies in personnel management. The above tools together contribute to the effective management of personnel in the field of public administration and ensuring the fulfillment of strategic goals and objectives of the organization.

Key words: *personnel mechanism, public management, public management of higher education, public management and administration of higher education, mechanisms of public management, mechanisms of public management of higher education.*

Постановка проблеми. Кадровий механізм публічного управління вищою освітою визначає якість академічного та адміністративного персоналу ЗВО, що безпосередньо впливає на якість навчання та наукові досягнення.

Крім цього, сучасне публічне управління та вища освіта стикаються з численними викликами та змінами. Вивчення кадрового механізму допомагає університетам адаптуватися до нових технологій, соціальних та економічних тенденцій. З урахуванням цього, управління персоналом у ЗВО потребує стратегічного підходу для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності та дозволяє розробляти і впроваджувати оптимальні стратегії управління людськими ресурсами, сприяти створенню сприятливого середовища для наукових досліджень та інновацій.

Враховуючи ці аспекти, вивчення кадрового механізму публічного управління вищою освітою залишається важливим елементом для ефективного функціонування ЗВО та досягнення їх стратегічних цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ефективних механізмів публічного управління вищою освітою було предметом вивчення значної кількості вчених, зокрема: Антошкіна Л.І. [1], Галицька Н.В. [2], Ковбасюк Ю.В. [3], Кравцова Т.М., Калініченко Г.В. [4; 5], Крисюк С.В. [6], Михайленко О. [7], Семенець-Орлова І.А. [8] та ін. Однак, особливості публічного управління вищою освітою у контексті визначення кадрового механізму та його забезпечення є актуальним питанням для здійснення додаткових досліджень в сучасних умовах.

Метою статті є дослідження кадрового механізму публічного управління вищою освітою задля виокремлення рівнів управління кадровим забезпечення, що проявляється через встановлення забезпечення кадровим складом, вимог до них та їх відповідності, а також визначення інструментів кадрового механізму публічного управління, що дає змогу забезпечити досягнення ефективних результатів функціонування сфери вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кадровий механізм у вищій освіті в контексті публічного управління включає в себе систему стратегій, політик та практик, спрямованих на управління персоналом університетів, вищих закладів освіти та дослідницьких установ задля забезпечення їх розвитку в сучасних умовах.

З метою вивчення кадрового механізму публічного управління вищою освітою, вважаємо за доцільне здійснити діагностику кадрового забезпечення ЗВО в Україні. Аналіз викладацького складу ЗВО за 2020/21–2022/23 н.р. у цілому по Україні наведено у табл. 1.

Із наведених у таблиці 1 даних можна констатувати, що за період з 2020/21 н.р. по 2022/23 н.р. кількість наукових, науково-педагогічних та педагогічних викладачів зменшилась на 14702 осіб, або на 10,87%, і за 2022/23 н.р. становила 120514 осіб. Варто відмітити, що кількість наукових працівників у 2022/23 н.р. становила 572 особи і у порівнянні із 2020/21 н.р. збільшилась на 6 осіб, або на 1,06%, а у порівнянні із 2021/22 н.р. зменшилась на 9 осіб, або на 1,55%. Кількість науково-педагогічних працівників становила 108500 осіб і у порівнянні із 2020/21 н.р. зменшилась на 2565 осіб, або на 2,31%, а у порівнянні із 2021/22 н.р. зменшилась на 2444 особи, або на 2,20%. Кількість педагогічних працівників становила 11442 особи і у порівнянні із 2020/21 н.р. зменшилась на 12143 особи, або на 51,49%, а у порівнянні із 2021/22 н.р. зменшилась на 2393 особи, або на 17,30%. У цілому спостерігається зменшення кількості працівників ЗВО за всіма категоріями, що у цілому можна вважати негативним фактом.

Динаміка викладацького складу ЗВО за 2020/21–2022/23 н.р. наведена на рис. 1.

З метою діагностики структури викладацького складу ЗВО вважаємо за необхідне здійснити відповідні аналітичні розрахунки. Структура викладацького складу ЗВО за 2020–2023 рр. у цілому по Україні наведена у табл. 2.

Відмітимо, що за підсумками проведених аналітичних дій встановлено, що найбільшу

Таблиця 1

Викладацький склад ЗВО за 2020/21–2022/23 н.р. у цілому по Україні

Показник	2020/21 н.р.	2021/22 н.р.	2022/23 н.р.	Абсолютне відхилення, +,-		Відносне відхилення, %	
				2022/23 від 2020/21 н.р.	2022/23 від 2021/22 н.р.	2022/23 від 2020/21 н.р.	2022/23 від 2021/22 н.р.
Наукові працівники	566	581	572	+6	-9	+1,06	-1,55
Науково-педагогічні працівники	111 065	110 944	108 500	-2 565	-2 444	-2,31	-2,20
Педагогічні працівники	23 585	13 835	11 442	-12 143	-2 393	-51,49	-17,30
Разом	135 216	125 360	120 514	-14 702	-4 846	-10,87	-3,87

Джерело: складено автором на основі [9].

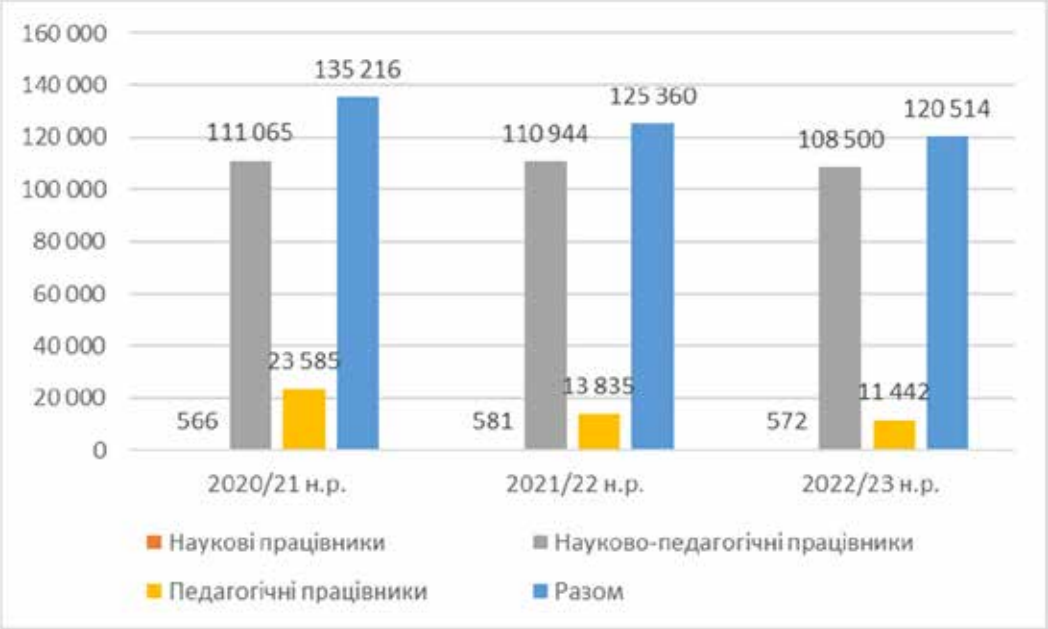

Рис. 1. Динаміка викладацького складу ЗВО за 2020/21-2022/23 навчальні роки

Джерело: складено автором на основі [9].

частку у структурі викладацького складу ЗВО у 2022/23 н.р. займають науково-педагогічні працівники 90,03% і у порівнянні із 2021/22 н.р. їх частка зросла на 1,53%, а у порівнянні із 2020/21 н.р. на 7,89%. Далі за величиною часток йдуть педагогічні працівники – 9,49% і у порівнянні із 2021/22 н.р. їх частка зменшилась на 1,54%, а у порівнянні із 2020/21 н.р. на 7,95%. Найменшу частку у структурі викладацького складу займають наукові працівники – 0,47%, і у порівнянні із 2021/22 н.р. їх частка зросла на 0,01%, а у порівнянні із 2020/21 н.р. на 0,06%. Така структура свідчить про нарощення наукового потенціалу в ЗВО, оскільки значна кількість рейтингів ЗВО орієнтуються також і на наукові показники, й зумовлює вплив на фінансування й конкурентоспроможність закладів вищої освіти на тільки у окремих регіонах, але й у країні в цілому та на міжнародній арені.

Таким чином, проведені аналітичні процедури дали змогу виявити динаміку і структуру викладацького складу вітчизняних ЗВО за 2020/21–2022/23 н.р. У цілому виявлені негативні динаміки щодо кількості викладацького

Таблиця 2

Структура викладацького складу ЗВО за 2020/21–2022/23 н.р. у цілому по Україні

Показник	Особи			Питома вага, %			Структурні відхилення, %	
	2020/21 н.р.	2021/22 н.р.	2022/23 н.р.	2020/21 н.р.	2021/22 н.р.	2022/23 н.р.	2022/23 від 2020/21 н.р.	2022/23 від 2021/22 н.р.
Наукові працівники	566	581	572	0,42	0,46	0,47	+0,06	+0,01
Науково-педагогічні працівники	111 065	110 944	108 500	82,14	88,50	90,03	+7,89	+1,53
Педагогічні працівники	23 585	13 835	11 442	17,44	11,04	9,49	-7,95	-1,54
Разом	135 216	125 360	120 514	100	100	100	0,00	0,00

Джерело: складено автором на основі [9].

складу ЗВО, що може бути спричинене економічними, демографічними, політичними, військовими чинниками.

Після проведеної діагности кадрового забезпечення ЗВО, варто здійснити дослідження кадрового механізму публічного управління вищою освітою.

У попередніх публікаціях автором було обґрунтовано, що під механізмом публічного управління вищою освітою слід розуміти сукупність засобів, заходів, стимулів, інструментів, які реалізовуються публічними інституціями у сфері вищої освіти на основі відповідного забезпечення задля реалізації усіх функцій цієї галузі, досягнення визначених стратегічних цілей розвитку галузі через призму задоволення суспільних потреб та вимог в сучасних умовах невизначеності [10].

З урахуванням вищенаведеного варто резюмувати, що кадровий механізм публічного управління вищою освітою передбачає ефективне застосування засобів, інструментів на основі кадрового забезпечення ЗВО задля досягнення визначених цілей перспективного розвитку. Ключову роль у цьому відіграє кадрове забезпечення ЗВО.

Кадрове забезпечення означає сукупність дій, котрі націлені на здійснення пошуку, оцінки й встановлення відповідності кваліфікаційним вимогам, а також визначення відносин між учасниками освітньої діяльності [11].

Слід відмітити, що на сьогоднішній день відповідність НПП кваліфікаційним вимогам зводиться до відповідності вимогам, які задекларовані у Постанові КМУ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» [12], а саме пунктам 37 та 38. При цьому, більшість пунктів мають більше якісну характеристику (відповідність), аніж кількісну, що ускладнює процес встановлення цієї відповідності. Мова йде про те, що НПП повинен забезпечити власну професійну відповідність освітньому компоненту (дисципліні, курсу), який викладає, через відповідні документи про вищу освіту, науковий ступінь, наявність досвіду, керівництво дисертацією, а також наявністю 5 публікацій у науковий виданнях протягом останніх 5 років. Якщо встановити відповідність за документами про освіту та ін., що у більшості випадків не передбачає труднощів, то відповідність через публікації становить труднощі, оскільки у Постанові не прописано, за якими саме ознаками можна віднести відповідну публікацію до забезпечення відповідності відповідного курсу, для прикладу:

– тільки за чіткою назвою, однак публікації можуть мати пряму дотичність до дисципліни, а особа, яка оцінює і встановлює таку відповідність, може не мати відповідних знань, оскільки це можуть бути вузькоспеціалізовані знання;

– за ключовими словами публікації, тоді виникає питання, які ключові слова такого освітнього компоненту, якщо вони не визначені у жодному документів;

– за фаховістю наукового видання, тобто за чітко визначеною галуззю знань чи спеціальністю, тоді виникає питання: до якої галузі має відносить публікація НПП, який здійснює викладання, для прикладу, історії України для різних спеціальностей. Якщо до галузі чи

спеціальності, здобувачам освіти якої викладається такий курс, тоді у цьому випадку для кожної спеціальності потрібно підготувати по 5 публікацій, а це сформує значне число публікацій. Але якщо на наступний навчальний рік відбудеться зміна спеціальностей, тоді потрібно наново опублікувати такі публікації для відповідної спеціальності, що може поставити під сумнів якість таких публікацій.

Варто відмітити, що такі пункти відповідності відносимо до якісних, а не до кількісних, оскільки для підтвердження цих пунктів потрібно, щоб їх відповідна особа попередньо оцінила, а в залежності від особи, яка буде встановлювати відповідність, такі пункти можна «зарахувати» або «незарахувати» до забезпечення відповідності. Крім цього, виникає питання, хто має встановити таку відповідність: відділ кадрів, який визначає чи дотримуються вимоги під час процедури заміщення вакантних посад; завідувачі кафедри та керівники структурний підрозділів (декани факультетів, директори інститутів), а в окремих випадках гаранти освітніх програм, які підписують картку навантаження НПП перед початком навчального року; представник, який відповідає за внесення даних у систему ЄДБО, оскільки щороку відбувається звірка й оновлення даних з урахуванням відповідності пунктів Ліцензійним умовам у системі ЄДБО; представники відділу з якості, що може функціонувати у ЗВО та здійснювати періодичні планові перевірки (внутрішні аудити), чи інші особи?

Труднощі в оцінюванні й встановленні відповідності кваліфікаційним вимогам стосуються й оцінки досягнень у професійній діяльності, які зараховуються за останні п’ять років.

Все вище перелічене формує проблемне поле встановлення ефективності кадрового механізму публічного управління вищою освітою, оскільки не дає чіткості в оцінці кадрового забезпечення ЗВО.

Слід зазначити, що ефективний кадровий механізм повинен бути направлений на підвищення результативності й ефективності діяльності не тільки окремого працівника ЗВО (в основному НПП), але й системи вищої освіти загалом.

Переконані, що загалом публічне управління кадровим забезпеченням системи вищої освіти здійснюється за такими рівнями, які було виокремлено у праці Криничко Л. Р. [13] і нами адаптовано під сферу вищої освіти (рис. 2).

Варто відмітити, що до найвищого рівня публічного управління кадрового забезпечення у сфері вищої освіти є керівні кадри (представники управлінської ланки) системи вищої освіти країни. У структуру цього рівня слід віднести:

1) кадровий склад центральних органів виконавчої влади, а саме Міністерство освіти України та Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти;

2) керівники обласних управлінь освіти (Департаменти освіти і науки обласних державних адміністрацій). Варто відмітити, що цей рівень імплементації кадрового механізму встановлює відповідальних осіб стосовно розробки й реалізації державної політики в сфері вищої освіти.

Представники цього рівня управління формують підсистему керівного складу регіональних управлінь освіти та визначають напрями реалізації державно-управлінських рішень на місцевому рівні.

До другого рівня публічного управління кадрового забезпечення системи вищої освіти слід віднести керівні кадри місцевого управління системою вищої освіти (керівники відділів освіти, культури, молоді та спорту міських та селищних рад). Варто відмітити, що представники цього рівня реалізують державно-управлінські рішення в системі вищої освіти на місцевому рівні.

До третього рівня публічного управління кадрового забезпечення системи вищої освіти слід віднести керівні кадри закладів вищої освіти, які надають освітні послуги (ректори ЗВО). Сферою їх діяльності є формування та реалізація управлінських рішень щодо реалізації освітніх послуг

До четвертого рівня публічного управління кадрового забезпечення системи вищої освіти слід віднести персонал закладів вищої освіти (працівники ЗВО). Сферою їх діяльності є реалізація освітніх послуг, забезпечення реалізації освітнього процесу (освітньої діяльності у частині реалізації відповідних освітніх програм ЗВО).

Таким чином, виокремлені чотири рівні публічного управління кадрового забезпечення системи вищої освіти формують загальний кадровий механізм публічного управління вищою освітою, що проявляється через встановлення забезпечення кадровим складом, вимог до них та їх відповідності, а також визначення взаємодії між цими рівнями.

При цьому, варто відмітити, що у розрізі цих рівнів формується підсистема керівного складу регіональних управлінь освіти та визначаються напрями реалізації державно-управлінських рішень на місцевому рівні;

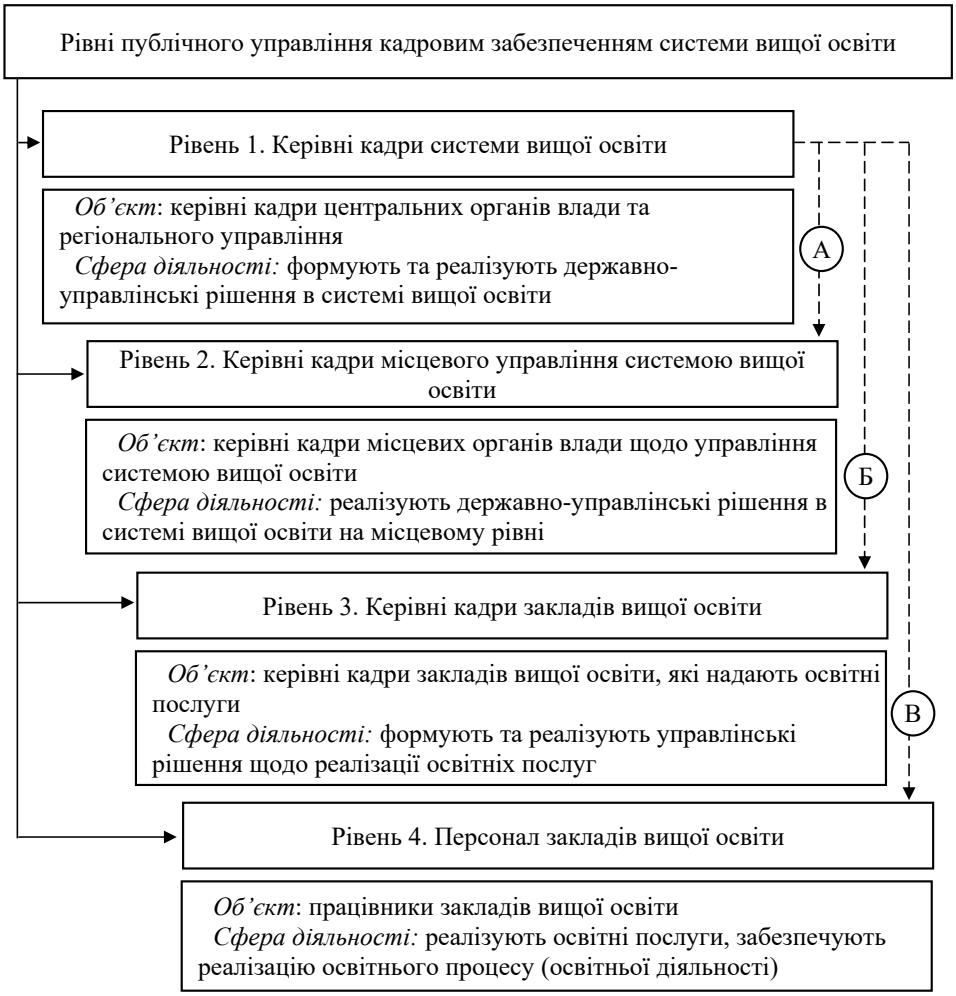

Рис. 2. Рівні публічного управління кадрового забезпечення системи вищої освіти

Примітка: А – формують підсистему керівного складу регіональних управлінь освіти та визначають напрями реалізації державно-управлінських рішень на місцевому рівні; Б – визначають вимоги до керівників закладів вищої освіти та порядок їх діяльності; В – визначають вимоги до працівників ЗВО.

визначаються вимоги до керівників закладів вищої освіти та порядок їх діяльності; визначають вимоги до працівників ЗВО.

З-поміж заходів, які варто віднести до кадрового механізму публічного управління, слід віднести розроблені державні політики, стратегії та програми розвитку закладів вищої освіти.

З метою забезпечення реалізації кадрового механізму публічного управління необхідно застосовувати ряд методів та інструментів. У сфері публічного управління існує багато інструментів кадрового механізму, які використовуються для ефективного управління персоналом в органах державної влади, місцевого самоврядування та інших публічних установах. До ключових інструментів можна віднести:

1. Кадрова політика – передбачає розробку та впровадження стратегій і політик, спрямованих на управління персоналом, його розвиток, мотивацію та утримання.

2. Рекрутинг та відбір – передбачає залучення та відбір кваліфікованих кадрів для забезпечення ефективності та відповідності основним завданням публічної інституції.

3. Оцінка та розвиток персоналу, що має на меті впровадження систем оцінки роботи, розвитку співробітників, навчання та тренінгів для підвищення кваліфікації персоналу.

4. Мотивація та стимулювання – означає визначення інструментів мотивації, таких як фінансові винагороди, надання можливостей для професійного росту, а також створення сприятливого робочого середовища.

5. Система компенсацій та соціальних гарантій, що має на меті визначення оплати праці, соціальних пакетів, пенсійних виплат та інших видів компенсацій для персоналу.

6. Управління трудовими відносинами – передбачає вирішення конфліктів, встановлення процедур взаємодії з профспілками та іншими представниками працівників.

7. Інформаційні технології в кадровому управлінні, що передбачає використання сучасних технологій для автоматизації процесів управління кадрами, ведення електронних кадрових досьє та інші аспекти.

Наведені інструменти разом сприяють ефективному управлінню персоналом у сфері публічного управління та забезпеченню виконання стратегічних цілей та завдань організації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведення дослідження дало змогу встановити, що останнім часом у сфері вищої освіти наявними є суттєві організаційно-структурні та політико-правові зміни, а також ресурсно-фінансові обмеження, котрі зумовлюють потребу галузі у покращенні якості управління у розрізі всіх рівнів, що в основному залежить від складу управлінської ланки, її кваліфікованості, компетентності й професіоналізму. Встановлено, що діяльність закладів вищої освіти за ринкових умов і наявності конкуренції щодо різноманітності освітніх послуг не тільки в країні, але й за її межами, характеризується збільшенням автономності ЗВО, потребою у забезпеченні сталого розвитку у стратегічній перспективі. Це можна забезпечити через ефективний кадровий механізм публічного управління вищою освітою. Тому предметом подальших досліджень можуть стати питання щодо оцінки ефективності механізмів публічного управління.

Література:

1. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти : дис. … док. ек. наук : 08.02.03. Київ, 2005. 420 с.

2. Галицька Н.В. Механізми державного управління міжнародними програмами та проєктами у сфері вищої освіти України : дис. … канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2021. 206 с.

3. Державне управління: підручник: у 2 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін. К. : Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

4. Кравцова Т.М., Калініченко Г.В. Дослідження видів функцій державного управління та їх значення у процесі державно-управлінської діяльності. *Форум права.* 2011. № 1. С. 522–527.

5. Кравцова Т.М., Калініченко Г.В. Ще раз про сутність та ознаки функцій державного управління. *Право і Безпека*. 2011. № 1. С. 25–29.

6. Крисюк С.В. Державне управління освітою: навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. «Державне управління освітою». К.: НАДУ, 2009. 220 с.

7. Михайленко О. Державно-громадське управління освітою. *Середня освіта.* 2012. URL: https://osvita.ua/school/method/1124/ (дата звернення 10.12.2023).

8. Semenets-Orlova, I., Kushnir, V., Rodchenko, L., ...Druz, O., Rudenko, M. Organizational development and educational changes management in public sector (case of public administration during war time) | Desenvolvimento organizacional e gestão de mudanças educacionais no setor público (caso da administração pública em tempo de guerra). *International Journal of Professional Business Review*. 2023. № 8(4), e01699.

9. Сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/. (дата звернення 15.12.2023).

10. П'ятничук І.Д. Класифікація механізмів публічного управління вищою освітою. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування»*. 2023. Том 34 (73). № 6. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/8.pdf. (дата звернення 15.12.2023).

11. Шехлович А. М. Дослідження та удосконалення кадрового забезпечення інноваційної діяльності підприємства в умовах впровадження IT-технологій. 2014. URL : https://iierlviv.files.wordpress.com/2014/12/a_1.pdf. (дата звернення 15.12.2023).

12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності», від 30.12.2015 р. № 1187. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text. (дата звернення 15.12.2023).

13. Криничко Л. Р. Розробка кадрового механізму державного управління системою охорони здоров'я. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2020. №3. URL: http://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/4849/1/%d0%a0%d0%be%d0%b7%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%ba%d0%b0%20%d0%ba%d0%b0%d0%b4%d1%80%d0%be%d0%b2%d0%be%d0%b3%d0%be%20%d0%bc%d0%b5%d1%85%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%b7%d0%bc%d1%83.pdf. (дата звернення 15.12.2023).

References:

1. Antoshkina, L.I. (2005). Naukovo-metodychni osnovy derzhavnoho rehuliuvannia vyshchoi osvity [Scientific and methodological foundations of state regulation of higher education]. *Doctor's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].

2. Halytska, N.V. (2021). Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia mizhnarodnymy prohramamy ta proektamy u sferi vyshchoi osvity Ukrainy [Mechanisms of state management of international programs and projects in the field of higher education of Ukraine]. *Candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].

3. Kovbasiuk, Yu.V. (Eds.). (2012). *Derzhavne upravlinnia [Governance]*. Kyiv, Dnipropetrovsk: NADU [in Ukrainian].

4. Kravtsova, T.M., & Kalinichenko, H.V. (2011). Doslidzhennia vydiv funktsii derzhavnoho upravlinnia ta yikh znachennia u protsesi derzhavno-upravlinskoi diialnosti [Study of the types of public administration functions and their importance in the process of public administration]. *Forum prava – Law forum, 1*, 522–527 [in Ukrainian].

5. Kravtsova, T.M., & Kalinichenko, H.V. (2011). Shche raz pro sutnist ta oznaky funktsii derzhavnoho upravlinnia [Once again about the essence and features of the functions of state administration]. *Pravo i Bezpeka – Law and Security, 1*, 25–29 [in Ukrainian].

6. Krysiuk, S.V. (2009). *Derzhavne upravlinnia osvitoiu [State management of education].* Kyiv: NADU [in Ukrainian].

7. Mykhailenko, O. (2012). Derzhavno-hromadske upravlinnia osvitoiu [State and public management of education]. *Serednia osvita – Secondary education.* Retrieved from : https://osvita.ua/school/method/1124/. [in Ukrainian].

8. Semenets-Orlova, I., Kushnir, V., Rodchenko, L., ...Druz, O., Rudenko, M. (2023). Organizational development and educational changes management in public sector (case of public administration during war time) | Desenvolvimento organizacional e gestão de mudanças educacionais no setor público (caso da administração pública em tempo de guerra). *International Journal of Professional Business Review,* 8(4), e01699.

9. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Website of the State Statistics Service of Ukraine]. *ukrstat.gov.ua/.* Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/ [in Ukrainian].

10. Piatnychuk, I.D. (2023). Klasyfikatsiia mekhanizmiv publichnoho upravlinnia vyshchoiu osvitoiu [Classification of mechanisms of public management of higher education]. *Naukovyi zhurnal «Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia» – Scientific journal «Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Public management and administration».* Retrieved from : https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/8.pdf [in Ukrainian].

11. Shekhlovych, A. M. (2014). Doslidzhennia ta udoskonalennia kadrovoho zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti pidpryiemstva v umovakh vprovadzhennia IT-tekhnolohii [Research and improvement of personnel support of innovative activity of the enterprise in the conditions of implementation of IT technologies]. Retrieved from : https://iierlviv.files.wordpress.com/2014/12/a_1.pdf [in Ukrainian].

12. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Litsenziinykh umov provadzhennia osvitnoi diialnosti» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of licensing conditions for conducting educational activities»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua.* Retrieved from : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

13. Krynychko, L. R. (2020). Rozrobka kadrovoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia systemoiu okhorony zdorovia [Development of the personnel mechanism of state management of the health care system]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development.* Retrieved from : http://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/4849/1/%d0%a0%d0%be%d0%b7%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%ba%d0%b0%20%d0%ba%d0%b0%d0%b4%d1%80%d0%be%d0%b2%d0%be%d0%b3%d0%be%20%d0%bc%d0%b5%d1%85%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%b7%d0%bc%d1%83.pdf [in Ukrainian].

УДК 351:355.58
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-9

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА
доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державного управління, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Наталія ЩУР
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Іван СЕРВЕЦЬКИЙ
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри національної безпеки, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-5713-8911

Inna SEMENETS-ORLOVA
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Head of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Natalia SHCHUR
Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Ivan SERVETSKY
Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of National Security, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str, Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-5713-8911

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ПРИКЛАДІ ЗНИЖЕННЯМ РИЗИКУ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО І ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ

ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF PUBLIC REGULATION OF CIVIL PROTECTION ON THE EXAMPLE OF REDUCING THE RISK OF EMERGENCY SITUATIONS OF NATURAL AND MAN-MADE NATURE

Проаналізовано управління як свідомий цілеспрямований впорядковуючий вплив суб'єкта управління на об'єкт, визначено, що соціальне управління має особливий об'єкт впливу – суспільні процеси, поведінку та діяльність людей. Головна особливість державного управління визначається тим, що його здійснює держава в особі її органів та посадових осіб, що не виключає делегування певних повноважень іншим суб'єктам. Сучасні погляди зарубіжних та вітчизняних науковців перебувають в руслі такого розуміння, хоч окремі автори намагаються деталізувати деякі сторони цього явища.

Наголошено на необхідності забезпечення безпеки громадян та зменшення збитків від стихійних лих та техногенних катастроф, що обумовлює теоретичне переосмислення змісту діяльності державних інституцій, спрямованих на зниження ризику надзвичайних ситуацій. Реалізація державної політики в сфері запобігання та реагування на надзвичайні ситуації, що за нинішніх умов зазвичай асоціюється з функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ), засвідчила наявність не лише певних здобутків, а й низки проблем. Наприклад, проблема зниження ризику надзвичайної ситуації, яка мала б об'єднати причетні до її вирішення різноманітні державні інституції, у діяльності

© Семенець-Орлова І., Щур Н., Сервецький І., 2023

переважної більшості з них або взагалі не враховується, або розглядається як другорядна. Це зумовлює необхідність пошуку шляхів розбудови організаційно-правових засад державного управління щодо зниження ризику надзвичайної ситуації, що, насамперед, визначає потребу у з'ясуванні сутності таких засад.

Ключові слова: *державне регулювання, управління, безпека, національна безпека, цивільний захист, надзвичайна ситуація.*

Management was analyzed as a conscious, purposeful, regulating influence of the subject of management on the object, it was determined that social management has a special object of influence – social processes, behavior and activities of people. The main feature of state administration is determined by the fact that it is carried out by the state in the person of its bodies and officials, which does not exclude the delegation of certain powers to other subjects. Modern views of foreign and domestic scientists are in line with this understanding, although some authors try to detail some aspects of this phenomenon.

The need to ensure the safety of citizens and reduce losses from natural disasters and man-made disasters is emphasized, which requires a theoretical rethinking of the content of the activities of state institutions aimed at reducing the risk of emergency situations. The implementation of the state policy in the field of prevention and response to emergency situations, which under current conditions is usually associated with the functioning of the unified state system of civil protection (hereinafter referred to as the Civil Protection System), proved the presence of not only certain achievements, but also a number of problems. For example, the problem of reducing the risk of an emergency situation, which should unite various state institutions involved in its solution, is either not taken into account at all or is considered secondary in the activities of the vast majority of them. This makes it necessary to find ways to develop the organizational and legal foundations of state administration to reduce the risk of an emergency situation, which, first of all, determines the need to clarify the essence of such foundations.

Key words: *government regulation, governance, security, national security, civil defense, emergency.*

Постановка проблеми. Розгляд змістовного навантаження поняття «організаційно-правові засади державного управління» доречно розпочати із з'ясування сутності «засад». При цьому необхідно звернутися до словника сучасної української мови, де слово «засади» тлумачиться як основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення чогось. Заслуговує на увагу позиція М. І. Шатернікова, який характеризує категорію «засада» як визначальність, основоположність, загальнотеоретичну важливість досліджуваного явища. Відтак засади державного управління можна визначити як основоположні принципи та правила, що спрямовують, організовують та регулюють вплив держави на суспільні процеси, поведінку та діяльність людей.

Аналіз останніх публікацій. Досить поширеним також є використання в науці державного управління терміна «організаційні засади». Зокрема, В.А. Яцук слушно розкриває поняття «організаційні засади» як сукупність організаційних інструментів, за допомогою яких досягається налагодження, упорядкування, приведення чогось у систему або досягається поставлена мета. Розвиваючи ці міркування під такими організаційними інструментами, які стосуються окремих сфер чи галузей державного управління, ми розуміємо управлінські рішення та засоби їх практичної реалізації, що визначають організаційну структуру, статус елементів цієї структури, характер взаємозв'язків між цими елементами, принципи, форми та способи її функціонування. Організаційні та правові засади, взаємодіючи між собою, постають як цілісний механізм, що забезпечує практичне здійснення державного управління у відповідній сфері (галузі).

Звертаючись до інтегрованого поняття «організаційно-правових засад державного управління» необхідно констатувати відчутний брак наукових напрацювань, де науковці надавали би визначення цьому поняттю. Прикладом може бути достатньо популярний навчальний посібник «Державне управління в Україні: організаційно-правові засади», де власне визначення предмету навчального курсу відсутнє.

Одна з небагатьох дослідників цього поняття, Н. В. Лукашук, формулює визначення «організаційно-правових засад державного управління» як цілісного системного управлінського явища на основі розгляду та виокремлення його окремих складових. Зокрема, авторка справедливо зазначає, що змістовно управлінська діяльність складається з певних правових форм (правовстановлення та правореалізація) та організаційних форм (організаційні дії та матеріально-технічні операції) [8].

Якщо правова форма, зазначає науковець, передбачає імперативність і формальну визначеність у волевиявленні суб'єкта управління, то організаційні форми рухомі, динамічні, передбачають зіставлення різноманітних точок зору, дискусії, пошуки компромісів, розгляд альтернативних варіантів, ліній поведінки для досягнення поставлених цілей. Через них матеріалізуються правові форми управління, функціонує механізм реалізації права [8].

Зазвичай під безпекою передбачається захищеність від зовнішніх воєнних загроз або ризиків для держави від внутрішніх загроз. Останнім часом традиційне поняття безпеки доповнилось іншими поняттями. До воєнних загроз приєдналися гібридні, інформаційні та кіберзагрози, небезпека тероризму, зростаючий ризик виникнення НС та небезпечних захворювань, що поєднуються з економічними, політичними, соціальними та екологічними ризиками.

За визначенням В. П. Горбуліна, безпека – це, відповідно, стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, а також довкілля в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Мета статті – здійснити концептуальний аналіз організаційно-правових засад державного регулювання цивільного захисту.

Виклад основного матеріалу. На методологічному рівні, як універсальне, пропонуємо таке визначення змісту безпеки: «безпека – це об'єкт всіх суспільних відносин, що визначається станом умов, здатністю, властивостями, комплексом організаційних, технічних та інших заходів, засобів, відсутністю неприпустимого, будь-якого ризику, множиною факторів, станом процесу (чи процесів), множиною нормованих властивостей, комплексом ознак у певній сфері (галузі, напрямі) життєдіяльності людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства».

Н.В. Лукашук слушно зазначає, що стійкість та довготривалість управлінських впливів у правовій формі забезпечуються передусім прийняттям нормативно-правових актів, які за своїми юридичними властивостями якраз і розраховані на тривале багаторазове застосування. Правоположення, викладені в таких актах, можна в широкому розумінні відносити до засадничих положень державного управління в певній галузі [8, с. 15–16]. Організаційні засади державного управління визначаються нею як положення-принципи, які втілюються в організаційній діяльності влади, а правові засади – як положення, які відображені в нормативно-правових актах. [8, с. 16].

Наше розуміння сутності зниження ризику надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру потребує співвіднесення «зниження ризику» із «надзвичайними ситуаціями природного і техногенного характеру».

У. Бек, автор поняття «суспільство ризику», розумів під цим поняттям модель сучасного світу та стверджував, що безпека в ньому стає одним із найважливіших благ.

Звертаючись до поняття «ризик», необхідно відзначити, що це поняття широко вживається в багатьох суспільних і природничих науках. Здебільшого ризик розуміється як поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій. Утім кожна з галузей науки має свій предмет і спрямованість дослідження ризику. Наприклад, виокремлюють політичний, економічний, соціальний, інформаційний та інші види ризику.

Законодавство у сфері цивільного захисту не визначає терміна «ризик». Це поняття законодавець встановив винятково щодо об'єктів підвищеної небезпеки (ОПН), де ризик визначається як ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території ОПН і/або за його межами.

Законодавством з питань державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності «ризик» визначається як «кількісна міра небезпеки, що враховує ймовірність виникнення негативних наслідків від здійснення господарської діяльності та можливий розмір втрат від них». Прийнятним ризиком вважається соціально, економічно, технічно і політично обґрунтований ризик, який не перевищує гранично допустимого рівня.

Попри те, що в теорії безпеки на міждисциплінарному рівні уніфікованого визначення поняття «ризик» досі не запропоновано, все більше дослідників розуміють ризик як кількісну міру безпеки або шкалу, за допомогою якої можна порівнювати між собою різні види загроз і визначати відповідний рівень безпеки, тобто міру захищеності. В.П. Горбулін та А.Б. Качинський цілком слушно пропонують тлумачити «ризик» як прогнозовану векторну величину збитку, що може виникати внаслідок ухвалення рішень в умовах невизначеності та реалізації загрози. Ризик, за обґрунтованим визначенням цих науковців, є кількісною мірою безпеки, що дорівнює добутку ймовірності реалізації даної загрози на ймовірність величини (величину) можливого збитку від неї.

Зауважимо, що в більш загальному плані ризик передбачає як негативні так і позитивні наслідки. Він є неодмінним супутником економічного розвитку. І якщо високий ризик визначає очікувані майбутні збитки, то критичне його зниження буде мати негативне значення з точки зору втрачених можливостей для розвитку. А отже, ризик можна визначити як рівень невизначеності результатів (негативних або позитивних) внаслідок обраної дії (або бездіяльності) [7, с. 22].

На нашу думку, більш ємким є визначення, надане ще у 2009 році В.П. Горбуліним та А.Б. Качинським: «Надзвичайна ситуація (далі – НС) – обставина на певній території, що склалася внаслідок аварії, небезпечного природного явища, катастрофи, стихійного лиха тощо, котрі можуть призвести або вже призвели до людських жертв, значних матеріальних і фінансових втрат, завдали шкоди здоров'ю людей або довкіллю, а також до порушення нормальних умов життєдіяльності людей».

Поняття «катастрофа» КЦЗУ визначається як велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків. Термін «катастрофа» зустрічається у визначенні поняття «небезпечна подія» у переліку таких подій поряд із аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією та епіфітотією. Так само у визначенні «надзвичайної ситуації» та у всьому тексті КЦЗУ термін «катастрофа» вживається у значенні небезпечної події, що за визначених умов спричиняє НС. Такий стан справ красномовно свідчить про те, що в українському законодавстві терміни «катастрофа» та «надзвичайна ситуація» не є синонімічними.

В офіційних міжнародних документах термін «*emergency*» (з англ. – надзвичайна ситуація) майже не зустрічається, позаяк термін «*disaster*» (з англ. – катастрофа) уживається незрівнянно частіше. Так наприклад, затверджена у 2017 році Генеральною Асамблеєю ООН [5] доповідь Міжурядової робочої групи експертів відкритого складу з індикаторів та термінології щодо зниження ризику катастроф [3] містить оновлений глосарій термінів щодо ЗРК (далі – Глосарій ООН), де термін «*emergency*» має явні ознаки другорядності, адже його визначення дається в анотації до терміна «*disaster*».

В той же час важливо наголосити, що у міжнародній термінології щодо ЗРК, «*disaster*» та «*emergency*» не розглядаються суто як події, а визначаються як певна сукупність наслідків небезпечних подій, включаючи суттєве погіршення умов життєдіяльності людей, інші негативні наслідки.

Термін «*disaster*» у Глосарії ООН визначається як серйозне *порушення* функціонування місцевої громади або суспільства в будь-якому масштабі *внаслідок небезпечної події*, що у поєднанні з умовами впливу, вразливості та потенціалу призводить до одного або декількох наслідків, таких як людські втрати, матеріальні, економічні та екологічні збитки і впливи [3].

Серед пояснень до цього терміна йдеться, що «*emergency*» іноді використовується як взаємозамінний із терміном «*disaster*», як, наприклад, в контексті біологічних та технологічних небезпек або НС у сфері охорони здоров'я, які, однак, можуть також стосуватися небезпечних подій, що не призводять до серйозних порушень функціонування суспільства [3].

У цьому контексті ще раз звернемося до Глосарію ООН. В анотації до терміна «*disaster*» зазначається, що наслідки катастрофи можуть бути миттєві і локальні, проте нерідко вони бувають масштабними і довготривалими. Наслідки можуть стати серйозним випробуванням або перевищити здатність місцевої громади чи суспільства подолати їх власними ресурсами, і тому потребуватимуть зовнішньої допомоги, яка може надходити від сусідніх структур або з джерел на національному чи міжнародному рівнях [5].

Отже, показник спроможності місцевої громади чи суспільства самотужки подолати наслідки небезпечної події і є основою для визначення (або не визначення) такої ситуації катастрофою. Останнє вказує на певну суб'єктивність такого рішення, тобто в кожному окремому випадку ця «серйозність» залежить від наявності на відповідному рівні необхідного потенціалу протидії катастрофам, а практично – від рішення конкретних посадових осіб щодо їх достатності.

Отже, той факт, що поняття «*disaster*» є більш вживаним на глобальному рівні виправданий з огляду на те, що допомога міжнародних структур, як правило, спрямовується країнам, які офіційно визнали недостатність власних сил для ліквідації наслідків катастрофічної події.

Таким чином, порівнюючи наведені у цьому підрозділі визначення слід дійти висновку, що найближчим українським відповідником поняття «*disaster*» є поняття «*надзвичайна ситуація*». І навпаки, використання в науці перекладу «*disaster*» як «*катастрофа*», на нашу думку, може призвести до плутанини у визначеннях цих понять [7, с. 33].

Висновки. Попередні узагальнення дають можливість стверджувати, що, принаймні, стосовно національних систем протидії природним і техногенним загрозам терміни «*disaster*» та «*надзвичайна ситуація*» можуть вживатися як тотожні, що є цілком справедливим для українського трактування останнього поняття.

Такий підхід знаходимо у деяких ратифікованих Верховною Радою України міжнародних угодах, наприклад, у Законі України «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про

співробітництво та взаємну допомогу в галузі попередження катастроф, стихійних лих, інших надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків, де катастрофи віднесено до надзвичайних ситуацій.

Тому, повертаючись до терміна «надзвичайна ситуація», враховуючи визначення, надані у вітчизняному законодавстві та наукових джерелах і виходячи із зазначеного вище авторського підходу, визначимо надзвичайну ситуацію як поєднання обставин, що за реалізації імовірних загроз напевно призведе до порушення нормальних умов життєдіяльності населення, втрат та збитків, кількісні значення яких характеризується ризиком.

Література:

1. Emergency Management Guide. Emergency Management System (ICS), US Coast Guard. Washington, okr. Columbia, 20593. 2001. 254 p.

2. Radchenko O., Kovach V., Radchenko O., Kriukov O., Sydorchuk L., Sharov P., Semenets-Orlova I. Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In E3S Web of Conferences, 2021, Vol. 280, p. 09024. EDP Sciences.

3. Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction. UNISDR, Geneva, Switzerland, 2016, 41 p. URL: https://www.preventionweb.net/files/50683_oiewgreportenglish.pdf, с. 13.

4. Report on global disasters: the role of information in disasters // International. Federation of the Red Cross and Red Crescent. Geneva, 2005. 40 p.

5. Resolution adopted by the General Assembly on 2 February 2017. United Nations, A/RES/71/276, 2017. URL: http://www.preventionweb.net/files/resolutions/N1702972_en.pdf

6. Semenets-Orlova I., Rodchenko L., Chernenko I., Druz O., Rudenko M., Poliuliakii, R. Requests for public information in the state Administration in situations of military operations. Ann. Fac. Der. U. Extremadura, 2022, 38, 249.

7. Кравченко Р. А. До визначення організаційно-правових засад державного управління зниженням ризику надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. Science Review. 2019. № 7 (24). С. 19–25.

8. Лукашук Н. В. Організаційно-правові засади державного управління у сфері енергоефективності України як предмет наукового осмислення. Збірник наукових праць НАДУ при Президентові України. К. : Вид-во НАДУ. 2018. Вип. 1. С. 11–26.

References:

1. Emergency Management Guide (2021). *Emergency Management System* (ICS), US Coast Guard. Washington, okr. Columbia, 20593. 254 p.

2. Radchenko, O., Kovach, V., Radchenko, O., Kriukov, O., Sydorchuk, L., Sharov, P., & Semenets-Orlova, I. (2021). Principles of natural capital preservation in the context of strategy of state environmental safety. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 280, p. 09024). EDP Sciences.

3. Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction (2016). UNISDR, Geneva, Switzerland, 41 p. Retrieved from https://www.preventionweb.net/files/50683_oiewgreportenglish.pdf, с. 13.

4. Report on global disasters: the role of information in disasters (2005), *International. Federation of the Red Cross and Red Crescent*. Geneva. 40 p.

5. Resolution adopted by the General Assembly on 2 February 2017 (2017). United Nations, A/RES/71/276, 2017. Retrieved from http://www.preventionweb.net/files/resolutions/N1702972_en.pdf

6. Semenets-Orlova, I., Rodchenko, L., Chernenko, I., Druz, O., Rudenko, M., & Poliuliakii, R. (2022). Requests for public information in the state Administration in situations of military operations. *Ann. Fac. Der. U. Extremadura*, *38*, 249.

7. Kravchenko, R. (2019). Do vyznachennia orhanizatsiino-pravovykh zasad derzhavnoho upravlinnia znyzhenniam ryzyku nadzvychainykh sytuatsii pryrodnoho i tekhnohennoho kharakteru [To determine the organizational and legal foundations of state management of reducing the risk of emergency situations of a natural and man-made nature]. Science Review. № 7 (24). S. 19–25. [in Ukrainian].

8. Lukashuk, N. (2018). Orhanizatsiino-pravovi zasady derzhavnoho upravlinnia u sferi enerhoefektyvnosti Ukrainy yak predmet naukovoho osmyslennia [Organizational and legal foundations of state administration in the field of energy efficiency of Ukraine as a subject of scientific understanding]. Zbirnyk naukovykh prats NADU pry Prezydentovi Ukrainy. K. : Vyd-vo NADU. Vyp. 1. S. 11–26. [in Ukrainian].

УДК 349.6
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-10

Наталія СИДОРЕНКО
доктор юридичних наук, професор кафедри управління та адміністрування,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, вул. Гагаріна, 26, м. Дніпро, Україна, 49000
ORCID: 0000-0003-4622-2779

Nataliia SYDORENKO
Doctor of Juridical Sciences, Professor, Department of Management and Administration, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 26, Gagarina str., Dnipro, Ukraine, 49000
ORCID: 0000-0003-4622-2779.

НОВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНИХ ОРГАНАХ

THE NEWEST TOOLS FOR COMBATING CORRUPTION IN STATE BODIES

Мета роботи. На сьогодні надзвичайно важливим завданням є аналіз сучасних тенденцій в державному управлінні, зокрема протидії корупції в державних органах. Головними науковими питаннями, на які спрямоване дане дослідження, стали: визначення ефективних методів використання цифрових технологій для зменшення корупційних ризиків та їх відмінність від традиційних; дослідження інструментів підвищення прозорості та відповідальності в державних структурах, як засіб протидії корупції. Методологія. У роботі корупцію у сфері державного управління, розглянуто за допомогою загальнонаукового діалектичного методу, де вона розкривається як динамічна багаторівнева категорія. Цей метод дозволяє провести аналіз механізму цифрових технологій та заходи щодо протидії корупції у державних органах, розглянути взаємозв'язки та вплив різних факторів на розвиток корупції. Формально-логічний метод застосовується для систематизації та класифікації корупційних явищ. Шляхом диференціації корупційних явищ на категорії можна краще розуміти структуру та особливості цього явища. Окрім того, формально-логічний метод сприяє визначенню логічних зв'язків між різними аспектами корупції, що робить можливим розробку ефективних стратегій її протидії. Застосування цих методологічних підходів показує, що дослідження корупції в сфері державного управління не може бути вивчене як просте явище. Її систематичне та комплексне вивчення дозволяє отримати глибоке розуміння проблем та визначити ефективні стратегії протидії. Окрім того, використання загальнонаукових методів надає науковій роботі обґрунтованість та об'єктивність, сприяючи розвитку наукового пізнання та формуванню практичних рекомендацій. Наукова новизна цього дослідження полягає у комплексному підході до аналізу проблеми корупції в державних органах та розробці стратегій протидії з використанням цифрових технологій. В статті ретельно розглянуто різні аспекти корупції, починаючи від її визначення як вагомого негативного фактору для національної безпеки та державного управління в Україні і закінчуючи позитивним впливом цифрових ініціатив на ефективність антикорупційних заходів. Важливим аспектом є розгляд інноваційних методів боротьби з корупцією, таких як цифрові державні послуги, краудсорсингові платформи, портали прозорості, штучний інтелект та технологія блокчейн.. Висновки. Таким чином, впровадження електронного уряду та інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій є важливими кроками у боротьбі з корупцією, але їх успішність залежить від різноманітних чинників, включаючи рівень цифровізації суспільства та активну участь громадян. Успіх у цій сфері вимагає комплексного підходу, який враховує технічні, соціальні та організаційні аспекти. Застосування цифрових ініціатив повинно супроводжуватися вирішенням глибших проблем, таких як формування ціннісних установок та організаційно-економічних основ корупційних проявів.

Ключові слова: *корупція, цифрові технології, державне управління, публічне управління, новітні інструменти, блокчейн, краудсорсинг.*

The purpose of the study is to analyze contemporary trends in public administration, particularly in combating corruption in governmental bodies. The main scientific questions addressed in this research include identifying effective methods of utilizing digital technologies to reduce corruption risks and exploring tools to enhance transparency and accountability in governmental structures as a means to counter corruption. Methodology. Corruption in the sphere of public administration is examined through a comprehensive dialectical method, revealing it as a dynamic multi-level category. The application of this method allows for the analysis of the mechanism of digital technologies and measures to combat corruption in governmental bodies, examining the interconnections and influences of various factors on corruption development. The formal-logical method is applied to systematize and classify corrupt phenomena, facilitating a better understanding of its structure and characteristics, and aiding in the development of effective anti-corruption strategies. The use of these methodological approaches demonstrates that the study of corruption in public administration cannot be simplified; its systematic and comprehensive examination

© Сидоренко Н., 2023

enables a deep understanding of the issues and the identification of effective counter-strategies. Scientific novelty. The scientific novelty of this research lies in the comprehensive approach to analyzing the problem of corruption in governmental bodies and developing counter-strategies using digital technologies. The article thoroughly examines various aspects of corruption, from defining it as a significant negative factor for national security and governance in Ukraine to highlighting the positive impact of digital initiatives on the effectiveness of anti-corruption measures. Conclusion. Thus, the implementation of e-government and the integration of information and communication technologies are crucial steps in combating corruption, but their success depends on various factors, including the level of societal digitization and active citizen participation. Success in this area requires a comprehensive approach that considers technical, social, and organizational aspects. The application of digital initiatives must be accompanied by addressing deeper issues, such as shaping values and addressing the organizational-economic foundations of corrupt practices.

Key words: *corruption, digital technologies, state management, public administration, innovative tools, blockchain, crowdsourcing.*

Вступ. На сьогодні корупція є масштабною проблемою, хоча світова спільнота не одразу усвідомила її руйнівні наслідки, тому міжнародні антикорупційні стандарти пройшли довгий шлях, заснований на численних корупційних скандалах та поступовому розумінні необхідності криміналізації корупції. Корупційні прояви деструктивно впливають на різні сфери життя суспільства, що дозволяє розглядати та оцінювати їх як таке явище, що відноситься до суспільно негативних факторів, які цілком здатні представляти дійсну, реальну загрозу для існуючої державної безпеки, яка детермінується деформаційними процесами, що відбуваються у цивільній правовій свідомості, формуванням та розвитком юридичних нігілістичних проявів, конфігурацією ментальності громадянської вразливості перед владними органами та перед злочинністю.

Причинами поширення даного деструктивного явища і проникнення його у всі сфери життя суспільства є як історичні, так і фінансові та культурні чинники. Проте упровадження цифрових технологій у соціально-економічні процеси країни дає для зазначеної проблеми нове бачення. Розвиток на основі інформаційно-комунікаційних технологій принципово нових механізмів державного управління дозволяє розробити раніше невідомі засоби протидії традиційним негативним явищам державного управління, у тому числі таким як бюрократичність, низька ефективність, корупційність.

Проблема основних передумов, обставин, причин, які дозволяють розвиватися корупції у різних сферах суспільства, засад та основних заходів запобігання корупції активно дискутується впродовж тривалого часу. Базові фундаментальні основи цієї проблематики в Україні були закладені Сидоренко Н., Гаращук В., Мухатаєв А., Морозов Я., Сахань О., Гулак О., Курило В., Дубчак Л., К. Жданюк, А. Іваниця, К. Сімаков, В. Валіна, В. Лауніконіс, М. Будовій.

Так, Сидоренко Н. у своїй статті «Сутність поняття політичної корупції та її небезпеки в Україні» ґрунтовно розглядає ключові аспекти політичної корупції та ефективність використання електронного урядування та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у боротьбі з цим явищем в умовах світового тренду до підвищення прозорості в сфері публічної служби (Сидоренко, 2016, с. 72).

У своїх дослідженнях автори зосереджуються на аналізі сутності політичної корупції в українському контексті та виявленні її потенційних небезпек. Вони також розглядають роль та вплив електронного урядування та ІКТ на зменшення ризиків корупції в публічному секторі, дотримуючись світових тенденцій у забезпеченні прозорості в управлінні.

Ці статті становлять важливий внесок у розуміння проблеми корупції в Україні та висвітлення можливостей та викликів, які виникають при впровадженні електронного урядування для боротьби з корупцією в публічній службі.

Важливим у вивченні даного питання є теоретичні напрацювання групи вітчизняних авторів Гаращук В. та Мухатаєв А., які у своїй монографії «Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні» розглядають базисні аспекти цієї проблеми. Автори глибоко аналізують різні аспекти та причини корупції в Україні, розглядають фактори корупційних ризиків та можливості попередження корупційних проявів у державному управлінні (Сахан, Морозов, 2021, с. 160).

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, багато питань з даної теми наразі залишаються дискусійними.

Метою статті є аналіз сучасних тенденцій в державному управлінні, зокрема протидії корупції в державних органах. Головними науковими питаннями, на які спрямоване дане дослідження стали: визначення ефективних методів використання цифрових технологій для зменшення корупційних ризиків та їх відмінність від традиційних; дослідження інструментів підвищення прозорості та відповідальності в державних структурах, як засіб протидії корупції.

Механізми цифрових технологій та заходи щодо протидії корупції у державних органах. Під державними органами (публічною службою) розуміється діяльність уряду для людей, що живуть у межах території власної юрисдикції, яка реалізовується безпосередньо через державний сектор (Сидоренко, 2016, с. 73).

Розглядаючи механізми цифрових технологій та заходи щодо протидії корупції у державних органах, слід передусім мати на увазі, що корупція була й залишається однією з головних проблем сучасного глобального світу. Для України корупція є одним із негативних факторів, який серйозно підриває фундаменти системи національної безпеки, органів державного управління та місцевого самоврядування (Кравченко, Роговенко, 2023; Шевченко, Копитко, Захаров, 2023).

Інноваційні технології у світовій практиці публічного управління вже довели свою ефективність. Також можна відзначити спрощену взаємодію органів публічної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів між собою та з громадянами за допомогою новітніх цифрових інструментів. У загальному, цифровізація державного управління сприяє вирішенню актуальних проблемних питань. Проте цифрова трансформація сфери державного управління представляє й певні загрози – кіберзагрози, що може завдати суттєвій шкоді національній безпеці держави (Карпенко, Кудлінська, Кузнецова, 2021, с. 98). Тому актуальним стає формування найбільш ефективного використання цифрових ресурсів з умовою максимального отримання користі. У зв'язку з цим є доцільним дослідження новітніх інструментів цифрових практик у сфері протидії корупції.

У контексті боротьби з корупцією та удосконалення державного управління, акцент робиться на впровадженні сучасних цифрових ініціатив, що спрямовані на підвищення прозорості, відкритості та відповідальності державних структур.

Основу корупції становлять умови, пов'язані з аполітичністю населення, прорахунками у формуванні ціннісних установок представників держапарату, у функціонуванні моделі розподілу в суспільстві матеріальних благ, підстави, які неможливо усунути з допомогою цифровізації. Тому для того, щоб успішно боротися з корупцією як явищем системного характеру, потрібно не тільки забезпечувати ефективну реалізацію каральної функції, але в першу чергу усувати організаційно-економічні основи корупційних проявів.

Антикорупційна інфраструктура існує у кожній країні світу. Однак у різних країнах його структура, вплив влади, методи роботи та відповідальність за корупційні правопорушення є різними. Це залежить від рівня сприйняття корупції в країні, ступеня залучення громадськості до роботи антикорупційних органів та, зокрема, рівня цифровізації низки процесів у державі.

Основними принципами, на яких уряди ґрунтують свою боротьбу з корупцією, є:

– прозорість громадської сфери;

– контроль за фінансуванням політичної діяльності;

– особиста громадянська активність.

Всі ці принципи зможуть ефективно працювати лише за умови цифровізації окремих процесів. Країни, які є лідерами у розвитку ІТ-технологій, давно упровадили електронні реєстри, електронний уряд, електронний суд. Їхня ефективність уже доведена.

Інноваційний компонент публічного управління процесами протидії корупції можливий в сучасних реаліях у вигляді модернізації способів надання інформації громадянам та посиленні здатності громадян протистояти корупції.

Накопичений досвід показує, що ухвалення антикорупційного законодавства та запуск антикорупційної інфраструктури недостатні для ефективного функціонування антикорупційної системи. Разом з факторами впливу влади та рівнем компетентності співробітників антикорупційних структур такі структури працюють більш ефективно, коли вони залучають ІТ-технології, що їх обробляють. Великі обсяги даних, що надають послуги з публічного інформування про успішні справи органу, дозволяють отримувати повідомлення про корупційні правопорушення тощо.

Через офіційні сайти та соціальні мережі антикорупційні органи по всьому світу проводять просвітницьку роботу з населенням та організовують онлайн-тренінги державних службовців. Інформаційні технології мають значний вплив на забезпечення ефективної роботи з інформаторами, оскільки в цій частині необхідно забезпечити надійний захист каналів зв'язку, анонімність користувача та водночас ефективну комунікацію для перевірки отриманої інформації.

Новітні інструменти антикорупційних заходів на базі інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології є потужним інструментом у боротьбі з корупцією, сприяючи створенню прозорих, відкритих та ефективних механізмів управління, які у перспективі можуть

підвищувати довіру громадян до державних інституцій і зміцненню правової держави.

Можна виділити такі новітні інструменти антикорупційних заходів на базі інформаційно-комунікаційних технологій:

– цифрові державні послуги та електронний уряд;

– краудсорсингові платформи;

– портали прозорості та великі дані;

– штучний інтелект;

– DLT та блокчейн (Гаращук, Мухатаєв, 2010; Сахан, Морозов, 2021).

Під терміном «електронний уряд (держава)» розуміється використання органами державної влади інформаційно-комунікаційних технологій, ядром яких є Інтернет. Для регулювання цього процесу у юриспруденції формулюється державно-правова концепція використання інформаційних технологій у державному управлінні. Під «цифровим урядом» розуміється нова форма державного управління, що діє на основі цифрових технологій, ядром яких є наскрізні цифрові технології. (Гулак, Курило, Дубчак, 2021 с. 197).

У сфері взаємодії громадян та органів державної влади перехід на дистанційну цифрову форму комунікації, надання цієї комунікації знеособленого та технічно аналізованого характеру (закриті переліки документів, фіксація строків надання публічних послуг, жорстко фіксований алгоритм дій громадян та посадових осіб осіб) свідчить про зниження кількості корупційних дій держслужбовцями, які раніше провокувалися за допомогою збільшення часових та документаційних витрат громадян (Жданюк, Іваниця, 2021; Сімаков, Валіна, Лауніконіс, Будовий, 2021; Бойко, 2023). Також система надання державних та муніципальних послуг, функцій в електронному вигляді дозволяє забезпечити автоматизований державний контроль за їхньою ефективною реалізацією, сформувати систему зворотного зв'язку у вигляді соціальних оцінок якості надання громадських послуг їх споживачем.

Слід зазначити, що запровадження інноваційних технологій у сферу протидії корупції вимагає не лише технічної підготовки та впровадження новітніх інструментів, але й врахування різноманітних факторів, що впливають на успішність таких заходів. Одним із ключових факторів є рівень цифрової готовності суспільства та його здатність адаптуватися до нових технологій.

Висновки. Корупція залишається актуальною проблемою національного та глобального масштабу, й Україна не є винятком. Запровадження електронного уряду та інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в управлінські процеси вважаються міжнародною практикою для досягнення прозорості та подолання корупції. Проте успішність цих заходів залежить від рівня цифровізації, активності громадськості та інших факторів. Електронні сервіси, краудсорсинг, портали прозорості та використання інтелектуальних технологій є інноваційними засобами в боротьбі з корупцією, але важливо пам'ятати, що цифрові ініціативи повинні супроводжуватися вирішенням глибших проблем, таких як формування ціннісних установок та організаційно-економічних основ корупційних проявів. Таким чином, упровадження інновацій у сферу протидії корупції вимагає комплексного підходу та урахування всіх аспектів, починаючи від технічної готовності суспільства і закінчуючи активною участю громадян у процесі боротьби з цим негативним явищем.

Література:

1. Сидоренко, Н. С. Інтерпретація поняття «публічна служба» з урахуванням зарубіжного досвіду. *Аспекти публічного управління*. 2016. 4 (9–10), 71–77. doi: https://doi.org/10.15421/152016852

2. Сахан, О., Морозов, Я. Правові та організаційні засади запобігання корупції у сфері публічного управління України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, 2021. 4, 158–178. DOI: https://doi.org/10.21564/2663-5704.51.242013

3. Кравченко, І. О., Роговенко, О. В. Контроль – як правовий інструмент у боротьбі з корупцією в умовах сталого розвитку громад. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права – Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. (36), 505–511. doi: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10342360.

4. Шевченко, Н., Копитко, М., & Захаров, О. Роль міжнародної співпраці державних органів у сфері зниження та управління рівнем корупції в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК» – Scientific Notes of «KROK» University*. 2023. 3(71), 38–45. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-71-38-45

5. Карпенко, О. О., Кудлінська К. О., К., Кузнецова Є. Запобігання та протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. 1, 97–103. doi: 10.32702/2306-6814.2021.1.97

6. Гаращук, В. М., Мухатаєв, В. М. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. Харків: Право. 2010. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2011/Garashuk_2010.pdf (дата звернення 01.02.2024).

7. Сахан, О., Морозов, Я. Правові та організаційні засади запобігання корупції у сфері публічного управління України. *Вісник Національного університету імені Ярослава Мудрого*. 2021. 4, 158–178. DOI: https://doi.org/10.21564/2663-5704.51.242013.

8. Гулак, О. В., Курило, В. І., Дубчак, Л. М. До питання про шляхи подолання корупції в Україні. *Право та державне управління*. 2021. 1, 196–201. DOI: https://doi.org/10.32840/pdu.2021.1.29

9. Жданюк, К., Іваниця, А. Корупція як один із злочинів в діяльності публічної влади. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри: Четверта Міжнародна науково-практична конференція (Суми, 23 квітня 2020 року).* Суми: СНАУ. 2021. с. 14–18.

10. Сімаков, К. І., Валіна, В. Г., Лауніконіс, В. П., Будовий, М. Ю. Особливості державного управління в умовах цифрової трансформації України. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. 1, 179–185. DOI: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1(63)-179-185 [Українською мовою].

11. Бойко, Л. Сутність та особливості застосування цифрових інструментів владно-громадської взаємодії. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. 9 (15), 167–180. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-167-180

References:

1. Sidorenko, N. S. (2016). Interpretatsiia poniattia «publichna sluzhba» z urakhuvanniam zarubizhnoho dosvidu [Interpretation of the concept of «public service» with consideration for foreign experience]. *Aspekty publichnoho upravlinnia – The aspects of public administration*, 4 (9–10), 71–77. doi: https://doi.org/10.15421/152016852 [in Ukrainian].

2. Sakhan, O. & Morozov, Ya. (2021). Pravovi ta orhanizatsiini zasady zapobihannia koruptsii u sferi publichnoho upravlinnia Ukrainy [Legal and organizational principles of prevention of corruption in the field of public administration of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho – The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University*, 4, 158–178. DOI: https://doi.org/10.21564/2663-5704.51.242013 [in Ukrainian].

3. Kravchenko, I. O., & Rohovenko, O. V. (2023). Kontrol – yak pravovyi instrument u borotbi z koruptsiieiu v umovakh staloho rozvytku hromad [Control – as a legal tool in fighting corruption in the conditions of sustainable development of communities]. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava – *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, (36), 505–511. doi: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10342360 [in Ukrainian].

4. Shevchenko, N., Kopytko, M., & Zakharov, O. (2023). Rol mizhnarodnoi spivpratsi derzhavnykh orhaniv u sferi znyzhennia ta upravlinnia rivnem koruptsii v Ukraini [The role of international cooperation of public authorities in reducing and managing corruption in Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Scientific Notes of «KROK» University*, 3(71), 38–45. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-71-38-45 [in Ukrainian].

5. Karpenko, O. O., Kudlinska K. O., K., & Kuznetsova Ye. (2021). Zapobihannia ta protydiia koruptsii v derzhavnykh orhanakh ta orhanakh mistsevoho samovriaduvannia. [Preventing and combating corruption in state and local government bodies]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 1, 97–103 doi: 10.32702/2306-6814.2021.1.97 [in Ukrainian].

6. Harashchuk, V. M. & Mukhataiev, V. M. (2010). Aktualni problemy borotby z koruptsiieiu v Ukraini [Actual problems of combating corruption in Ukraine]. Khakriv: Pravo. Retrieved from https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2011/Garashuk_2010.pdf [in Ukrainian].

7. Sakhan, O. & Morozov, Ya. (2021). Pravovi ta orhanizatsiini zasady zapobihannia koruptsii u sferi publichnoho upravlinnia Ukrainy [Legal and organizational principles of prevention of corruption in the field of public administration of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho – The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University*, 4, 158–178. DOI: https://doi.org/10.21564/2663-5704.51.242013 [in Ukrainian].

8. Hulak, O. V., Kurylo, V. I. & Dubchak, L. M. (2021). Do pytannia pro shliakhy podolannia koruptsii v Ukraini [On issues on the ways of overcoming corruption in Ukraine]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and Public Administration*, 1, 196–201. DOI: https://doi.org/10.32840/pdu.2021.1.29 [in Ukrainian].

9. Zhdaniuk, K. & Ivanytsia, A. (2021). Koruptsiia yak odyn iz zlochyniv v diialnosti publichnoi vlady [Corruption as one of the crimes in the activity of public authorities]. Proceedings from: *Aktualni pytannia yurysprudentsii: teoretychnyi ta praktychnyi vymiry: Chetverta Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (Sumy, 23 kvitnia 2020 roku) – Current Issues of Jurisprudence: Theoretical and Practical Dimensions: Fourth International Scientific and Practical Conference (Sumy, April 23, 2020),* (pp. 14–18). Sumy: SNAU. [in Ukrainian].

10. Simakov, K. I., Valina, V. H., Launikonis, V. P. & Budovii, M. Yu. (2021). Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia v umovakh tsyfrovoi transformatsii Ukrainy [Features of Public Administration in the Conditions of Digital Transformation of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1, 179–185. DOI: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-1(63)-179-185 [in Ukrainian].

11. Boiko, L. (2023). Sutnist ta osoblyvosti zastosuvannia tsyfrovykh instrumentiv vladno-hromadskoi vzaiemodii [The essence and features of the use of digital tools of government-public interaction]. *Aktualni pytannia u suchasnii nautsi – Current issues in modern science*, 9 (15), 167–180. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-167-180 [in Ukrainian].

УДК 327.73.477
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-11

Vladyslav FARAPONOV
Head of the Board, Institute of American Studies, 41, Chornovola str., Kyiv, Ukraine, 01135
ORCID: 0009-0006-0418-7855

Владислав ФАРАПОНОВ
Голова правління ГО «Інститут Американістики», вул. Чорновола, 41, м. Київ, Україна, 01135
ORCID: 0009-0006-0418-7855

ROLE OF THE HOUSE SPEAKER IN DETERMINING U.S. POLICY PRIORITIES

РОЛЬ СПІКЕРА ПАЛАТИ ПРЕДСТАВНИКІВ У ВИЗНАЧЕННІ ПРІОРИТЕТІВ ПОЛІТИКИ США

In the intricate matrix of American governance, the House Speaker emerges as a pivotal figure, particularly in policy formulation, an area traditionally dominated by the Executive. This article explores the Speaker's evolving role within the U.S. political framework, mainly focusing on policy prerogatives. Through discourse analysis, it sheds light on the historical dynamics and contemporary implications of the Speaker's influence, challenging the conventional dichotomy between the legislative and executive branches outlined in traditional American political discourse. Historically, the Speaker's role was perceived as confined primarily to the House of Representatives's legislative functions and internal governance. However, this study contends that the Speaker's influence extends significantly into policy, which has traditionally been dominated by the Presidency. This article traces the evolution of the Speaker's role by dissecting historical transitions from the era of speakers such as Henry Clay to the complex political landscapes of the 21st century, which are characterized by increased Speaker visibility and authority. This transformation is crucial for understanding the current dynamics of U.S. policy-making, especially in light of the recent political upheavals and the historical events surrounding the elections and tenures of speakers such as Kevin McCarthy and Mike Johnson. This study delves into the strategic interplay between the House of Representatives and the White House, underlining the Speaker's instrumental role in setting the legislative agenda and framing the policy debate. The analysis is grounded in the nuances of the American constitutional framework, which envisages a balance of power but has been subject to varying interpretations and implementations over time. The study meticulously examines the power of the purse, the legislative branch's prerogative to declare war, and its authority over international trade and immigration, illustrating how these powers give Congress, spearheaded by the Speaker, a significant stake in foreign policy. The implications of this expanded role are profound. The Speaker's ability to shape foreign policy through legislative priorities, committee assignments, and agenda-setting reveals a significant shift toward a more pronounced legislative footprint in global affairs. This shift prompts a reevaluation of the traditional presidential control over foreign policy. It suggests a gradual but discernible movement towards a more balanced distribution of power that reflects the original intentions of the framers of the Constitution. The findings of this study are instrumental for policymakers, scholars, and practitioners engaged in American politics and international relations. It advocates for an enhanced scholarly focus on the legislative dimension of U.S. policy determination. It urges a more collaborative inter-branch dialogue to foster a coherent, balanced, and effective policy framework. This comprehensive analysis enriches the academic discourse on American political dynamics and offers practical insights for navigating the complex interplay of domestic politics and international relations in the 21st century.

Key words: *United States Congress, Speaker, House of Representatives, American foreign policy, legislative agenda.*

У складній структурі американського врядування Спікер Палати представників займає ключове місце, зокрема в процесі формулювання політики – аспекті, який традиційно контролюється виконавчою гілкою влади. Ця стаття досліджує еволюцію ролі Спікера в контексті політичної системи США, головним чином зосереджуючись на формуванні політичної прерогативи. Через дискурс-аналіз стаття висвітлює історичні динаміки та сучасні наслідки впливу ролі Спікера Палати представників, викликаючи сумніви щодо традиційного дихотомічного поділу між законодавчою та виконавчою гілками влади, який окреслений в традиційному американському політичному дискурсі. Історично склалося так, що роль Спікера сприймалася як така, що обмежується законодавчими функціями та внутрішнім управлінням Палати представників. Проте це дослідження стверджує, що вплив Спікера суттєво простягається в область формулювання політики, яка традиційно перебувала під домінуванням Білого дому. Стаття відстежує еволюцію ролі Спікера, аналізуючи історичні переходи від епохи таких спікерів, як Генрі Клей, до складних політичних ландшафтів 21-го століття, які характеризуються зростанням видимості та авторитетом Спікера. Ця трансформація є вирішальною для розуміння поточної динаміки формування політики в США, особливо у світлі недавніх політичних потрясінь та історичних подій, пов'язаних з виборами та термінами повноважень таких спікерів, як Кевін Маккарті та Майк Джонсон. Це дослідження поглиблюється в

© Faraponov V., 2023

стратегічну взаємодію між Палатою представників та Білим домом, підкреслюючи інструментальну роль Спікера у встановленні законодавчого порядку денного та формуванні політичних дебатів. Аналіз базується на нюансах американського конституційного устрою, який передбачає баланс влади, але зазнав різних інтерпретацій та імплементацій з часом. У дослідженні ретельно розглядається «влада щодо виділення коштів», прерогатива законодавчої гілки оголошувати війну та її повноваження щодо міжнародної торгівлі та імміграції, ілюструючи, як ці повноваження надають Конгресу на чолі зі Спікером значний вплив на зовнішню політику. Наслідки цієї розширеної ролі є глибокими. Здатність Спікера формувати зовнішню політику через законодавчі пріоритети, призначення комітетів і встановлення порядку денного свідчить про значний зсув до більш помітного законодавчого впливу у зовнішній політиці США. Цей зсув спонукає до переоцінки традиційного президентського контролю над зовнішньою політикою, вказуючи на поступовий, але відчутний перехід до більш збалансованого розподілу влади, що відображає первісні наміри засновників Конституції. Висновки цього дослідження є корисними для політиків, вчених та практиків, які працюють у сфері американської політики та міжнародних відносин. Воно закликає до посилення наукового зосередження на законодавчому вимірі визначення політики США та спонукає до більш міжгалузевого діалогу з метою сприяння злагодженій, збалансованій та ефективній політичній структурі. Цей аналіз збагачує академічний дискурс з американської політичної динаміки та пропонує практичні рекомендації для орієнтації у складній взаємодії внутрішньої політики та міжнародних відносин у 21-му столітті.

Ключові слова: *Конгрес США, Спікер, Палата представників, Американська зовнішня політика, законодавчий порядок денний*

Problem statement. Franklin Delano Roosevelt, one of the most popular U.S. presidents, stated that the U.S. The Constitution puts the American President in a position to propose while Congress has to dispose [12].

However, conventional wisdom and empirical evidence demonstrate that this was irrelevant by the end of the first quarter of the 21st century. It is clear that the U.S. president's authority has been significantly strengthened since the 9/11 tragedy. Since then, two Republican and two Democratic presidents have taken office, with all four emphasizing the importance of policy determination, a key sphere of competence. In the fall of 2023, the House Speaker was ousted for the first time in American history, while the same Speaker was appointed for a record-breaking 15th time. That tendency ultimately posed another essential question: how influential is the speaker in general, and what role does the Speaker play in determining U.S. policy priorities?

Analysis of Research and Publications. The Speaker's powers have received increased attention every time Congress debates its limits of policy power in competition with the executive branch. The academic landscape concerning the role of the House Speaker in shaping U.S. policies is rich and complex, with scholars increasingly recognizing the Speaker's evolving influence beyond mere legislative functions. This analysis begins with examining historical perspectives, focusing notably on the tenures of early Speakers such as Henry Clay, whom D. Peart characterizes as the archetype of modern speakership due to his proactive approach to legislative processes between 1811 and 1825. This period marks the initial shift from a ceremonial role to one of significant political influence, laying the groundwork for understanding the Speaker's evolving prerogatives in U.S. governance.

Further scholarly work, such as that by Clark and Wright, delves into the transformation of the speakership during Thomas O'Neill's tenure from 1977 to 1987, underscoring a period of significant transition in which the Speaker began to assert greater institutional prerogatives [3]. This shift is pivotal for understanding the contemporary dynamics of the Speaker's role, particularly in the domain of foreign policy, where legislative and executive powers frequently intersect and compete. The scholarly discourse around these issues is varied, with researchers like Masters and the team of Wallner, Burgat, Marcum, and Fisher analyzing this legislative-executive tussle's constitutional and historical foundations. They point out that the U.S. The Constitution's vagueness regarding foreign policy authority has fostered an ongoing power struggle, famously described as an «invitation to struggle» by Masters.

Within this context, the Speaker's position is increasingly important, intertwined with Congressional powers such as the power of the purse, war declarations, and regulatory authority over international trade and immigration. These aspects, thoroughly explored in the works of Carter and Scott, position the Speaker not only as a legislative leader but also as a central figure in the foreign policy domain [1]. The concept of «U.S. foreign policy entrepreneurs» further highlights the Speaker's potential to initiate and influence foreign policy discussions and legislation.

Contemporary scholarship, however, points to a gap in the literature regarding the specific impact of the Speaker on U.S. policy initiatives. While leadership skills and party politics have been extensively analyzed, less attention has been given to how these factors translate into foreign policy influence. This article seeks to fill that gap by thoroughly examining the Speaker's role in

foreign policy, grounded in qualitative discourse analysis and a post-structuralist theoretical framework that recognizes the interplay between institutional authority and individual agency.

Primary purpose. The core objective of this article is to dissect and understand the unique role of the Speaker of the House of Representatives, especially in the context of U.S. foreign policy, a domain traditionally under executive sway. This research is particularly timely, given recent political events highlighting the Speaker's burgeoning influence beyond domestic legislative confines. The analysis seeks to unravel the mechanisms through which the Speaker impacts foreign policy decisions, thereby challenging conventional separation-of-powers doctrine and underscoring the evolving nature of legislative leadership in shaping international relations. Furthermore, this study aims to elucidate the strategic interactions between the Speaker, the presidency, and other key governmental actors, offering insights into the balance of power and inter-branch dynamics. Concentrating on the Speaker's engagement with foreign policy, this article aspires to provide a nuanced understanding of contemporary American political structures and their implications on global diplomacy, contributing significantly to political science and legislative leadership discourse.

Novelty of Research. The article attempts to analyze specifics of the responsibilities of the U.S. House Speaker, including the agenda-setting dimension and ultimate impact on U.S. policies in the 21st century. The vast majority of the recent studies on speakership, both in the House of Representatives and in the states' houses, have concentrated mainly on the leadership skills of the speakers. In addition, recent U.S. and international scholarship has focused on presumptions and paradigms of the collective action theory, new institutionalism, and principal-agent theories. At the same time, the speakership power has gained little attention in determining U.S. policy initiatives in particular.

Research design and methods. This article primarily uses qualitative methods, so I apply discourse analysis as the central method. In terms of theoretical paradigm, I adopt the postmodern or post-structuralist paradigm as it allows me to trace Speakership both in terms of agency, which is the House of Representatives in the U.S. Congress, and the Speaker's free will regarding the ability to influence Congress' decision-making process. Using that method and paradigm distinguishes this article from other literature that delves into various concepts of majority-party leadership power through Conditional Party Government, collective action theory, new institutionalism, and principal-agent theory [10].

The main text of the article. The U.S. House Speaker is both a well-researched issue and a relatively new area of interest at the same time. The dramatic events of the 118th Congressional session in 2023 will be the central breaking point in U.S. politics regarding speakership. First, Congressman Kevin McCarthy of 2007–2023 (R-CA-23) was elected only on the 15th attempt during the first day of the Congressional session. He was later ousted from his post after the government shutdown was averted in the fall of 2023. The next speaker, Mike Johnson, was elected after another three attempts. These recent difficulties regarding the House's inability to elect a Speaker have once again reaffirmed the need to study the measures of Speaker's predominance to understand how influential the leading position is in the House of Representatives. In particular, this article will concentrate on the Speaker's role in determining U.S. foreign policy priorities.

It is essential to stress that one cannot discuss the role of the House Speaker with no mention of the Congress-White House competition over foreign policy predominance. This article acknowledges that the Constitution sets this clause in advance, paving the way for further debate over who has the final say in foreign affairs. Masters highlights that this notion in the Constitution was «an invitation to struggle for the privilege of directing American foreign policy» [9]. Part of the reason was that the founding fathers did not specify which executive or legislative branch should lead in the foreign policy sphere [1]. Delegates at the Federal Convention in 1787, which adopted the U.S. The Constitution, known as the Great Compromise, wanted to empower the national government in foreign policy while not abusing its powers [12].

Regarding the Speaker, his/her chances to shape U.S. foreign policy are also inextricably linked to the Congressional role in influencing American foreign policy in general. At the same time, many scholars acknowledge that, despite a frequent shift toward more «presidential control» of foreign policy, it will ultimately shift back to Congress [11].

Some scholars call it a legislative Vesting Clause, enshrined in Article I, section 1 of the American Constitution. They claim that Congress has used this power to impose «a fabric of restraints, restrictions» to deter presidential initiatives in foreign policymaking. On the contrary, the Spending Clause, enshrined in Article I, section 8, clause 1 of the Constitution, grants the U.S. Congress the sole authority to

raise revenue «to pay the debts and provide for the common defense and general welfare of the United States» [12].

Given the existing literature, I believe that the Congressional role in the determination of foreign policy priorities can be perceived in three major dimensions:

The so-called power of the purse refers to appropriating federal funds and all Congress capabilities related to the right to adopt legislative acts [7].

An extraordinary power to declare war, to raise and support armies, to provide and maintain a navy to regulate land and naval forces, and to organize, arm, discipline, and call forth the militia; these powers over war are designed to balance and oversee the president's commander-in-chief role.

Article I, Section 8 of the Constitution also grants Congress powers over international trade, immigration, piracy, and a few other powers, including the right to make all laws necessary and proper for executing the foregoing powers [1]. When discussing the congressional dimension of foreign policy, one of the most important topics is speakership. Carter and Scott even devised a special term for the domestic American actors involved in foreign policy, «U.S. foreign policy entrepreneurs». They conceptualize this term as members of Congress who initiate action on foreign policy issues, hinting at real actions, such as sponsoring a bill or a resolution, and legislative assertiveness, which means providing no support to the bill or ignoring a vote [1]. Speakers, in particular, may perform all of the above. Therefore, it is essential to define the responsibilities of the House Speaker. This article does not focus on leadership styles, but it considers party politics in America through speakership lenses, attempting to explain the unique nature and role of speakership in the 21st century. As M. Green mentions, there are five tactics the speaker can use to influence the legislation being debated on the House floor. First, he/she can label a bill as a part measure or a party policy. Second, the Speaker trades scarce benefits for votes, hinting at his influence in Congress and relationship with the Administration [6]. Third, he/she can lobby lawmakers to vote personally. Fourth, deliver floor statements that clearly define his/her position. Fifth, extend or limit the time specified for voting on the bill [5]. Speakership transformed over time, and many scholars claim that Henry Clay, the seventh House Speaker who intermittently held the post from 1811 to 1825, was the first true Speaker in today's sense. Thus, it may be regarded as an institution's start of the speakership development [11].

The first attempt to analyze it occurred in the late 19th and early 20th centuries. Chiu mentions that the first sessions of Congress after 1789 allowed for the highlighting of several dimensions of a Speaker, thereby enhancing their position threefold. In particular, the three dimensions include 1) the presiding officer of the House, 2) the titular leader of the party in the lower chamber of Congress, and 3) an individual member of the House [2]. That perception largely corresponds to Peart's notion of the Speaker as an "impartial moderator" who serves primarily ceremonially, akin to a referee with no real authority [11]. However, it has become entrenched in speakership-related scholarship that the institutional development of Congress also contributed to the evolution of the speaker's role.

As the Speaker of the House has usually been elected by a majority of the roll call vote, with only seven times less than a majority of the entire membership of the House since 1913, one can conclude that the Speaker should be first and foremost considered as a leader of the majority [4]. The actual power of the Speaker as the leader of the chamber has been transformed over time. Green argues that there are several periods in the modern history of the U.S. Congress: pre-reform, reform, and post-reform periods of the Congress operation that directly impacted the Speakership's ability to influence the legislative outcome in the House [5]. Thus, the literature suggests that after the 1970s, the Speakership has gained a maximum of its current capacities.

Several lines assess the impact of the Speaker's office.

He/she is in charge of legislative priorities, determining committee assignments, accommodating members' requests, and, through the Rules Committee (discussed below), the agenda of the House as a whole [5].

The Speaker is the chief negotiator when it comes to seeking compromise with the opposing party or with the leadership of the upper chamber, the Senate.

Speakers have a unique ability to centralize power using party leadership position, like Newt Gingrich did with the Speaker's chair by pursuing amendments in Congress that diminish the autonomy of committees [5].

The Speaker decides which bills are heard in committees and which make it to the floor for votes [8].

I consider the Speaker's role to be in three dimensions: First, as the majority leader. Second, as the third person in line to the presidency, thus, more of an institution than a political personality; second, ally or an opponent of the incumbent

administration. Many U.S. political scientists point out the exceptional leadership skills of the Speaker. However, the literature demonstrates that the President receives far more media coverage and attention. Thus, it could be argued that among all members of Congress, the House Speaker is the central figure [8].

That's why specifying four primary legislative leadership tactics supporting the goal-driven leadership theory is essential:

1. Effective leadership is characterized by pursuing various objectives beyond merely retaining one's position, including the Speakership's policy initiatives and duties, like supporting the presidential party or the entire House.

2. Leadership often reflects a mix of goals regarding Speakership, such as re-election and aiding or harming the presidential party, demonstrating the ability to balance competing different objectives for broader legislative success.

3. The most common motivation for leadership actions is the desire to stay in power.

4. Leadership tends to be influenced more by the importance of issues than party division. Leaders are willing to navigate party opposition to achieve significant policy goals, highlighting their strategic approach to enhance the party's collective electoral status and enacting key policies [6].

Furthermore, it has become a part of historical institutionalism that shows that Speakership is an influential part of American politics, given that the Speaker is chosen mainly from the majority party. It's become a common practice, rather than set in the Constitution, to cite the leadership of the Speaker in terms.

Implications of the Evolved Role of the Speaker in US Politics and Policy Formulation. It is important to note that the position of the Speaker has evolved. Still, in the first part of the 21st century, Speakership has emerged as a central figure in US politics and the policymaking process. The evolution of the Speaker's role in the United States politics and policy formulation process, particularly throughout the first part of the 21st century, signifies a pivotal shift in the traditional dynamics of political power within the federal government. Historically perceived as a largely ceremonial role with limited influence outside of the legislative domain, the Speaker's position has undergone a remarkable transformation, centralizing domestic and foreign policy agendas. This evolution has profound implications for the operational dynamics of the U.S. political system, the balance of power, and the formulation of comprehensive policies that address the nation's internal and external challenges.

Firstly, the enhanced role of the Speaker has redefined the landscape of legislative leadership, conferring upon this position an unprecedented level of influence and authority. The Speaker now plays a critical role in setting the legislative agenda, influencing policy priorities, and steering the direction of political discourse within and beyond the House of Representatives. This expanded scope of influence directly impacts the efficiency and effectiveness of legislative processes, potentially accelerating the passage of critical legislation or, conversely, stalling policy initiatives that lack the Speaker's support.

Secondly, the prominence of the Speaker in the policymaking processes has implications for the traditional balance of power among the branches of the U.S. government. As the Speaker assumes a more active role in foreign policy and national security matters, the historical predominance of the Executive Branch in these areas is challenged, leading to a reconfiguration of inter-branch relations. This shift necessitates a new paradigm of collaboration and negotiation between the Executive and Legislative branches, with the Speaker emerging as a key figure in diplomatic and security strategies that were once the purview of the President and their advisors.

Moreover, the Speaker's expanded authority also raises questions about the internal dynamics of the House of Representatives. As the Speaker's power grows, so too does the potential for centralization of authority, which may impact the democratic and collaborative nature of legislative decision-making. This centralization could lead to increased political polarization as opposing factions vie for the Speaker's favor, or it could stifle diverse perspectives and debates within the House, undermining the representative function of the legislative body.

Finally, transforming the Speaker's role has significant implications for public policy and governance. With the Speaker playing a more decisive role in shaping policy priorities, their personal beliefs, party affiliations, and political agendas could have a more pronounced impact on national policies and legislative outcomes. This reality underscores the importance of transparency, accountability, and ethical leadership in the Speaker's office, as the decisions and actions of this single individual increasingly have the power to influence the direction of the nation's policies and its future. To conclude, the evolution of the Speaker's role in the 21st century has significant and far-reaching implications for U.S. politics, governance, and international relations. As this position becomes more increasingly central to

the policy formulation process, understanding its impact on legislative dynamics, inter-branch relations, and global diplomacy becomes crucial for scholars, policymakers, and the public. This shift necessitates a reevaluation of traditional political theories and practices, as well as a careful consideration of American democracy's future trajectory and role on the world stage.

Bibliography:

1.Carter, R., Scott, J. Taking the Lead: Congressional Foreign Policy Entrepreneurs in U.S. Foreign Policy. Politics & Policy. 2008. Vol. 32 (1). P. 34–70. URL: https://bit.ly/3Qt19zo (date of access: 04.03.2024).

2.Chiu, C. Speaker of the House of Representatives Since 1896. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press. 1928, 347 p. URL: https://doi.org/10.7312/chiu94200 (date of access: 11.03.2024).

3.Clark, J. H., Wright, G. C. Differences in Party Leadership and Control Among the U.S. House, U.S. Senate, and State Legislatures Legislative Leadership: Structure and Organization: Guide to U.S. Political Parties. P. 324–335. URL: https://sk.sagepub.com/cqpress/guide-to-us-political-parties/n26.xml?PageNum=327 (date of access: 11.03.2024).

4.Congressional Research Service. Speakers of the House: Elections, 1913–2023. 2023. 17 p. URL: https://bit.ly/3sDBqw6 (date of access: 14.03.2024).

5.English, R. The United States Congress. Manchester University Press. 2003. 188 p.

6.Green, M. N. The Speaker of the House: A Study of Leadership. Yale University Press. 2010. 300 p. URL: http://www.jstor.org/stable/j.ctt1njmtr (date of access: 06.03.2024).

7.Howell, W. G., Pevehouse, J. C. Presidents, Congress, and the Use of Force. International Organization. 2005. Volume .59(1), P. 209–232. URL: http://www.jstor.org/stable/3877883 (date of access: 15.03.2024).

8.Johnson, T., O'Grady, C. Speakers and the Spotlight: Explaining Media Coverage of Leadership in the House of Representatives. American Politics Research, Volume 41(3), P. 498–532. https://doi.org/10.1177/1532673X12463728 (date of access: 15.02.2024).

9.Masters, J. U.S. Foreign Policy Powers: Congress and the President. Council on Foreign Relations. 2017. URL: https://bit.ly/47qGG5a (date of access: 02.03.2024).

10. Mooney, C. Z. Measuring State House Speakers' Formal Powers, 1981–2010. State Politics & Policy Quarterly. 2013. Volume 13(2), P. 262–273. URL: https://doi.org/10.1177/1532440013484478 (date of access: 11.03.2024).

11. Peart, D. Rethinking the Role of the Speaker: Power, Institutional Development, and the Myth of the "Impartial Moderator" in the Early U.S. House of Representatives. Journal of Policy History. 2021. Volume 33(1), P. 1–31. URL:doi:10.1017/S0898030620000226 (date of access: 14.03.2024).

12. Wallner, J., Burgat, C., Marcum, A., & Fisher, L. A Dynamic Relationship: How Congress and the President Shape Foreign Policy. In K. Kosar (Ed.), Congress and Foreign Affairs: Reasserting the Power of the First Branch. P. 17–35. R Street Institute. 2020. URL: http://www.jstor.org/stable/resrep25818.5 (date of access: 14.03.2024).

References:

1.Carter, R., & Scott, J. (2008). Taking the Lead: Congressional Foreign Policy Entrepreneurs in U.S. Foreign Policy. Politics & Policy, Volume 32, Issue 1, 34–70. https://bit.ly/3Qt19zo [In English].

2.Chiu, C. (1928). The Speaker of the House of Representatives Since 1896. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press. https://doi.org/10.7312/chiu94200 [In English].

3.Clark, J. H., & Wright, G. C. (2014). Differences in Party Leadership and Control Among the U.S. House, U.S. Senate, and State Legislatures Legislative Leadership: Structure and Organization. Guide to U.S. Political Parties (pp. 324–335). https://doi.org/10.4135/9781483346465 [In English].

4.Congressional Research Service. (2023, November 6). Speakers of the House: Elections, 1913–2023. https://bit.ly/3sDBqw6 [In English].

5.English, R. (2003). The United States Congress. Manchester University Press. [In English].

6.Green, M. N. (2010). The Speaker of the House: A Study of Leadership. Yale University Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt1njmtr [In English].

7.Howell, W. G., & Pevehouse, J. C. (2005). Presidents, Congress, and the Use of Force. International Organization, 59(1), 209–232. http://www.jstor.org/stable/3877883 [In English].

8.Johnson, T., & O'Grady, C. (2013). Speakers and the Spotlight: Explaining Media Coverage of Leadership in the House of Representatives. American Politics Research, 41(3), 498–532. https://doi.org/10.1177/1532673X12463728 [In English].

9.Masters, J. (2017). U.S. Foreign Policy Powers: Congress and the President. Council on Foreign Relations. https://bit.ly/47qGG5a [In English].

10. Mooney, C. Z. (2013). Measuring State House Speakers' Formal Powers, 1981–2010. State Politics & Policy Quarterly, 13(2), 262-273. https://doi.org/10.1177/1532440013484478 [In English].

11. Peart, D. (2021). Rethinking the Role of the Speaker: Power, Institutional Development, and the Myth of the "Impartial Moderator" in the Early U.S. House of Representatives. Journal of Policy History, 33(1), 1–31. doi:10.1017/S0898030620000226 [In English].

12. Wallner, J., Burgat, C., Marcum, A., & Fisher, L. (2020). A Dynamic Relationship: How Congress and the President Shape Foreign Policy. In K. Kosar (Ed.), Congress and Foreign Affairs: Reasserting the Power of the First Branch (pp. 17–35). R Street Institute. http://www.jstor.org/stable/resrep25818.5 [In English]

НОТАТКИ

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Випуск 6 (72), 2023

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп'ютерне верстання *В. Б. Гайдабрус*

Підписано до друку 10.01.2024 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Замовлення № 0524/321. Ум. друк. арк. 9,77.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.